

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

BIOTEISĖS KATEDRA

LAIMA ČEKANAUSKAITĖ

Tarptautinės žmogaus teisių apsaugos programos magistrantūros nuolatinių studijų

TŽTmns0-01 grupės studentė

(studijų programos valstybinis kodas: 62401S114)

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS 8
STRAIPSNIO TAIKYMO YPATUMAI GINANT PAŽEISTAS
TEISES SU APLINKA SUSIJUSIOSE BYLOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

Doc. dr. Agnė Širinskienė

Vilnius, 2011

Čekanauskaitė L. Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio taikymo ypatumai ginant pažeistas teises su aplinka susijusiose bylose/ Tarptautinės žmogaus teisių apsaugos magistro baigiamasis darbas. Vadovė Doc. dr. A. Širinskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2011. – 76 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama EŽTK 8 straipsnio taikymo su aplinka susijusiose bylose problema. Siekiama išnagrinėti svarbiausius EŽTK 8 str. taikymo, ginant pažeistas žmonių teises su aplinka susijusiose bylose, ypatumus Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, ir šio straipsnio taikymą bei aiškinimą Lietuvos teismuose. Pirmojoje dalyje analizuojama teisės į aplinką koncepcija, ryšys tarp šios teisės ir žmogaus teisių. Aptariamas šios teisės įtvirtinimas tam tikruose teisės aktuose, galimybė ginti tam tikras su aplinka susijusias teises remiantis EŽTK ir su tuo susiję EŽTT praktikos pokyčiai. Antrame skyriuje yra analizuojamas Konvencijos 8 str. taikymas su aplinka susijusiose bylose. Aptariami šio straipsnio taikymo pagrindai, su jo taikymu susiję ypatumai ir 8 str. 2 dalyje numatyti asmens teisių ribojimo pagrindai. Didelis dėmesys skiriamas daugiausia problemų taikant 8 str. su aplinka susijusiose bylose sudarančiam interesų pusiausvyros testui, taip pat aptariamas ir procedūrinių 8 str. reikalavimų taikymas. Trečiajame skyriuje yra analizuojamas EŽTK 8 str. taikymas Lietuvos Respublikos teismuose. Nagrinėjama ar teismai tinkamai aiškina šį straipsnį, ar atsižvelgia į EŽTT suformuotą praktiką priimdami sprendimus su aplinka susijusiose bylose.

Pagrindiniai žodžiai: *Europos Žmogaus Teisių Teismas, Konvencijos 8 straipsnis, privatus gyvenimas, teisė į aplinką, žmogaus teisės.*

Čekanauskaitė L. The peculiarities of application of Article 8 of the European Convention on Human Rights while defending infringed rights in environment-related cases/Master's Work in International protection of human rights. Supervisor assoc.prof. dr. A. Širinskienė. - Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2011. – 76 p.

ANOTATION

In Master's Work is analyzed a problem of the application of ECHR Article 8 in environment-related cases. It seeks to examine the most important peculiarities of the application of ECHR Article 8, in defending affected human rights in environment-related cases, in the case law of the European Court of Human Rights, and the application and interpretation of this Article, in the courts of Lithuania. The first part analyzes the concept of the right to the environment, the relationship between this right and human rights. In this part is discussed the consolidation of right to environment in certain instruments, possibility to defend some environment-related rights under the ECHR and the changes in the ECtHR practice related to this issue. In the Second section the application of Article 8 of the Convention in environment-related cases is analyzed. This part discusses the grounds of the application of this article, peculiarities related with it's application and the grounds for limiting the rights of individuals provided in Article 8 Paragraph 2. Much attention is given to the fair balance test, which is the most problematic in the application of Article 8 in environment-related cases, there are also discussed the application of procedural requirements of Article 8. In the third chapter is analyzed the application of art. 8 of the ECHR in the courts of Republic of Lithuania. Is examined whether the courts interpret this article properly, take into account the ECtHR practice when they make decisions in environment-related cases.

Key Words: *European Court of Human Rights, Right to environment, Article 8 of the Convention, private life, human rights.*

Turinys

SANTRUMPOS	5
ĮVADAS	6
I. TEISĖS Į APLINKĄ PROBLEMA TARPTAUTINĖJE TEISĖJE	8
1.1. Teisės į aplinką koncepcijos ir šios teisės santykis su kitomis žmogaus teisėmis	8
1.2. Teisės į aplinką įtvirtinimas nacionalinėse Konstitucijose ir tarptautiniuose teisės aktuose bei jos gynimas	13
1.3. Teisės į aplinką santykis su EŽTK	20
II. EŽTK 8 STR. TAIKYMAS SU APLINKA SUSIJUSIOSE BYLOSE	26
2.1. EŽTK 8 str. taikymo pagrindai ginant asmenų teises su aplinka susijusiose bylose	26
2.1.1. Minimalus sunkumo lygis	28
2.1.2. Įrodymai ir įrodinėjimo lygis.....	30
2.1.3. Valstybės atsakomybės kilimas	34
2.1.4. Pozityvios ir negatyvios valstybių pareigos	35
2.1.5. Valstybių vertinimo laisvė su aplinka susijusiose bylose.....	40
2.2. Asmens teisių ribojimo pagrindų, numatytų 8 straipsnio 2 dalyje, taikymas su aplinka susijusiose bylose	43
2.2.1. Teisės ribojimo numatymas įstatyme ir būtinumas demokratinėje visuomenėje	43
2.2.2. Ribojimo proporcingumas ir teisinga pusiausvyra	44
2.2.2.1. Situacijos trukmė	47
2.2.2.2. Nacionalinės teisės reikalavimų atitikimas.....	48
2.2.2.3. Priemonės, kurių imamasi asmenų teisėms apsaugoti.....	49
2.2.2.4. Galimybė išsikelti iš teritorijos.....	50
2.3. Procedūriniai 8 str. aspektai.....	55
2.3.1. Tyrimai	55
2.3.2. Informavimas.....	56
2.3.3. Galimybė kreiptis į teismus	59
III. EŽTK 8 STR. TAIKYMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	62
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	69
LITERATŪROS SĄRAŠAS	71
SANTRAUKA	75
SUMMARY	76

SANTRUMPOS

EŽTK	Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;
EŽTT	Europos žmogaus teisių teismas;
ES	Europos Sąjunga;
JT	Jungtinės Tautos;
JTAAP	Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programa;
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas;
LVAT	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas;
MPL	Saugi toksinių elementų koncentraciją ore;
PAV	Poveikio aplinkai vertinimas;
PSO	Pasaulio sveikatos organizacija;
SAZ	Sanitarinė apsaugos zona;
TESKTP	Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas;
TPPTP	Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas;
UNCED	Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencija;
UNECE	Jungtinių Tautų ekonomikos komisijos Europai;

IVADAS

Šiuo metu yra puikiai suprantama, kad gamta yra esminis šaltinis žmonių gyvenimui ir gerovei. Švarus oras, derlingas dirvožemis, geriamojo vandens ir trapios ekologinės pusiausvyros išsaugojimas yra labai svarbūs tiesioginio išlikimo elementai.¹ Šiam išlikimui kelia rimtą grėsmę aplinkos degradacija. Todėl, pagarba žmogaus teisėms yra susijusi su aplinkos apsauga, žmonės yra priklausomi nuo aplinkos. Ir nors iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog žmogaus teisės turi mažai ką bendro su aplinkos problemomis, užtenka žvilgtelėti į tarptautinių ir regioninių žmogaus teisių institucijų jurisprudenciją, jau nekalbant apie vis gausėjančią akademinę literatūrą šia tema, jog būtų galima laikyti tokias pastabas nepagrįstomis.

Žmogaus teisėms ir aplinkos apsaugai pastaruosius keletą dešimtmečių skiriamas vis didesnis dėmesys. Santykis tarp aplinkos apsaugos ir žmogaus teisių pastaraisiais metais tapo aktyvių diskusijų objektu. Pamažu tapo aišku, kad žmogaus sveikata ir gerovė tiesiogiai priklausoma nuo aplinkos kokybės ir todėl yra būtina ginti žmonių galimybę gyventi tinkamoje jo sveikatai ir gerovei aplinkoje, kuri užtikrintų orų gyvenimą, t.y. ginti teisę į aplinką.

Ir nors dažnai žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos sritys atrodo vystomomis atskirai viena nuo kitos, ryšiai tarp jų buvo matyti jau nuo 1972 m. Stokholme vykusios pirmosios tarptautinės konferencijos dėl žmogaus aplinkos. Šios konferencijos metu priimtoje deklaracijoje pirmą kartą išryškintas ryšys tarp žmogaus teisių įgyvendinimo ir aplinkos kokybės.

Tačiau kalbant apie ryšį tarp aplinkos apsaugos ir žmogaus teisių būtina pažymėti tai, jog dauguma pagrindinių žmogaus teisių sutarčių buvo priimtos tuo metu, kai dar nebuvo skiriamas didelis dėmesys aplinkai, jos apsaugai bei jos ir žmogaus teisių ryšiui. Todėl šiose sutartyse aplinkos klausimai praktiškai neminimi. Taigi nenuostabu, kad didėjant susirūpinimui aplinkos apsauga ir aplinkos bei žmogaus teisių ryšio pripažinimui buvo ir vis dar tebėra dedamos pastangos siekiant įtraukti teisę į aplinką, ar bent jau nuostatos dėl aplinkos apsaugos svarbos, į regionines ir universalias žmogaus teisių konvencijas.

Taip pat nėra nieko stebėtino, jog ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje nėra jokių nuostatų dėl aplinkos apsaugos, jau nekalbant apie teisę į aplinką. Vis dėlto tai nereiškia, jog pagal Konvenciją nenagrinėjami jokie su aplinka susiję skundai. Šiuo klausimu ypatingą reikšmę turi EŽTT praktika aiškinant Konvenciją. Nes ji prisideda prie nuolatinio Konvencijos vystymo ir joje numatytų pagrindinių teisių išplėtimo. Todėl ir aplinkos apsauga, kaip naujausias globalus žmonijos rūpestis negali būti ir nėra palikta šio EŽTT vykdomo Konvencijos vystymo proceso nuošalyje. EŽTT praktikos dėka tam tikros aplinkos elementą turinčios bylos dabar yra nagrinėjamos pagal šią Konvenciją. Pirmoji byla, kurioje buvo sėkmingai remtasi EŽTK ginant pažeistas teises dėl taršos padarytos žalos, buvo susijusi su Konvencijos 8 str. pažeidimu.

Dabar daugumoje su aplinka susijusių bylų, kurios nagrinėjamos EŽTT yra remiamasi būtent 8 str. Tai yra visiškai suprantama, kadangi XXI a. yra ypač aktyvi pramonės plėtra, kuri kenkia aplinkai ir tuo pačiu daro įtaką žmonių sveikatai, jų privačiam gyvenimui ir būsto neliečiamybei. Šios pramonės plėtros

¹ Bjerler N. Do Europeans Have a Right to Environment?//http://www.esil-sedi.eu/fichiers/en/Bjerler_455.pdf; prisijungimo laikas: 2011-04-01

pasėkoje į aplinką išmetami nemaži kiekiai teršalų, pvz., nors Lietuvoje aplinkos oro kokybė nėra bloga, tačiau pastaraisiais metais miestų oro užterštumas kietosiomis dalelėmis didėja ir didžiuosiuose miestuose vis dažniau viršija nustatytus normatyvus.² Žalą aplinkai, kuri turi ar gali turėti įtakos žmonėms rodo ir pastaraisiais metais įvykę aplinkos taršos incidentai Lietuvoje, kurių metu į aplinką patenka kenksmingos medžiagos pvz. šiais metais įvykęs padangų gaisras Žemaitėlių kaime Vilniaus rajone, kurio metu sudegė 40 tonų padangų.³

Visa ši ir kitokia tarša bei triukšmas daro ar gali daryti žalą ne tik aplinkai, bet ir žmonėms, jų naudojimuisi teise į namų apsaugą ir į privatumą, kurią garantuoja EŽTK 8 str.

Temos aktualumas Tačiau, nors Konvencijos 8 straipsnis neabejotinai yra reikšmingas asmenims ginant pažeistas teises su aplinka susijusiose bylose, mokslinių tyrinėjimų šiuo klausimu Lietuvos doktrinoje labai nedaug. Paminėtina, jog šiuo klausimu šiek tiek rašė I. Žvaigždėnienė⁴, vertindama aplinkos apsaugą žmogaus teisių kontekste. Užsienio doktrinoje ši problema nagrinėta šiek tiek plačiau, bet daugiausia tiek kiek tai susiję su visos EŽTK taikymu ginant teisę į aplinką, nenagrinėjant paties 8 str. taikymo ypatumų su aplinka susijusiose bylose.

Todėl **šio tyrimo objektas:** EŽTK 8 str. taikymo, ginant pažeistas asmenų teises su aplinka susijusiose bylose, EŽTT jurisprudencijoje problemos tyrimas. Į tyrimo sritį nepatenka su kalinimo sąlygomis susijusios bylos, bei bylos, kuriose asmenims 8 str. garantuotos teisės yra ribojamos aplinkos apsaugos tikslais.

Tikslas: išnagrinėti svarbiausius EŽTK 8 str. taikymo ginant pažeistas žmonių teises su aplinka susijusiose bylose ypatumus Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Taip pat šio straipsnio taikymą bei aiškinimą Lietuvos Respublikos teismuose.

Siekiant minėto tikslo, keliami šie uždaviniai:

1. Išnagrinėti ir apibūdinti pagrindines EŽTK 8 str. taikymo sąlygas bei jų ypatumus;
2. Nustatyti ir aptarti svarbiausius šio straipsnio taikymo su aplinka susijusiose bylose ypatumus;
3. Aptarti svarbiausius su aplinka susijusiose bylose teismo vertinamus 8 str. procedūrinius aspektus;
4. Įvertinti ar 8 str. teikiama apsauga su aplinka susijusiose bylose yra pakankama, kad būtų užtikrinta teisės į aplinką apsauga;
5. Įvertinti ar nacionaliniai Lietuvos Respublikos teismai tinkamai taiko ir aiškina EŽTK 8 str. su aplinka susijusiose bylose ir ar asmenys remiasi šiuo straipsniu gindami savo teises tokio pobūdžio bylose.

Nagrinėjant magistrinio darbo temą, taikomi šie **tyrimo metodai:** analizės, lyginamasis, sisteminės analizės, ir istorinis metodai.

² 2007-2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų Programa// http://www.esparama.lt/ES_Paramas/strukturines_paramos_2007_1013m._medis/titulinis/files/3VP_SS_2007-07-05.pdf; prisijungimo laikas: 2011-05-23

³ Dėl padangų gaisro Žemaitėlių kaime Vilniaus rajone. Aplinkos apsaugos agentūra// <http://gamta.lt/cms/index?rubricId=c7f4d958-38af-4582-9b8a-a70958142e79>; prisijungimo laikas: 2011-05-24

⁴ Žvaigždėnienė I. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste//Teisė - Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2011, Nr. 7. P. 152-167.

I. TEISĖS Į APLINKĄ PROBLEMA TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

1.1. Teisė į aplinką koncepcijos ir šios teisės santykis su kitomis žmogaus teisėmis

Yra plačiai pripažįstama, kad žmonių išlikimas priklauso nuo saugios ir sveikos aplinkos. Aplinkos degradacija kelia rimtą grėsmę žmonėms, nes ji daro poveikį jų gyvenimo erdvei, reikalingai užtikrinti tinkamą gyvenimo ir sveikatos kokybę. Tai puikiai iliustruoja įvairi skelbiama informacija apie taršos įtaką sveikatai, pavyzdžiui, oro užterštumo poveikis žmonių sveikatai pasireiškia plaučių funkcijų pakenkimais, respiracinėmis ligomis, imuninės sistemos silpnėjimu ir kt. Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) duomenimis, oro užterštumas kietosiomis dalelėmis (KD₁₀) turi gana didelę įtaką sergamumo kvėpavimo takų bei širdies ir kraujagyslių ligų padidėjimui. Dėl didelės azoto oksidų (NO₂) koncentracijos didėja plaučių jautrumas kitiems teršalams.⁵ Aplinkos degradacijos grėsmę žmonių sveikatai ir šios grėsmės rimtumą taip pat patvirtina ir gana didelis šiam klausimui skiriamas tarptautinis dėmesys, pavyzdžiui, tai, kad šių problemų aptarimui ir sprendimui rengiamos įvairios konferencijos tokios kaip pavyzdžiui, 2011 m. liepos 25-27 d. vykusio šeštoji pasaulinė konferencija dėl aplinkos veiksnių poveikio sveikatai („Aplinkos sveikatos rizikos 2011“).⁶

Kalbant apie teisę į aplinką yra keletas su šia teise susijusių pagrindinių neišspręstų klausimų, visų pirma tokių kaip pats tokios teisės egzistavimas. Vieni autoriai⁷ mano, kad tokia teisė egzistuoja kaip savarankiška teisė, kiti⁸, kad ji egzistuoja, bet kyla iš kitų teisių, taip pat yra manančių⁹, jog tokios teisės apskritai nėra. Bet net ir laikantis nuomonės, jog tokia teisė egzistuoja, iškyla klausimas dėl šios teisės sąvokos ir jos turinio.

Teisę į aplinką galima apibrėžti kaip žmonių teisę gyventi tokios kokybės aplinkoje, kuri yra tinkama jų sveikatai ir gerovei užtikrinti.¹⁰ Aplinka turi būti tokios kokybės, kuri yra suderinama su žmonių gyvenimo orumu ir gerove.¹¹

⁵ Užterštumo poveikis sveikatai // http://aplinka.vilnius.lt/oras_poveikis.html; prisijungimo laikas: 2011-12-01

⁶ Aplinkos sveikatos rizikos 2011 // <http://www.wessex.ac.uk/11-conferences/environmentalhealthrisk-2011.html>; prisijungimo laikas: 2011-12-01

⁷ Mahoney K. E. and Mahoney P. (eds.), Human Rights in the Twenty-first Century-- Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1993. P. 1028.

⁸ Weber. S. Environmental Information and the European Convention on Human Rights// Human Rights Journal- Kehl am Rhein: N.P. Engel, 1991, Nr. 12. P. 177-185.

⁹ Handl, G. Human Rights and Protection of the Environment : A Milely 'Revisionist' Point of View, in A. A. Cançado Trindade (ed.), Human Rights, Sustainable Development and the Environment/ 2nd ed. - San José de Costa Rica/Brasilia: Instituto Interamericano de Derechos Humanos/Banco Interamericano de Desarrollo, 1992. P. 117-142.

¹⁰ Ebeku K.S.A. The right to a satisfactory environment and the African Commission// African Human Rights Law Journal- Cape Town: Juta Law, 2003, Nr. 3(1). P. 153.

¹¹ Žvaigždiniene I. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste//Teisė - Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2011, Nr. 78. P. 153.

Svarbu pažymėti tai, jog žmogaus teisė į aplinką, anot L.E. Rodriguez-Rivera,¹² turi tam tikrų atšakų (angl. k. ramifications), įskaitant „teisę į patenkinamą aplinką“ (angl. k. right to a satisfactory environment), „aplinkos teisę“ (angl. k. right of environment) ir "aplinkos teises "(angl. k. environmental rights).

"Teisė į patenkinamą aplinką" gali būti apibrėžiama kaip "teisė išsaugoti, apsaugoti ir pagerinti dabartinę aplinką žmogaus naudai. Iš esmės, tai yra materialinė teisė. Kita vertus, "aplinkos teisė“ yra pagrįsta idėja, kad aplinka turi teises, kurios kyla iš jos pačios vidinės vertės, atskiros ir skirtingos nuo žmonių naudojimosi aplinka". Taigi priešingai nei "teisė į patenkinamą aplinką", kuri suteikia teises žmonėms, "aplinkos teisė" suteikia teises tiesiogiai aplinkai - kaip geriausią būdą saugoti aplinką. Savo ruožtu, "aplinkos teisės", apima procedūrinės žmogaus teises, būtinas materialųjų teisių, esančių neatskiriama plačios teisės į patenkinamą aplinką dalimi, įgyvendinimui¹³.

Nepaisant šių įvairių reikšmių niuansų, šiame darbe bus naudojama sąvoka "teisė į aplinką", apimanti visas tris nurodytas žmogaus teisės į aplinką atšakas (kartais naudojant ją pakaitomis su kitomis minėtomis sąvokomis).

Kalbant apie teisę į aplinką egzistuoja klausimas dėl aplinkos, kurią apima ši teisė kokybės. Kol kas dar nėra jokio susitarimo dėl to, koks turėtų būti naudojamas tinkamiausias būdvardis, skirtas apibūdinti aplinkos kokybę. Kai kurie iš būdvardžių, naudojamų įvairių autorių ir dokumentų apima šiuos: sveika, palanki, tinkama, patenkinama, rami, švari, natūrali, gryna, ekologiškai nekenksminga, ekologiškai subalansuota ir gyvybinga (angl. k. viable). Naudojant šiuos būdvardžius teisė į aplinką buvo šiek tiek modifikuota.¹⁴ Tačiau net ir tokių būdvardžių naudojimas nepadedą išspręsti klausimo dėl teisės į aplinką turinio ir jos taikymo srities.¹⁵ Apskritai netgi buvo abejojama, ar, atsižvelgiant į mokslinį neapibrėžtumą susijusį su šiuo klausimu, yra realu turėti nustatytą tikslų minimalų aplinkos kokybės standartą¹⁶.

Žinoma, apibrėžimo problemos yra būdingos bet kokiems bandymams apibrėžti teisę į aplinką kokybine prasme: klausimas ką reiškia patenkinama, padori, gyvybinga ir sveika ir kt.

¹² Rodriguez-Rivera L. E. Is the human right to environment recognised under international law? It depends on the source// Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, - Kolorado: University of Colorado Law School, 2001, Nr. 12. P. 15.

¹³ Ebeku K.S.A. The right to a satisfactory environment and the African Commission// African Human Rights Law Journal- Cape Town: Juta Law, 2003, Nr. 3(1). P. 152.

¹⁴ Collins L. Are We There yet? The Right to Environment in International and European Law// McGill International Journal of Sustainable Development Law & Policy. - Montreal, Quebec: McGill University, Faculty of Law, 2007, Nr. 3(2). P. 136.

¹⁵ Bjerler N. Do Europeans Have a Right to Environment?//http://www.esil-sedi.eu/fichiers/en/Bjerler_455.pdf; prisijungimo laikas: 2011-04-01

¹⁶ Rodriguez-Rivera L. E. Is the human right to environment recognised under international law? It depends on the source// Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, - Kolorado: University of Colorado Law School, 2001, Nr. 12. P. 10.

aplinka neišvengiamai kenčia nuo neaiškumo bei dviprasmybės.¹⁷ Nepaisant to, dviprasmiškumas nebuvo kliūtis pripažintų žmogaus teisių vykdymui ir įgyvendinimui (pavyzdžiui, ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių), kadangi tam tikroje visuomenėje šios sąvokos gali būti pakankamai aiškios ir tikslios, kad jas galėtų taikyti teisėjas arba administravimo institucijos.¹⁸ Todėl ir tam tikras neapibrėžtumas susijęs su teise į aplinką neturėtų būti kliūtimi šios teisės įgyvendinimui.

Taigi, pakankamai tiksliai ir aiškiai apibrėžti teisę į aplinką nėra lengva. Skirtingi autoriai laikosi skirtingų nuomonių ir vartoja skirtingas sąvokas, pavyzdžiui, W.P. Gormley¹⁹, kalba apie gryną, švarią ir tinkamą aplinką, N. Y Turgut²⁰ naudoja sveikos aplinkos sąvoką, kiti autoriai kalbėdami apie teisę į aplinką naudoja kitus aukščiau minėtus būdvardžius. Tačiau šiame darbe į doktrines diskusijas dėl to, koks kokybinis būdvardis turėtų būti naudojamas apibūdinant teisę į aplinką nebus plačiai gilinamasi ir pakaitomis bus naudojami įvairūs literatūroje nurodomi kokybiniai būdvardžiai.

Kitas teisės į aplinką ypatumas, be to, kad ji yra sunkiai apibremžiama, yra šios teisės prieštaravimas. Teisė į aplinką, inter alia, turi tiek individualių, tiek kolektyvinių aspektų. Aplinkosauginės teisės labai skiriasi nuo kitų žmogaus teisių. Šių teisių pažeidimas dažnai lemia ir kitų žmogaus teisių pažeidimą. Toks pažeidimas dažnai pakenkia daugeliui žmonių. Dėl aplinkos užterštumo tikrai ne vienam asmeniui pablogėja sveikata. Tai lemia teisės į sveiką aplinką kolektyviškumą – ginti galimybę būti sveikoje aplinkoje. Tačiau daugumos žmonių sveikatos sutrikimai – individualus šios teisės aspektas. Dėl aplinkosauginės teisės pažeidimo gali kreiptis ir vienas žmogus, ir keli asmenys, ir visa bendruomenė. Taigi teisė į sveiką aplinką gali būti vertintina ir kaip individuali, ir kaip kolektyvinė teisė.²¹ Pažymėtina ir tai, jog anot M. Fitzmaurice²², ši teisė gali egzistuoti keletu skirtingų formų, t.y. kaip materialinė teisė, kaip procesinė teisė, arba kaip konstitucinė teisė.

Kitas diskutuotinas klausimas yra ryšys tarp teisės į aplinką ir žmogaus teisių. Čia paminėtina tai, jog pati teisė į sveiką ir saugią aplinką koncepcija, sukėlė diskusijas ir prieštaravimus nuo pat pirmųjų mėginimų naudoti tarptautinę žmogaus teisių teisę ir jos procedūras su aplinkos apsauga susijusioje srityje.

¹⁷ Boyle A. The role of international law in the protection of the environment in Boyle A. & Anderson M. (eds) *Human rights approaches to environmental protection* - Oxford: Clarendon Press, 1996. P. 43.

¹⁸ Rodriguez-Rivera L. E. Is the human right to environment recognised under international law? It depends on the source// *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, - Kolorado: University of Colorado Law School, 2001, Nr. 12. P. 23.

¹⁹ Gormley W.P. *The Right of Individuals to Be Guaranteed a Pure, Clean and Decent Environment: Future Programs of the Council of Europe//Legal Issues in European Integration* – Deventer: Kluwer Academic Publishers, 1975, Nr.1. P. 23-65.

²⁰ Turgut N. Y. *The European Court Of Human Rights And The Right To The Environment// Ankara Law Review* – Ankara: Ankara University Law School, 2007, Nr. 4(1). P. 18.

²¹ Gaidys G. *Žmogaus teisės į sveiką aplinką statuso identifikavimo problemos// Socialinių mokslų studijos* - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 1(1), p. 54.

²² Fitzmaurice M. A. *International Protection of the Environment.*- Hague: Hague Academy of international law, 2001. P. 305.

H. Veinla²³ teigia, jog ryšio tarp aplinkos apsaugos ir žmogaus teisių pripažinimas kyla iš principo, pagal kurį žmogaus teisės yra neatsiejamos ir tiesiogiai priklauso viena nuo kitos. Todėl yra neįmanoma atskirti reikalavimo garantuoti teisę į gyvybę, į privatų ir šeimos gyvenimą, sveikatos apsaugą ir kitas žmogaus teises nuo reikalavimo užtikrinti kiekvienam asmeniui normalias gyvenimo sąlygas.

Tačiau, nors ir pripažįstama, kad yra tam tikras ryšys tarp žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos, vis dar aktyviai diskutuojama dėl to, koks yra jų tarpusavio santykis.

M. Fitzmaurice²⁴ išskiria tris pagrindinės mokyklas, pateikiančias nuomonę dėl santykio tarp bendrųjų žmogaus teisių ir aplinkos teisių.

Pirmoji mokykla tvirtai laikosi nuomonės, jog be aplinkos teisės žmogaus teisės negali egzistuoti, t.y. kad teisė susijusi su aplinka yra esminė sąlyga kitų žmogaus teisių egzistavimui.

Antroji mokykla laikosi visiškai priešingos nuomonės ir apskritai abejoja teisės į aplinką egzistavimu. Pavyzdžiui G. Handl²⁵ teigia, kad "bendrosios tarptautinės aplinkos teisės, tiek kaip jau egzistuojančios, tiek kaip besiformuojančios žmogaus teisės koncepcija, yra labai abejotina". Jis taip pat pastebi, kad vadinamąją teisę į aplinką (su visomis jos modifikacijomis, tokiomis kaip teisė į "švarią", ar į "saugią" aplinką), būtų sunku suvokti kaip neatimamą teisę. G. Gaidys tokiai autoriaus nuomonei nepritaria remdamasis tuo, kad „jau vien Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija aiškiai pabrėžė esant glaudų aplinkos kokybės, aplinkos teršimo ir žmogaus sveikatos ryšį, nors teismas padarė tokias išvadas labai išplėsdamas teisės į privatų ir šeimos gyvenimą sampratą pritaikydamas ją aplinkosaugai.“²⁶

Trečioji mokykla laikosi nuosaikiausio požiūrio. Ji pripažįsta kai kurių aplinkos teisių egzistavimą, bet jas kildina iš kitų žmogaus teisių.

PSO dokumente „Žmogaus teisės, sveikata ir aplinkos apsauga: teisinės ir praktinės sąsajos“ (angl. k. *Human Rights, Health and Environmental Protection: Linkages in Law and Practice. A Background Paper for the WHO*)²⁷, nurodomi panašūs požiūriai, tačiau ten nėra išskiriama nuomonė, jog tokia teisė apskritai neegzistuoja ir pateikiamas dar vienas požiūris, kuris laiko tam tikras žmogaus teises esminiu elementu siekiant aplinkos apsaugos, kurios pagrindinis tikslas - žmonių sveikatos apsauga. Taigi iš esmės tvirtinama, jog be žmogaus teisių aplinkos ir

²³ Veinla H. *Precautionary Environmental Protection and Human Rights*// *Juridica international*, - Tartu: University of Tartu 2007, Nr. XII, p. 91.

²⁴ Fitzmaurice M. A. *International Protection of the Environment*.- Hague: Hague Academy of international law, 2001. P. 305-335.

²⁵ Handl, G. *Human Rights and Protection of the Environment: A Milely 'Revisionist' Point of View*, in A. A. Cançado Trindade (ed.), *Human Rights, Sustainable Development and the Environment/ 2nd ed.* - San José de Costa Rica/Brasilia: Instituto Interamericano de Derechos Humanos/Banco Interamericano de Desarrollo, 1992. P. 117-142 .

²⁶ Gaidys G. *Žmogaus teisės į sveiką aplinką statuso identifikavimo problemos*// *Socialinių mokslų studijos* - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 1(1). P. 53.

²⁷ PSO dokumentas: *Žmogaus teisės, sveikata ir aplinkos apsauga: teisinės ir praktinės sąsajos*// http://www.who.int/hhr/information/Human_Rights_Health_and_Environmental_Protection.pdf; prisijungimo laikas: 2011-03-25

žmonių sveikatos apsauga yra neįmanoma. Šis požiūris, labiausiai paplitęs tarptautiniuose aplinkosaugos susitarimuose priimtuose nuo 1992 m.

O štai pavyzdžiui D. Shelton²⁸ išskiria keturis požiūrius atsižvelgiant į žmogaus teisių bei aplinkos sąveiką.

Pirmasis požiūris. Teigiama, kad tarptautiniai aplinkosaugos teisės aktai apima ir panaudoja tas žmogaus teisių garantijas, kurios laikomos būtinomis arba svarbiomis užtikrinti veiksmingą aplinkos apsaugą, t.y. tuose dokumentuose įtvirtinamos žmogaus teisių garantijos. Anot G. Gaidžio²⁹, minėtas požiūris kritikuotinas dėl šio mechanizmo įgyvendinimo trumpalaikio efekto.

Remiantis antruoju požiūriu siekiama užtikrinti, kad aplinkos sąlygos nepablogėtų tiek, jog kiltų didelė žmogaus teisių pažeidimo grėsmė. Tam tikslui žmogaus teisių teisėje yra iš naujo apibūdinamos arba interpretuojamos tarptautiniu mastu garantuojamos žmogaus teisės siekiant įtraukti aplinkos aspektą.

Trečiasis požiūris. Teigiama, jog tarptautinė aplinkosaugos teisė ir tarptautinės žmogaus teisių teisė kuria naują materialinę teisę į saugią, sveiką ir ilgainiui ekologiškai subalansuotą aplinką.

Ketvirtasis požiūris. Teigiama, jog tarptautinė aplinkos apsaugos teisė formuluoja asmenims etines ir teises pareigas, kurios apima aplinkos apsaugą ir žmogaus teises. Remiantis šiuo požiūriu aplinkos apsauga yra žmogaus atsakomybės, o ne teisių klausimas.

Galima pritarti M. Fitzmaurice³⁰ nuomonei, kad labiausiai įtikinamas, yra požiūris, kad žmogaus teisės ir aplinkos apsaugos teisės atstovauja skirtingas, bet iš dalies sutampančias problemas. Ir todėl aplinkos teisės gali būti ginamos pasitelkiant esamas žmogaus teises, kaip ir yra daroma praktikoje, ypač remiantis TPPTP ir EŽTK numatytais teisėmis.

Taigi kalbant apie teisę į aplinką literatūroje yra nemažai su šia teise susijusių problemų ir diskusijų, tiek dėl tokios teisės egzistavimo, tiek dėl šiai teisei apibūdinti naudojamos sąvokos bei jos turinio. Vis dėlto pažymėtina, jog dauguma autorių, nors ir apibrėždami šią teisę skirtingai (kaip teisę į saugią, švarią, nekenksmingą ir pan. aplinką), laikosi nuomonės, jog teisė į aplinką egzistuoja arba kaip savarankiška teisė, arba kaip teisė, kylanti iš kitų tarptautiniu mastu pripažintų pagrindinių žmogaus teisių. Todėl galima daryti išvadą, jog šiuo metu formuluotė "teisė į (švarią, sveiką, tinkamą) aplinką" atspindi bendrą požiūrį, vyraujantį literatūroje, kad žmonės, bent teoriniu

²⁸ Shelton D. Human rights and the environment: what specific environmental rights have been recognized?// Denver Journal of International Law and Policy – Atlanta: Darby Printing Company, 2008, Nr. 35(1). P. 130-132.

²⁹ Gaidys G. Žmogaus teisės į sveiką aplinką statuso identifikavimo problemos// Socialinių mokslų studijos - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 1(1). P. 53.

³⁰ Fitzmaurice M. A. International Protection of the Environment.- Hague: Hague Academy of international law, 2001. P. 305-335.

lygmeniu turi teisę gyventi tokios kokybės aplinkoje, kuri yra tinkama jų sveikatai gerovei užtikrinti ir kuri yra suderinama su žmonių gyvenimo orumu ir gerove.

1.2. Teisės į aplinką įtvirtinimas nacionalinėse Konstitucijose ir tarptautiniuose teisės aktuose bei jos gynimas

Teisė į aplinką yra įtvirtinta tam tikruose dokumentuose tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu lygiu.

Daugiau nei 100 konstitucijų visame pasaulyje užtikrina teisę į švarią ir sveiką aplinką, nustato pareigą valstybei užkirsti kelią žalos aplinkai atsiradimui, ar užsimena apie aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių apsaugą, kaip pavyzdžiai gali būti nurodyti Nyderlandai, Panama, Rumunija. Daugiau nei 90 konstitucijų numato pareigą vyriausybei siekti išvengti žalos aplinkai. Kai kurios konstitucijos taip pat įtvirtinta individualią arba kolektyvinę piliečių pareigą saugoti aplinką, pvz. Korėja, Ispanija.

Federacinėse sistemose, įskaitant tas, kurių federalinėse konstitucijose aplinka nėra paminėta, valstybės arba provincijos konstitucijose taip pat yra numatytos aplinkos apsaugos teisės. Pavyzdžiui 1949 m. Indijos, Federalinės Konstitucijos 51 straipsnio (g) punkte numatyta, kad, kiekvieno Indijos piliečio pareiga yra, apsaugoti ir pagerinti natūralią aplinką, įskaitant miškus, ežerus, upes ir laukinę gyvybę bei užjausti gyvas būtybes.³¹

Labai svarbu pažymėti tai, kad daugiau kaip nei 50 konstitucijų aiškiai pripažįsta teisę į švarią ir sveiką aplinką (įskaitant beveik visas konstitucijas priimtas nuo 1992 metų).³² Pavyzdžiui, iš dalies pakeistame 1982 Turkijos Konstitucijos³³ 56-ame straipsnyje teigiama, kad kiekvienas turi teisę gyventi subalansuotoje ir sveikoje aplinkoje. Malio 1992 m. Konstitucijoje numatyta, jog kiekvienas asmuo turi teisę į sveiką aplinką, o aplinkos apsauga bei gynyba ir gyvenimo kokybės skatinimas yra visų asmenų ir valstybės pareiga.³⁴

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje³⁵ tiesiogiai teisė į aplinką nėra įtvirtinta, o svarbiausios Konstitucijos nuostatos, skirtos gamtos apsaugai, įtvirtintos 53 straipsnio 3 dalyje ir 54 straipsnyje. Pagal Konstitucijos 53 str. 3 d. valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių. 54 str. nustatyta, kad valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su

³¹ Indijos Konstitucija// <http://www.indiankanoon.org/doc/237570/>; prisijungimo laikas: 2011-05-07

³² Shelton D. Human rights and the environment: what specific environmental rights have been recognized?// Denver Journal of International Law and Policy – Atlanta: Darby Printing Company, 2008, Nr. 35(1). P. 165.

³³ Turkijos Konstitucija// <http://www.anayasa.gen.tr/1982Constitution-1995-2.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-05-09

³⁴ Malio Respublikos Konstitucija// [http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Republic_of_Mali_\(1992\)](http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Republic_of_Mali_(1992)); prisijungimo laikas: 2011-05-07

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai, ir tai, jog įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinę poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją. Tačiau reikia nepamiršti, jog Konstitucijos nuostatų turinys turi būti vertinamas kartu su Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuojamomis nuostatomis, nes iš pačios Konstitucijos kyla Konstitucinio Teismo išimtiniai įgaliojimai oficialiai aiškinti Konstituciją, savo jurisprudencijoje pateikti oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą – formuoti oficialią konstitucinę doktriną.³⁶

Teisės į aplinką įtvirtinimo Konstitucijoje klausimu labai svarbus yra 1998 m. birželio 1 d. Konstitucinio Teismo nutarimas.³⁷ Šiame nutarime Konstitucinis Teismas nagrinėdamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 „Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo“ 3.4 punkto 3 pastraipos atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai nustatė, kad Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalyje yra suformuluotas vienas iš valstybės tikslų – užtikrinti žmonių teises į sveiką ir švarią aplinką.³⁸ Dr. K. Lapinskas³⁹ ir I. Žvaigždiniene⁴⁰ mano, jog šiuo atveju galima išvelgti kolektyvinės teisės – visuomenės teisės į sveiką aplinką akcentą. I Žvaigždiniene taip pat laikosi nuomonės, jog remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija ir minėtu Konstitucinio Teismo nutarimu galima daryti išvadą, jog „teisė į saugią ir švarią aplinką, nors ir neįvardyta tiesiogiai Konstitucijoje, gali būti kildinama iš jos.“ Tačiau šiuo atveju galima pritarti R. Ragulskytės-Markovienės⁴¹ bei G. Gaidžio⁴² teiginiui, jog valstybės tikslas – tai dar ne subjektinė žmogaus teisė.

Žinoma, reikia pažymėti ir tai, kad I. Žvaigždiniene išvadą, jog teisė į saugią ir švarią aplinką gali būti kildinama iš Konstitucijos grindžia dar ir tuo, jog tokios pozicijos laikosi ir bendrosios kompetencijos teismai. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. lapkričio 9 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-441/2010 taip pat konstatavo, kad „asmens teisė į sveikatos apsaugą ir saugią aplinką tiesiogiai garantuota Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 straipsnio normose, kuriose, be kitų nuostatų, įtvirtinta valstybės pareiga rūpintis žmonių sveikata ir valstybės

³⁶ Žvaigždiniene I. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste//Teisė - Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2011, Nr. 78. P. 161.

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 „Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo“ 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 52-1453

³⁸ Gaidys G. Žmogaus teisės į sveiką aplinką statuso identifikavimo problemos// Socialinių mokslų studijos - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 1(1). P. 56.

³⁹ Lapinskas K. Konstituciniai aplinkos apsaugos Lietuvoje pagrindai//

http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/20080911_Lapinskas.pdf; prisijungimo laikas: 2011-11-05

⁴⁰ Žvaigždiniene I. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste//Teisė - Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2011, Nr. 78. P. 161.

⁴¹ Ragulskytė-Markovienė, R. Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 100–102.

⁴² Gaidys G. Žmogaus teisės į sveiką aplinką statuso identifikavimo problemos// Socialinių mokslų studijos - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 1(1). P. 56.

bei visos visuomenės pareiga saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių“.⁴³ Tačiau ir šis autorės argumentas yra ginčytinas, kadangi bendrosios kompetencijos teismai negali oficialiai aiškinti Konstitucijos, tokius išimtinis įgaliojimus turi tik Konstitucinis Teismas, o šio teismo jurisprudencijoje nėra nurodyta, kad tokia teisė kyla iš Konstitucijos. Tiesa, Konstitucinis Teismas yra pripažinęs, jog „asmens teisė į sveiką aplinką yra būtinoji oraus gyvenimo ir naudojimosi daugeliu kitų konstitucinių teisių sąlyga.“⁴⁴, tačiau šis Teismo argumentas tik parodo tokios teisės svarbą, o ne tai, jog ji kyla iš Konstitucijos.

Todėl Konstitucijos 53 straipsnio 3 dalies bei 54 straipsnio analizė leidžia daryti išvadą, jog Konstitucija tiesiogiai neįtvirtina žmogaus teisės į (sveiką) aplinką.

Kitas labai svarbus su teisės į aplinką įtvirtinimu įvairių valstybių Konstitucijose susijęs aspektas yra tas, jog teisės, suteiktos Konstitucijose vis labiau ginamos ir įgyvendinamos teismuose, pavyzdžiui, Indijoje, buvo sprendimų dėl pramoninės taršos Delyje, kuri padarė neigiamą poveikį asmenų sveikatai.⁴⁵

Tam tikrų nuostatų dėl teisės į aplinką ir jos santykio su žmogaus teisėmis yra ir įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose. Aplinkos degradacijos ir žmogaus teisių problema tarptautinėje darbotvarkėje pirmą kartą buvo pateikta 1972 m. JT konferencijoje dėl žmogaus aplinkos. Kaip 1972 m. konferencijos rezultatas buvo sudaryta Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programa (JTAAP)⁴⁶. Taip pat paskelbta Stokholmo deklaracija „dėl žmogaus aplinkos“⁴⁷. Stokholmo deklaracija buvo pirmas tarptautinis dokumentas, aiškiai pripažinęs santykį tarp atskirų žmogaus teisių ir aplinkos kokybės. Jos 1 principas skelbia, kad žmogus turi "esminę teisę į laisvę, lygybę ir tinkamas gyvenimo sąlygas aplinkoje, kurios kokybė leidžia gyventi oriai ir gerovėje, ir jis prisiima rimtą atsakomybę apsaugoti ir pagerinti aplinką dabarties ir ateities kartoms". Taigi jau nuo 1972 m. Stokholmo konferencijos dėl žmogaus aplinkos, buvo dedamos pastangos nagrinėti ir bandyti suprasti ryšį tarp žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos. Beveik dvidešimt metų nuo Stokholmo konferencijos, JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija 45/94⁴⁸ priminė Stokholmo deklaracijos kalbą, nurodydama, kad ji:

⁴³ Žvaigždienė I. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste//Teisė - Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2011, Nr. 78. P. 162.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Dėl invalidumo (netekto darbingumo) pensijos. Valstybės žinios, 2009, Nr. 106-4434

⁴⁵ Shelton D. Human rights and the environment: what specific environmental rights have been recognized?// Denver Journal of International Law and Policy – Atlanta: Darby Printing Company, 2008, Nr. 35(1). P. 165.

⁴⁶ Giorgetta S. The Right to a Healthy Environment, Human Rights and Sustainable Development//International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics. - Boston: Kluwer Academic Publishers, 2002, Nr. 2 (2). P. 176.

⁴⁷ 1972 m. Jungtinių Tautų Stokholmo konferencijos dėl žmogaus aplinkos deklaracija// <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>; prisijungimo laikas: 2011-09-19

⁴⁸ 1990 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėjos Rezoliucija Nr.45/9414 dėl būtinumo užtikrinti sveiką aplinką siekiant žmonių gerovės// <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r094.htm>; prisijungimo laikas: 2011-09-19

Pripažįsta, kad visi asmenys turi teisę gyventi aplinkoje, tinkamoje jų sveikatai ir gerovei; [ir] ragina valstybes nares ir tarpyvriausybinės ir nevyriausybinės organizacijas <...> stiprinti savo pastangas siekiant užtikrinti geresnę ir sveikesnę aplinką.

Neveikimo įtraukimas yra svarbus, nes dauguma žalos aplinkai kyla dėl ne valstybės vykdomos veiklos.⁴⁹

1992 m. Birželio 3-14 d., praėjus dvidešimt metų po pirmosios pasaulinės aplinkos apsaugos konferencijos, Rio de Žaneire vyko Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencija (UNCED), taip pat žinoma kaip Pasaulio viršūnių susitikimas. Konferencijos tikslas - padėti vyriausybėms "permąstyti ekonominę vystymąsi ir rasti būdų, kaip sustabdyti nepakeičiamų gamtinių išteklių naikinimą ir planetos taršą, nes, nepaisant tarptautinių pastangų, aplinkos būklės blogėjimas spartėja nerimą keliančiu greičiu". Konferencijos metu buvo sudaryti trys pagrindiniai susitarimai iš kurių žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos kontekste aktualiausia yra Rio deklaracija „dėl aplinkos ir plėtros“⁵⁰. Šioje deklaracijoje teigiama, kad žmonės turi "teisę į sveiką ir produktyvų gyvenimą harmonijoje su gamta." "Aplinkosaugos klausimus yra geriausia spręsti atitinkamu lygiu dalyvaujant visiems suinteresuotiems piliečiams "(10 principas). 10 principas priduria, kad kiekvienas individas turi galėti gauti valdžios institucijų turimą informaciją apie aplinką, įskaitant informaciją apie pavojingas medžiagas ir veiklą jų bendruomenėse ir turi turėti galimybę dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose. Valstybės turi palengvinti ir skatinti visuomenės informuotumą bei dalyvavimą, padarydamos informaciją plačiai prieinama. Turi būti numatyta veiksminga teisė naudotis teismo ir administracinėmis procedūromis, įskaitant žalos atlyginimą ir teisių gynimo priemones.

Rio de Žaneiro deklaracijos 10 principas svarbus tuo, kad jis padėjo pamatus 1998 m. Jungtinių Tautų ekonomikos komisijos Europai (UNECE) Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais⁵¹ (Orhuso konvencija), kuri įsigaliojo 2001 m., sukūrimo. Tai pirmasis tarptautinis teisiškai įpareigojantis dokumentas, kuris pirmą kartą aiškiai pripažino teisę į švarią aplinką⁵². Šios konvencijos 1 str., vadinamame „tikslai“ numatyta:

„Kiekviena Šalis, vadovaudamasi šios Konvencijos nuostatomis, užtikrina teisę gauti informaciją, teisę visuomenei dalyvauti priimant sprendimus bei teisę kreiptis į teismus aplinkos

⁴⁹ Shelton D. Human rights and the environment: what specific environmental rights have been recognized?// Denver Journal of International Law and Policy – Atlanta: Darby Printing Company, 2008, Nr. 35(1). P. 130.

⁵⁰ 1992 m. Jungtinių Tautų Rio deklaracija dėl aplinkos ir vystimosi//

<http://sedac.ciesin.org/entri/texts/rio.declaration.1992.html>; prisijungimo laikas: 2011-11-07

⁵¹ Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais. *Valstybės žinios*. 2001-08-24, Nr. 73-2572.

⁵² Fitzmaurice M. A. International Protection of the Environment.- Hague: Hague Academy of international law, 2001. P. 326.

klausimais, kad būtų apsaugota kiekvieno dabartinės ir būsimų kartų žmogaus teisė gyventi jo sveikatai ir gerovei palankioje aplinkoje.“

Orhuso konvencija apima tris temas, kurios nurodytos pačiame konvencijos pavadinime:

1. Galimybė susipažinti su informacija

Nustato asmenų teisę būti informuojamiems aplinkosaugos klausimais. Tai reiškia ne tik pasyvų valdžios institucijų įsipareigojimą gavus prašymą pateikti turimą informaciją, tačiau taip pat įpareigoja valstybes aktyviai skelbti ir skleisti informaciją apie aplinką. Tai gali būti daroma per valstybines aplinkosaugos ataskaitas, informaciją apie gaminį, naudojant nacionalinių teršalų kadastrus arba registrus ar kitokiais būdais.

2. visuomenės dalyvavimas

Čia apimami išsamūs reikalavimai dėl visuomenės dalyvavimo visuose sprendimų priėmimo lygiuose: dėl konkrečių sprendimų, platesnių planų ir programų, taip pat ir dėl aplinkosaugos teisės aktų rengimo.

3. teisė kreiptis į teismą

Ji glaudžiai susijusi aukščiau nurodytomis sritimis: galimybė kreiptis į teismą turi būti suteikiama tais atvejais, kai asmuo mano, kad jo ar jos teisės, susijusios su informacija ar dalyvavimu nebuvo gerbiamos. Be to, visuomenės nariai turi galėti naudotis teisinės gynybos priemonėmis ginčyti privačių asmenų ir valdžios institucijų veiksmus ir neveikimą, kurie prieštarauja nacionalinei aplinkos apsaugos teisei.⁵³

Nors sąvokos "teisė" Konvencijoje apskritai yra vengiama, jos tikslai, struktūra ir kontekstas orientuoti į teises, konvencija taip pat remiasi tarptautinės žmogaus teisių teisės sąvokomis.⁵⁴

Prie šios Konvencijos yra prisijungusios visos ES narės, įskaitant Lietuvą.

Pasaulio lygiu nuorodų į teisę į aplinkos apsaugą arba į teisę į nustatytos kokybės aplinką yra ir kai kuriuose neprivalomuose (soft law) dokumentuose Pavyzdžiui, teisė „oriai gyventi gyvybingoje globalioje aplinkoje“ buvo išreikšta 1989 m. Hagos deklaracijoje dėl aplinkos,⁵⁵ o 1999 m. Biskajos deklaracijoje⁵⁶ nurodyta, kad "kiekvienas turi teisę individualiai arba kartu su kitais, mėgautis sveika ir ekologiškai subalansuota aplinka. Teisė į aplinką gali būti pasinaudota prieš valstybines įstaigas ir privačius subjektus, nepriklausomai nuo jų teisinio statuso pagal nacionalinę ir tarptautinę teisę“.

⁵³Bjerler N. Do Europeans Have a Right to Environment?//http://www.esil-sedi.eu/fichiers/en/Bjerler_455.pdf; prisijungimo laikas: 2011-04-01

⁵⁴ Shelton D. Human rights and the environment: what specific environmental rights have been recognized?// Denver Journal of International Law and Policy – Atlanta: Darby Printing Company, 2008, Nr. 35(1), p. 130. - ISSN:0196-2035

⁵⁵ Hague Declaration on the Environment, The Hague, 11 March 1989, 28 *I.L.M.* 1308 (1989).

⁵⁶ Bizkaia Declaration on the Right to Environment, issued at the International Seminar of Experts on the Right to the Environment, organized by UNESCO and the United Nations High Commissioner for Human Rights, UN Doc. 30C/INF.11, 24.09.1999.

Tačiau tarptautinės žmogaus teisių sutarties, kuri skelbtų teisę į aplinką šiuo metu dar nėra. Tai galima paaiškinti tuo, jog daugelis tarptautinių žmogaus teisių dokumentų buvo rengiami dar prieš atsirandant bendram susirūpinimui aplinkosauga. Būtent dėl šios priežasties JT vaiko teisių Konvencija yra unikali, nes jos 24 straipsnyje kalbama apie svarų geriamąjį vandenį ir taršos pavojų bei rizikas. 1989 m. Konvencijoje dėl čiabuvių tautų ir genčių nepriklausomose šalyse, taip pat aiškiai kalbama aplinkos klausimais. Šis dokumentas ragina priimti specialias priemones siekiant apsaugoti ir išsaugoti vietinių gyventojų ir genčių aplinką.

Regioniniu lygmeniu, Afrikos žmogaus bei tautų teisių chartija, buvo pirmasis tarptautinis žmogaus teisių dokumentas, numatantis aiškias aplinkos kokybės garantijas (24 str.).

Amerikos žmogaus teisių konvencijos 5 papildomame protokole dėl ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių (San Salvadoro protokolas) taip pat minima kiekvieno teisė gyventi sveikoje aplinkoje (11 str.).

O štai Europoje, nei Europos žmogaus teisių bei pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁵⁷, nei Europos socialinė chartija (pataisyta)⁵⁸ nenumato teisės į tam tikros kokybės aplinką. Čia paminėtina ir tai, jog buvusi Europos žmogaus teisių Komisija laikė, kad tokia teisė negali būti tiesiogiai numanoma iš konvencijos.⁵⁹ Europos lygmeniu aplinkos problemos, nagrinėjamos aiškinant esamas žmogaus teises, pavyzdžiui, teisę į privatų gyvenimą ir nuosavybės neliečiamumą.⁶⁰

Taigi tik dvi regioninės žmogaus teisių sutartys aiškiai pripažįsta teisę į aplinką. Nepaisant to, teisė į sveiką aplinką yra ginama tarptautiniu ir regioniniu lygiu. Tai daroma arba remiantis specialiomis dokumentų, įtvirtinančių aplinkos teises nuostatomis, arba remiantis kai kuriomis esamomis žmogaus teisėmis, pavyzdžiui, teise į gyvybę, teise į sveikatą ir teise į privatumą.

Jungtinių Tautų žmogaus teisių sistema numato keletą galimybių kaip galima užtikrinti ir ginti su aplinka susijusias teises. Svarbiausi ir veiksmingiausi būdai yra pasinaudojant komitetų, įsteigtų pagal esamas konvencijas (Vaiko teisių komiteto, rasinės diskriminacijos panaikinimo komiteto, Žmogaus teisių komiteto ir ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto) nustatytomis procedūromis. Šių komitetų procedūros (pvz. ataskaitų gavimas iš konvencijų šalių) neapima aiškios teisės į švarią aplinką. Vis dėlto ši teisė gali būti kildinama iš galiojančių teisių, pavyzdžiui, teisės į gyvybę arba teisės į sveikatą. Siekiant realizuoti tokias teises, gali būti imtasi daugelio priemonių, kurios turėtų poveikį aplinkai. Pavyzdžiui, Žmogaus teisių komitetas išaiškino

⁵⁷ 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987;

⁵⁸ 1996 m. Europos socialinė chartija (pataisyta) // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1704;

⁵⁹ Shelton D. Human rights and the environment: what specific environmental rights have been recognized? // Denver Journal of International Law and Policy – Atlanta: Darby Printing Company, 2008, Nr. 35(1). P. 166.

⁶⁰ Giorgetta S. The Right to a Healthy Environment, Human Rights and Sustainable Development // International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics. - Boston: Kluwer Academic Publishers, 2002, Nr. 2 (2). P. 178.

teisę į gyvybę, plačiąja prasme - kaip apimančią pozityvias priemones, siekiant sumažinti kūdikių mirtingumą, išvengti pramoninių avarių ir apskritai apsaugoti aplinką ir atsižvelgti į vietinių gyventojų problemas. Daugelio žmogaus teisių institucijų ataskaitų teikimo gairėse prašoma pateikti informaciją apie aplinką. Pavyzdžiui, pagal TESKTP šalių buvo paprašoma pateikti informaciją apie prieigą prie švaraus vandens, priemones, kurių imtasi siekiant pagerinti aplinkos apsaugos ir pramonės higieną ir kt.

Kai kurių komitetų priimtuose bendruosiuose komentaruose (angl. general comments) minimi su aplinka susiję klausimai, pvz., aplinkosaugos klausimai minimi tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto bendrajame komentare dėl teisės į pakankamą mitybą ir bendrajame komentare dėl teisės į tinkamą būstą.⁶¹

Kitas veiksmingas bendrųjų žmogaus teisių apsaugos mechanizmas, naudojamas ginant su aplinka susijusias teises yra individualių skundų procedūra, numatyta Tarptautiniame pilietinių ir plitinių teisių pakte ir kituose dokumentuose. Pvz. Lubicon byloje, JT Žmogaus teisių komitetas nutarė, kad neigimas vietinei Lubicon ežero grupei teisės laisvai disponuoti savo gamtos turtu ir ištekliais yra Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 27 straipsnio pažeidimas.⁶²

Nors nuostatų susijusių su teise į aplinką įvairiuose regioniniuose dokumentuose yra nedaug, žmogaus teisių bylos susijusios su aplinka yra nagrinėjamos ir regioninėse žmogaus teisių gynimo institucijose. Regioniniu lygiu žmogaus teisių pažeidimus, susijusius su žala aplinkai nagrinėjo žmogaus teisių komisijos bei teismai Amerikoje, Afrikoje ir Europoje. Amerikos sistemoje, pretenzijos susijusios su žala aplinkai, iš esmės daugiausia lietė grėsmę teisei į gyvybę, arba buvo skundžiamasi dėl vietinių grupių teisių pažeidimų.

Įdomus momentas Afrikos žmogaus teisių apsaugos sistemoje yra tas, kad su aplinka susijusiose bylose daugiausia remiamasi Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartijos 16 straipsnyje numatyta teise į sveikatą, o ne teise į aplinką, esančia tame pačiame dokumente⁶³.

Taigi apibendrinant pažymėtina, jog daugiau kaip nei 50 konstitucijų aiškiai pripažįsta teisę į švarią ir sveiką aplinką (įskaitant beveik visas konstitucijas priimtas nuo 1992 metų), tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucija tiesiogiai žmogaus teisės į aplinką neįtvirtina. Tam tikrų nuostatų dėl teisės į aplinką ir jos santykio su žmogaus teisėmis yra ne tik konstitucijose, bet ir įvairiuose privalomo ir neprivalomo pobūdžio tarptautiniuose dokumentuose, iš kurių paminėtina Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės

⁶¹ Shelton D. Human Rights and the Environment: Jurisprudence of Human Rights Bodies// <http://www2.ohchr.org/english/issues/environment/environ/bp2.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-07

⁶² Giorgetta S. The Right to a Healthy Environment, Human Rights and Sustainable Development//International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics. - Boston: Kluwer Academic Publishers, 2002, Nr. 2 (2), p. 178. - ISSN 1567-9764

⁶³ Shelton D. Human Rights and the Environment: Jurisprudence of Human Rights Bodies// <http://www2.ohchr.org/english/issues/environment/environ/bp2.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-07

kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencija) Ši konvencija yra pirmasis tarptautinis teisiškai įpareigojantis dokumentas, aiškiai pripažinęs teisę į švarią aplinką.

Labai svarbu pažymėti ir tai, jog tarptautinės žmogaus teisių sutarties, kuri skelbtų teisę į aplinką šiuo metu dar nėra (nors tam tikrų sutarčių, kuriose pasisakoma aplinkos klausimais yra pvz. JT vaiko teisių Konvencija). Regioniniu lygiu tik dvi regioninės žmogaus teisių sutartys aiškiai pripažįsta teisę į aplinką (Afrikos žmogaus bei tautų teisių chartija ir Amerikos žmogaus teisių konvencijos 5 papildomas protokolai dėl ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių (San Salvadoro protokolas)). Nepaisant to, teisė į sveiką aplinką yra ginama tiek tarptautiniu, tiek ir regioniniu lygiu. Tai yra daroma arba remiantis specialiomis dokumentų, įtvirtinančių aplinkos teises nuostatomis, arba remiantis kai kuriomis esamomis žmogaus teisėmis, pavyzdžiui, teise į gyvybę, teise į sveikatą ir teise į privatumą.

1.3. Teisės į aplinką santykis su EŽTK

Kaip minėta, Europos žmogaus teisių konvencijoje teisė į aplinką nėra įtvirtinta. Tai patvirtinta ir Europos Tarybos 2005 m. priimtas Žmogaus teisių ir aplinkos vadovas, kuriame aiškiai pažymima, jog "Konvencija nėra skirta teikti bendrą apsaugą aplinkai kaip tokiai ir Konvencija aiškiai negarantuoja teisės į patikimą, ramią ir sveiką aplinką."⁶⁴ Tai galima paaiškinti tuo, kad Konvencija buvo priimta dar 1950 m., o tuo metu aplinkosaugos problemoms, taip pat kaip ir aplinkos bei žmogaus teisių santykiui, dar nebuvo skiriamas didelis dėmesys.

Tačiau tai, kad pačiame konvencijos tekste teisė į aplinką neįtvirtinta, dar nereiškia, jog jokie su aplinkos apsauga susiję klausimai negali būti nagrinėjami remiantis šia sutartimi. Kadangi Europos žmogaus teisių teismas (EŽTT) savo praktikoje aiškina EŽTK įtvirtintas nuostatas jis taip vysto pačią Konvenciją. Savo jurisprudencijoje atspindėdamas kintančias socialines vertybes Teismas šią sutartį padarė „gyvu instrumentu“. Teismas nuosekliai laikosi nuomonės kad Konvencija turi būti aiškinama atsižvelgiant į dabartines sąlygas. Būtent tai ir yra daroma su aplinka susijusių bylų atveju. Ką puikiai iliustruoja *Janina Furlepa prieš Lenkiją*⁶⁵ sprendimas, kuriame Teismas pasisakė, jog "Konvencijoje nėra aiškios teisės į švarią ir ramią aplinką", tačiau pažymėjo ir tai, jog kai asmuo yra tiesiogiai ir rimtai paveiktas triukšmo arba kitos taršos klausimas gali patekti į 8 straipsnio taikymo apimtį.

Čia pažymėtina ir tai, jog teismo praktika su aplinka susijusiose bylose, kiek tai susiję su aplinkos klausimais, nuo pirmųjų teismui pateiktų su aplinka susijusių bylų pasikeitė iš esmės.

⁶⁴ Boyle A. Human Rights and the Environment: A Reassessment// Fordham Environmental Law Review - New York: Fordham University School of Law, 2007, Nr. XVIII. P. 485.

⁶⁵ EŽTT byla *Janina Furlepa v. Poland*, No. 62101/00, decision of 18 March, 2008

Yra visuotinai pripažinta, kad pirmoji byla su aplinkos elementu Europos žmogaus teisių komisijai buvo pareikšta 1976 m. Tai *X ir Y prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*⁶⁶ byla. Šioje byloje pareiškėjai buvo aplinkos apsaugos organizacija, kuriai priklausė žemės sklypas naudojamas gamtos stebėjimui. Skundas buvo susijęs su gretimos žemės naudojimu kariniais tikslais. Komisija laikė šį pareiškimą nepriimtiniu *ratione materiae*. Anot jos prašymas buvo akivaizdžiai nepagrįstas, nes EŽTK garantuojamų teisių ir laisvių kataloge nėra įtvirtinta teisė į gamtos išsaugojimą.⁶⁷

Vėlesniais metais EŽTT praktika pasikeitė iš esmės, tapo įmanoma ginti tam tikras su aplinka susijusias teises remiantis Konvencijos nuostatomis. Pažymėtina tai, jog tokia teismo praktika sukėlė nemažai ginčų ir diskusijų.

Pirmoji Europos žmogaus teisių teismo nagrinėta byla, kurioje EŽTK buvo sėkmingai panaudota aplinkos kontekste, buvo 1994 m. gruodžio 9 d. *López Ostra prieš Ispaniją*⁶⁸ byla dėl 8 straipsnio pažeidimo, susijusi su aplinką teršiančių garų emisija, kenksmingais ir dirginančiais kvapais bei triukšmu iš atliekų valymo įrenginių. Šioje byloje Teismas nusprendė, jog "Natūralu, kad sunki aplinkos tarša gali paveikti individų gerovę ir užkirsti kelią jiems naudotis savo namais tokiu būdu kad būtų neigiamai paveiktas jų privatus ir šeimos gyvenimas, tačiau nesukeliamas rimtas pavojus jų sveikatai."

Vėliau teismo praktikoje su aplinka susijusių bylų vis daugėjo, dėl to buvo netgi siūloma priimti papildomą Europos žmogaus teisių konvencijos protokolą dėl aplinkos apsaugos, tačiau nebuvo padaryta, ir aplinkos klausimai vis dar nagrinėjami remiantis konvencijoje įtvirtintomis teisėmis.

Žmogaus teisių ir aplinkos vadove nurodomi keli momentai dėl Konvencijos naudojimo aplinkos apsaugai bendros svarbos, kurie anot A. Boyle⁶⁹ gali būti apibendrinti taip:

1 Valstybė turi pareigą reguliuoti ir kontroliuoti aplinkosaugos problemas, kai jos kenkia naudojimuisi konvencijos garantuojamomis teisėmis ir užtikrinti, kad [tam skirti] įstatymai būtų vykdomi.

2 Valstybė taip pat turi pareigą pateikti informaciją apie rimtą pavojų aplinkai, ir priimti nuostatas dėl dalyvavimo priimant sprendimus susijusius su aplinka ir dėl kreipimosi į teismą aplinkos bylose.

3 Aplinkos apsauga yra teisėtas tikslas, kuris tam tikrais atvejais gali pateisinti kai kurių teisių, įskaitant teisės į privatų gyvenimą ir teisės į nuosavybę ir turtą, apribojimą.

⁶⁶ EŽTK byla *X and Y v. Federal Republic of Germany*, No.61/1013 decision of 10 March, 1962

⁶⁷ Fitzmaurice M., Marshall J. The Human Right to a Clean Environment- Phantom or Reality? The European Court of Human Rights and English Courts Perspective on Balancing Rights Environmental Cases// Nordic Journal of International Law – Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2007 Nr. 76, p. 114. - ISSN 0902-7351

⁶⁸ EŽTT byla *Lopez Ostra v. Spain*, No. 1679/90, Judgement of 09 December, 1994

⁶⁹ Boyle A. Human Rights and the Environment: A Reassessment// Fordham Environmental Law Review - New York: Fordham University School of Law, 2007, Nr. XVIII. P. 485.

Balansuojant aplinkosaugos problemas su Konvencijoje įtvirtintomis teisėmis "Teismas pripažino, jog nacionalinės valdžios institucijos yra tinkamiausioje padėtyje priimti sprendimus aplinkos klausimais, kurie dažnai turi sudėtingų socialinių ir techninių aspektų. Todėl priimdamas savo sprendimus, Teismas suteikia nacionalinėms valdžios institucijoms iš esmės plačią diskreciją."⁷⁰

Su aplinka susijusios bylos, kurios nagrinėjamos remiantis EŽTK atsižvelgiant į tų bylų pobūdį gali būti suskirstytos į tam tikras grupes. Pavyzdžiui, 2011 m. balandžio mėnesio Informaciniame biuletenyje „Su aplinka susijusios bylos Teismo praktikoje“⁷¹, jos suskirstytos į 4 grupes:

1 Triukšmo tarša. Šiai grupei priskirtinos bylos, dėl triukšmo iš oro uostų ir kaimyninio triukšmo, tokio kaip triukšmas iš naktinio klubo, triukšmas dėl nekontroliuojamo eismo ir kt.

2 Pramonės tarša. Ji skirstoma į keliančią pavojų žmonių sveikatai (pvz. leistinas normas viršijanti tarša keliama įvairių gamyklų ir fabriku) ir darančią kitokį neigiamą poveikį aplinkai.

3 Miškų naikinimas ir miestų plėtra;

4 Pasyvus rūkymas.

O. W. Pedersen⁷² šias bylas skirsto į 3 kategorijas: triukšmas, pramoninė tarša, ir, trečia procedūrinės (procesinės) apsaugos priemonės ir rizika. Anot šio autoriaus procedūrinių aplinkos bylų teismo praktika remiasi 6 ir 8 Konvencijos straipsniais. Vienas iš tokių sprendimų buvo *Fredin prieš Švediją*⁷³, kur Teismas nustatė, kad nesuteikimas galimybės pasinaudoti administracinėmis arba teisminėmis peržiūros procedūromis dėl žvyro gavybos licencijos atšaukimo sudarė 6 straipsnio pažeidimą.

Teismas pripažino 8 straipsnio pažeidimus dėl procedūrinių priežasčių, aplinkos bylose. Pavyzdžiui, *Guerra prieš Italiją*⁷⁴, kur Teismas nustatė, kad Italijos valdžios institucijų nenoras pateikti visuomenei informaciją apie riziką ir galimos evakuacijos planus didelės chemijos gamyklos avarijos atveju, sudaro 8 straipsnio pažeidimą.

Toks skirstymas yra diskutuotinas. Kadangi gali būti, jog tos pačios bylos patenka į dvi kategorijas, pvz. minėta *Guerra prieš Italiją* byla yra susijusi tiek su procedūrinėmis apsaugos priemonėmis ir rizika, tiek ir su pramonine tarša.

⁷⁰ Ten pat

⁷¹ 2011 m. balandžio mėnesio EŽTT informacinis biuletenis „Su aplinka susijusios bylos Teismo praktikoje“// http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/0C818E19-C40B-412E-9856-44126D49BDE6/0/FICHES_Environnement_EN.pdf; prisijungimo laikas: 2011-08-23

⁷² Pedersen O. W. *The Ties that Bind: The Environment, the European Convention on Human Rights and the Rule of Law*// European Public Law. - London: Graham & Trotman/Martinus Nijhoff, 2010, Nr. 16(4). P. 573.

⁷³ EŽTT byla *Fredin v. Sweden*, No. 18928/91, Judgement of 23 February, 1994

⁷⁴ EŽTT byla *Guerra and Others v. Italy*, No. 14967/89, Judgement of 19 February, 1998

Ko gero tinkamiausias ir aiškiausias yra N. Turgut⁷⁵ pateiktas tokių bylų grupavimo variantas. Su aplinka susijusias bylas jis skirsto į 2 grupes:

1. Bylos, susijusios su įvairių rūšių aplinkos būklės blogėjimu, kuris trukdo asmenims tinkamai naudotis jų teisėmis. Šiai grupei priskiriamos įvairios bylos susijusios su triukšmu, tarša ir kt.

2. Bylos, kuriose aplinkos, kaip bendrojo intereso apsauga laikoma priešastimi riboti tam tikras žmogaus teises. Pvz. *Pine Valley Developments Ltd ir kiti prieš Airiją*⁷⁶ sprendime Teismas laikė tinkamu nuosavybės teisės ribojimą, siekiant apsaugoti aplinką. Teismas nustatė kad neišduodant leidimo statyti pramoninį sandėlį ir plėsti biurą žaliojoje zonoje buvo ribojama teisė netrukdomai naudotis nuosavybe, tačiau tokiu ribojimu buvo siekiama teisėto vyriausybės tikslo - aplinkos apsaugos - ir veiksmai buvo proporcingi tikslui.⁷⁷

Kaip minėta, dėl Teismo praktikos vystimosi pareiškėjai dabar gali ginti tam tikras su aplinka susijusias teises remdamiesi EŽTK. Pareiškėjai pateikdami peticijas, susijusias su aplinka, kartais remiasi šiais straipsniais: 2 (teisė į gyvybę); 3 (kankinimų, žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio draudimas); 5str. (teisė į laisvę ir asmens neliečiamybę); 6 (teisė į teisingą teismą); 9 (minties, sąžinės ir religijos laisvė); 10 (saviraiškos laisvė); 11 (taikių susirinkimų ir asociacijų laisvė); 13 (teisė pasinaudoti efektyvia teisine gynyba); 14 (diskriminacijos draudimas) ir Pirmo protokolo 1 straipsnis (teisė netrukdomai naudotis savo nuosavybe).

Pavyzdžiui, *Oneryildiz prieš Turkiją*⁷⁸ buvo pirmoji aplinkos byla susijusi su gyvybės praradimu, nagrinėta Didžiojoje kolegijoje. Šioje byloje du pareiškėjai tvirtino, kad nacionalinės valdžios institucijos yra atsakingos už jų artimų giminaičių mirtį ir jų turto sunaikinimą dėl metano sprogo, įvykusio komunalinių atliekų sąvartyne Stambule. Savo sprendime, Teismas pakartojo, kad teisė į gyvybę apsauga apima ne tik neigiamą pareigą susilaikyti nuo valstybės pareigūnų jėgos panaudojimo, bet ir nustato valstybėms pozityviają pareigą imtis atitinkamų veiksmų apsaugoti jų jurisdikcijoje esančių asmenų gyvybes. Ši pareiga taip pat taikoma bet kokiais, tiek valstybinei, tiek nevalstybinei veiklai, kurią vykdant teisė į gyvybę gali būti pavojuje, ir juo labiau, pramoninei veiklai, kuri savo pobūdžiu yra pavojinga, tokiai kaip atliekų surinkimo vietų eksploatavimas.⁷⁹

*Florea prieš Rumuniją*⁸⁰ byloje, kurioje pareiškėjas, kuris nerūko, skundėsi, jog per 8-9 mėn. kuriuos praleido kalėjime, jis buvo kameroje kurioje yra 35 lovos, kartu su dar 110-120

⁷⁵ Turgut N. Y. The European Court Of Human Rights And The Right To The Environment// Ankara Law Review – Ankara: Ankara University Law School, 2007, Nr. 4(1). P. 1-24.

⁷⁶ EŽTT byla *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland*, No. 12742/87, Judgement of 9 February, 1993

⁷⁷ Shelton D. Human Rights and the Environment: Jurisprudence of Human Rights Bodies// <http://www2.ohchr.org/english/issues/environment/environ/bp2.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-07

⁷⁸ EŽTT byla *Öneryildiz v. Turkey*, No. 48939/99, Judgement of 30 November, 2004

⁷⁹ Shelton D. Human rights and the environment: what specific environmental rights have been recognized?// Denver Journal of International Law and Policy – Atlanta: Darby Printing Company, 2008, Nr. 35(1). P. 148.

⁸⁰ EŽTT byla *Florea v. Romania* No. 37186/03, Judgement of 14 September, 2010

kalinių, iš kurių 90 % buvo rūkantys. Tarp rūkančių asmenų jis būdavo ir kalėjimo ligoninėje, kurioje atsidūrė dėl ligos paūmėjimo. Teismas nustatė Konvencijos 3 str. pažeidimą.⁸¹

Kitoje byloje, *Mangouras prieš Ispaniją*⁸² pareiškėjas teigė, kad buvo pažeista jo teisė būti paleistam iki teismo, numatyta EŽTK 5 str. 3 d. Jis teigė, kad užstatas numatytas jam baudžiamojame byloje dėl laivo, kurio kapitonas jis yra, į Atlanto vandenyną išlieto mazuto, buvo pernelyg didelis ir jis buvo paskirtas, neatsižvelgiant į jo asmeninę situaciją. Teismas nusprendė, jog pažeidimo nebuvo, užstatas buvo paskirtas atsižvelgiant į aplinkai jūros tarša padarytą didžiulę žalą.⁸³

Konvencijos 6 str. taikymo pavyzdys gali būti *Oerlemans prieš Nyderlandus*⁸⁴ byla, kurioje Nyderlandų pilietis negalėjo ginčyti ministro įsakymo priskiriančio jo žemę saugomai teritorijai.

Konvencijos 10 str. pažeidimas nustatytas *Bladet Tromso ir Stensaas prieš Norvegiją*⁸⁵ byloje. Čia didžioji kolegija nusprendė kad Norvegija pažeidė laikraščio ir jo redaktorius teises jiems abiem paskirdama baudas dėl šmeižto po to, kai jie paskelbė ištraukas iš vyriausybinių ruonių medžioklės inspektoriaus ataskaitos. Ataskaita be kita ko teigė, kad gyviems ruoniams buvo nulupama oda ir kad buvo kitų ruonių medžioklės taisyklių pažeidimų. Nors igulos narių pavardės nebuvo nurodytos leidinyje, jie iškėlė ieškinį dėl šmeižto. Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė kad tokiu sprendimu buvo nepagrįstai ribojamas Konvencijos 10 straipsnis. Teismas pasisakė, jog reportažas turėtų būti vertinamas platesniame kontekste nes laikraštis nušvietė prieštarigus ruonių medžioklės klausimus, o tai sudaro viešį interesą.⁸⁶

Kitas EŽTK naudojimo aplinkos elementą apimančiose bylose pavyzdys yra *Chassagnou ir kiti prieš Prancūziją*⁸⁷ byla, kurioje pareiškėjai skundėsi dėl Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnio, Konvencijos 9 ir 11 straipsnių, atskirai ir kartu su Konvencijos 14 straipsniu pažeidimo. Buvo skundžiamasi dėl Prancūzijos teisės aktais nustatyto įpareigojimo tam tikriems nedidelių žemės plotų savininkams priklausyti vietos medžioklės asociacijai ir leisti medžioti jiems priklausančioje teritorijoje. Pareiškėjai priešinosi medžioklei ir teigė, jog Prancūzijos teisė pažeidė jų teisę netrukdomai naudotis savo nuosavybe, jų teisę į laisvę jungtis į asociacijas ir teisę į sąžinės laisvę bei teigė, jog tokie įpareigojimai yra diskriminaciniai. Šiose bylose nustatyti visų minėtų

⁸¹2011 m. balandžio mėnesio EŽTT informacinis biuletėnis „Su aplinka susijusios bylos Teismo praktikoje“// http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/0C818E19-C40B-412E-9856-44126D49BDE6/0/FICHES_Environnement_EN.pdf; prisijungimo laikas: 2011-08-23

⁸²EŽTT byla *Mangouras v. Spain*, No. 12050/04, Judgement of 28 September, 2010

⁸³2011 m. balandžio mėnesio EŽTT informacinis biuletėnis „Su aplinka susijusios bylos Teismo praktikoje“// http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/0C818E19-C40B-412E-9856-44126D49BDE6/0/FICHES_Environnement_EN.pdf; prisijungimo laikas: 2011-08-23

⁸⁴EŽTT byla *Oerlemans v. Netherlands*, No. 12565/86, Judgement of 27 November, 1991

⁸⁵EŽTT byla *Bladet Tromso and Stensaas v. Norway*, No.21980/93, Judgement of 20 May 1999

⁸⁶Shelton D. Human Rights and the Environment: Jurisprudence of Human Rights Bodies// <http://www2.ohchr.org/english/issues/environment/environ/bp2.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-07

⁸⁷EŽTT byla *Chassagnou and others v. France*, No. 25088/94, 28331/95 and 28443/95, Judgement of 29 April 1999

teisių pažeidimai (išskyrus teisės į sąžinės laisvę, kuri atskirai nebuvo vertinama).

Taigi nors pačiame Europos žmogaus teisių konvencijos tekste teisė į aplinką nėra įtvirtinta, tam tikri su aplinkos apsauga susiję klausimai gali būti nagrinėjami remiantis šia sutartimi. Tam galimybes sudaro Europos žmogaus teisių teismas, kuris savo praktikoje aiškindamas EŽTK įtvirtintas nuostatas vysto pačią Konvenciją. Kadangi Teismas nuosekliai laikosi nuomonės, jog Konvencija turi būti aiškinama atsižvelgiant į dabartines sąlygas, būtent tai ir yra daroma su aplinka susijusių bylų atveju. Todėl nenuostabu, jog teismo praktika su aplinka susijusiose bylose, nuo pirmųjų teismui pateiktų tokio tipo bylų, kurios būdavo laikomos nepriimtiniomis *ratione materiae*, pasikeitė iš esmės. Dabar jau yra įmanoma ginti tam tikras su aplinka susijusias teises remiantis Konvencijos nuostatomis, o bylas, kylančias ginant tokias teises galima suskirstyti į dvi grupes: tas bylas, kurios yra susijusios su įvairių rūšių aplinkos būklės blogėjimu, trukdančiu asmenims tinkamai naudotis jų teisėmis ir bylas, kuriose aplinkos, kaip bendrojo intereso apsauga laikoma tinkama priežastimi riboti tam tikras žmogaus teises.

Paprastai su aplinka susijusiose bylose pareiškėjai savo teises gina remdamiesi šiais EŽTK straipsniais: 2 (teisė į gyvybę); 3 (kankinimų, žiaurais, nežmoniško ar žeminančio elgesio draudimas); 5str. (teisė į laisvę ir asmens neliečiamybę); 6 (teisė į teisingą teismą); 9 (minties, sąžinės ir religijos laisvė); 10 (saviraiškos laisvė); 11 (taikių susirinkimų ir asociacijų laisvė); 13 (teisė pasinaudoti efektyvia teisine gynyba); 14 (diskriminacijos draudimas) ir Pirmo protokolo 1 straipsnis (teisė netrukdomai naudotis savo nuosavybe).

Bet, nors pareiškėjai tam tikrą aplinkos elementą turinčiose bylose remiasi minėtais straipsniais (vienais jų dažniau, kitais rečiau), straipsnis, kuriuo dažniausia yra grindžiamos peticijos, susijusios su aplinka ir kurį dažniausia nagrinėja EŽTT yra Konvencijos 8 straipsnis (teisė į privatumą ir šeimos gyvenimą). Kaip minėta, pati pirmoji byla, kurioje EŽTK buvo sėkmingai panaudota aplinkos kontekste, taip pat buvo susijusi su Konvencijos 8 straipsniu. Tai rodo, jog šis straipsnis yra labai aktualus ir reikšmingas su aplinka susijusiose bylose ir dėl to šio straipsnio taikymą ir jo aiškinimą Teismo praktikoje, tokio tipo bylose, paanalizuosime detaliau. Tačiau būtina pažymėti, jog kadangi šiame darbe siekiama išnagrinėti svarbiausius EŽTK 8 str. taikymo ypatumus ginant pažeistas žmonių teises, todėl bus analizuojama tik ta EŽTT jurisprudencija dėl Konvencijos 8 straipsnio, kuri patenka į kategoriją bylų, susijusių su įvairių rūšių aplinkos būklės blogėjimu, kuris trukdo asmenims tinkamai naudotis jų teisėmis.

II. EŽTK 8 STR. TAIKYMAS SU APLINKA SUSIJUSIOSE BYLOSE

2.1. EŽTK 8 str. taikymo pagrindai ginant asmenų teises su aplinka susijusiose bylose

EŽTK 8 straipsnyje aiškiai nurodyta, jog jis skirtas apsaugoti keturias pagrindines interesų sritis: teisę į pagarbą namams, privačiam gyvenimui, šeimos gyvenimui ir susirašinėjimo slaptumui. Tačiau teismas savo praktikoje aiškindamas Konvenciją ir konkrečiai jos 8 straipsnį, jame įtvirtintas teises, išplėtė šio straipsnio taikymo sritį, apimant tokius klausimus, kurie Konvencijos priėmimo metu dar nebuvo labai aktualūs arba jiems nebuvo skirtas didelis tarptautinis dėmesys. Pavyzdžiui, šis straipsnis užtikrina tautinių mažumų narių teisę turėti tradicinę gyvenseną, jis taip pat yra taikomas ir bylose susijusiose su aplinka.

8 str. taikymui ginant pažeistas asmenų teises su aplinka susijusiose bylose yra svarbiausios 2 šiame straipsnyje nurodytos teisės: teisė į pagarbą privačiam gyvenimui ir būstui.

Teisė į pagarbą namams, reiškia ne tik teisę, į realią fizinę sritį, bet ir ramų naudojimąsi ta sritimi. Šios teisės pažeidimai neapsiriboja realiais ar fiziniais pažeidimais, tokiais kaip neteisėtas patekimas į asmens namus, bet taip pat apima tuos kurie nėra realūs ar fiziniai, pavyzdžiui, triukšmas, emisija, kvapai ar kitokių formų trikdžiai. Rimtas pažeidimas gali pažeisti asmens teisę į pagarbą jo namams, jei tai neleidžia jam naudotis savo namų patogumais⁸⁸.

Teisę į privatų gyvenimą apibrėžti sunkiau. Pats EŽTT dažnai atkreipia dėmesį, kad privataus gyvenimo sąvoka yra plati ir sunkiai apibrėžiama. Yra laikoma, kad „privatus gyvenimas“ apima:

- asmens fizinį ir moralinį integralumą;
- fizinę ir socialinę asmens tapatybę, įskaitant jo seksualinę tapatybę;
- teisę į asmeninį tobulėjimą;
- teisę užmegzti ir plėtoti santykius su kitais žmonėmis ir išoriniu pasauliu.⁸⁹

Svarbu pažymėti tai, kad nors remiantis teismo praktika 8 straipsnio taikymo sritis plečiama, šio straipsnio teikiama apsauga yra ribota. Nemažai atvejų Teismas nustatė, jog 8 straipsnis negali būti taikomas. P. Bowen⁹⁰ išskiria pagrindinius veiksnius, kurie yra svarbūs EŽTT sprendžiant ar Konvencijos 8 str. yra taikomas. Jie gali būti apibendrinti taip:

1. elgesio dėl kurio skundžiamasi sunkumo lygis, arba jo poveikis asmeniui;

⁸⁸ EŽTT byla *Moreno Gomez v. Spain*, No. 4143/02 Judgement of 16 November, 2004. par.53.

⁸⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo interneto svetainė. Positive obligations under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights J. Frančois, A. Kombe Human rights handbooks, No. 7, 37p. // <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/1B521F61-A636-43F5-AD56-5F26D46A4F55/0/DG2ENHRHAND072007.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-10

⁹⁰ Bowen P. Article 8 and 'private life': the protean right, ALBA Seminar, 2 March 2010, p. 8-10./ <http://www.adminlaw.org.uk/docs/ALBA%20Seminar%20-%20Article%208%20and%20private%20life.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-11-05

2. pareiškėjo priskyrimas ypač savitai ir pažeidžiamai asmenų, kuriems reikalinga ypatinga apsauga grupei, nes tai gali rodyti, kad jų teisės dažniau pažeidžiamos. Tačiau vien priklausymas tokiai grupei automatiškai nelemia taikymo 8 str.;
3. veiklos atlikimas privačiai, o ne viešai, arba bent jau tokiomis aplinkybėmis kai asmuo gali pagrįstai tikėtis privatumo;
4. buvimas arba nebuvimas sutarimo tarp kitų Europos Tarybos valstybių narių. Jei toks sutarimas yra labiau tikėtina, kad 8 str. bus taikomas, nei tada, kai tokio sutarimo nėra;
5. negatyvios vs. pozityvios pareigos. Tiesioginis valstybės įsikišimas į asmens privatą gyvenimą (negatyvi pareiga) labiau tikėtina, jog pateks į 8 straipsnio taikymo sritį nei tie atvejai kai veiksmai dėl kurių skundžiamasi, kyla iš trečiųjų šalių veiksmų arba ligos ar negalios pasekmių (pozityvi pareiga);
6. ekstradicijos ir deportacijos bylos. Kai teisės į pagarbą privačiam gyvenimui pažeidimas įvykdomas kitoje valstybėje tik išimtiniais atvejais asmens išdavimas pažeis 8 str.
7. "įprasti suvaržymai ir apribojimai", susiję asmens statusu. Pavyzdžiui apribojimai taikomi kaliniams ar asmenims esantiems psichiatrinėse ligoninėse.
8. aplinkybės dėl kurių skundžiamasi yra paties asmens sukeltos. Tačiau tai nėra faktorius, būtinai nurodantis, jog 8 straipsnis bus netaikomas.

Kai kurie iš paminėtų veiksmų yra svarbūs ir su aplinka susijusioms byloms, nagrinėjamos pagal Konvencijos 8 str. Kaip vieną iš jų galima paminėti paties asmens sukurtas aplinkybes. Teismas keliose bylose vertino ar tas faktas, jog asmuo įsikėlė gyventi į teritoriją, kurioje dabar yra didelė tarša gali būti vertinamas kaip situacija, prie kurios sukūrimo prisidėjo pats pareiškėjas. *Dubetska ir kiti prieš Ukrainą*⁹¹ byloje Teismas pažymėjo tai, kad pareiškėjai įsikūrė jų dabartiniuose namuose prieš Vizeyska anglių kasyklai ir Chervonogradska anglies perdirbimo gamyklai pradant veikti ir ilgą laiką iki tol galėjo būti nustatomas faktinis jų veiklos poveikis aplinkai. O štai *Fadeyeva prieš Rusiją*⁹² byloje, pareiškėja įsikėlė į vietą, kurioje dabar gyvena žinodama, kad aplinkos padėtis toje teritorijoje buvo labai nepalanki. Vis dėlto šioje byloje Teismas nustatė, jog negali būti teigiama, kad pareiškėja pati sukūrė situaciją, dėl kurios skundžiamasi, arba buvo kažkaip atsakinga už ją. EŽTT atsižvelgė į tai, kad pareiškėja persikėlė į šią vietą 1982 m., o tuo metu buvo būsto trūkumas, beveik visi gyvenamieji pastatai pramoniniuose miestuose priklausė valstybei, todėl yra labai tikėtina, kad pareiškėja neturėjo kito pasirinkimo, išskyrus priimti butą pasiūlytą jos šeimai.. Be to, dėl su aplinka susijusios informacijos santykinio trūkumo tuo metu, pareiškėja galėjo nepakankamai įvertinti taršos jos kaimynystėje problemos rimtumą. Taip pat

⁹¹ EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

⁹² EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005

svarbu tai, jog pareiškėja gavo butą teisėtai iš valstybės, kuri negalėjo nežinoti, kad butas buvo plieno gamyklos sanitarinės apsaugos zonoje ir kad ekologinė situacija buvo labai prasta.

Vis dėlto svarbiausias iš aukščiau minėtų veiksnių, vertinamas teismo su aplinka susijusiose bylose sprendžiat ar taikomas 8 str. yra elgesio dėl kurio skundžiamasi sunkumo lygis, arba jo poveikis asmeniui.

Taigi apibendrinant pažymėtina, jog 8 str. taikymui ginant pažeistas asmenų teises su aplinka susijusiose bylose yra svarbiausios dvi šiame straipsnyje nurodytos teisės: teisė į pagarbą privačiam gyvenimui ir būstui.

Svarbiausi veiksniai sprendžiant ar šis straipsnis taikomas yra sutarimo tarp Europos Tarybos valstybių narių tam tikru klausimu buvimas, elgesio dėl kurio skundžiamasi sunkumo lygis ar jo poveikis asmeniui bei faktas, kad asmuo pats nesukėlė ir neprisidėjo prie susidarymo aplinkybių, kurios pažeidžia jo teises. Asmens įsikėlimas gyventi į teritoriją, kurioje yra didelė tarša prieš atsirandant taršos šaltiniui toje teritorijoje ar teisėtas įsikėlimas į tokią teritoriją, nesant kito pasirinkimo ar dėl informacijos trūkumo negalint objektyviai įvertinti grėšiančios žalos negali būti vertinamas kaip situacija, kurią pats asmuo sukėlė ar prie kurios susidarymo prisidėjo.

Vis dėlto svarbiausias iš aukščiau minėtų veiksnių, vertinamas teismo su aplinka susijusiose bylose sprendžiat ar taikomas 8 str. yra elgesio dėl kurio skundžiamasi sunkumo lygis, arba jo poveikis asmeniui.

2.1.1. Minimalus sunkumo lygis

Visų pirma, tam, kad 8 str. būtų taikomas aplinkos bylose asmenims turi būti padaryta rimta tiesioginė žala. Pavyzdžiui *Powell ir Rayner prieš Jungtinę Karalystę*⁹³ byloje Teismas pasiskė, jog 8 straipsnis taikomas, nes: "Kiekvienu atveju, nors ir labai nevienodai, pareiškėjo privataus gyvenimo kokybė ir mėgavimosi savo namų patogumais apimtis buvo neigiamai paveikti, "Heathrow "oro uoste naudojamų orlaivių keliamo triukšmo. *López Ostra prieš Ispaniją*⁹⁴, teismas pasakė, jog "sunki aplinkos tarša gali turėti įtakos asmenų gerovei ir neleisti jiems naudotis savo namais tokiu būdu, kad būtų neigiamai paveiktas jų privatus ir šeimos gyvenimas, tačiau nekeltant rimto pavojaus jų sveikatai", *Guerra ir kiti prieš Italiją*⁹⁵ byloje pažymėjo, kad "tiesioginis toksinių dujų poveikis pareiškėjų teisei į pagarbą jų privačiam ir šeimos gyvenimui reiškia, kad 8 straipsnis taikomas". O štai pavyzdžiui, *Kyrtatos prieš Graikiją*⁹⁶ byloje, tiesioginės rimtos žalos asmenims nebuvo padaryta. Čia pareiškėjai skundėsi, kad dėl miestų plėtros

⁹³ EŽTT byla *Powell and Rayner v. The United Kingdom*, No. 9310/81, Judgement of 21 February, 1990. par. 40.

⁹⁴ EŽTT byla *Lopez Ostra v. Spain*, No. 1679/90, Judgement of 09 December, 1994. par. 51.

⁹⁵ EŽTT byla *Guerra and Others v. Italy*, No. 14967/89, Judgement of 19 February, 1998. par. 57.

⁹⁶ EŽTT byla *Kyrtatos v. Greece*, No. 41666/98, Judgement of 22 May, 2003. par. 53.

pietrytinėje Tinos salos dalyje buvo sunaikinta fizinė aplinka ir buvo neigiamai paveiktas jų privatus gyvenimas, jie tvirtino, kad ši sritis prarado visą savo vaizdingą grožį ir jos pobūdis iš esmės pasikeitė nuo natūralių laukinių gyvūnų buveinių, iki turizmo plėtros. Tačiau Teismas nutarė, jog 8 str. nepažeistas, nes „net darant prielaidą, kad aplinkai buvo stipriai pakenkta dėl miestų plėtros toje srityje, pareiškėjai nepateikė jokių įtikinamų argumentų, rodančių, kad tariama žala paukščiams ir kitoms saugomoms rūšims gyvenančioms pelkėje buvo tokio pobūdžio, kad tiesiogiai paveiktų jų pačių teises“.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog asmenims padaryta žala turi būti ne bet kokia, o rimta. Ji turi pasiekti tam tikrą minimalų sunkumo lygį. Pvz. Minimalaus sunkumo lygio nepasiekia trikdymai, kylantys pareiškėjų kaimynystėje dėl miesto plėtros toje srityje (triukšmas, naktiniai žibintai ir kt.)⁹⁷.

Minimalaus keliamos žalos sunkumo lygio klausimu gana svarbi yra *Mileva ir kiti prieš Bulgariją*⁹⁸ byla. Šioje byloje pareiškėjai skundėsi, kad kenčia nuo pernelyg didelio triukšmo sukeliama biuro, elektroninių žaidimų klubo ir kompiuterių klubo, veikiančių gretimuose butuose, teismas pasakė, jog reikia išnagrinėti, remiantis visa bylos medžiaga, ar tariamai kenksmingi veiksniai buvo pakankamai rimti, kad turėtų neigiamos įtakos pareiškėjų naudojimuisi savo namų patogumais ir jų privataus ir šeimos gyvenimo kokybei. Svarbu ir tai, kad šioje byloje EŽTT pasakė, jog negalima daryti prielaidos, kad triukšmas sklindantis iš biuro ar skleidžiamas raštinės įrangos įprasto darbo proceso metu, ar kylantis iš darbuotojų ir klientų patekimo į patalpas ir išėjimo iš jų viršija įprastą triukšmo lygį daugiabučiuose namuose šiuolaikiniame mieste. Be to, visi tokie trikdžiai, kaip taisyklė, atsiranda tik darbo valandomis ir vargu ar pasiekia labai aukštą lygį. Tokią pačią išvadą teismas padarė ir dėl elektroninių žaidimų klubo. Tačiau dėl kompiuterių klubo keliamo triukšmo priimtas kitoks sprendimas, kadangi pareiškėjai pateikė įrodymus, kurie rodė, jog klubo veikla vyko ne tik darbo valandomis. Klubas veikė ištisą parą, septynias dienas per savaitę, maždaug ketverių metų laikotarpį. Jo klientai, kurių turėjo būti gana daug, atsižvelgiant į tai, kad klube buvo beveik penkiasdešimt kompiuterių, kėlė aukšto lygio triukšmą tiek klubo viduje, tiek ir pastato išorėje, bei kėlė įvairus kitus trikdymus. Teismas taip pat šiuo atveju atsižvelgė ir į tai, kad minima veikla vyko gyvenamojo pobūdžio pastate ir aplink tą pastatą. Ir esant tokioms aplinkybėms, nors byloje nebuvo pateikta tikslių triukšmo lygio matavimų pareiškėjų butų viduje Teismas įsitikino, kad trikdžių, kuriuos patyrė pareiškėjai dėl kompiuterių klubo veiklos, įtaka jų namams bei jų privačiam ir šeimos gyvenimui pasiekė minimalų sunkumo laipsnį, kuris reikalavo, kad valdžios institucijos įgyvendintų priemones, skirtas apsaugoti pareiškėjus nuo tokių pažeidimų.

⁹⁷ EŽTT byla *Kyrtatos v. Greece*, No. 41666/98, Judgement of 22 May, 2003. par. 54.

⁹⁸ EŽTT byla *Mileva and Others v. Bulgaria*, No. 43449/02, 21475/04, Judgement of 25 November, 2010. par. 94 -97.

Tačiau nustatyti ar pasiektas minimalus sunkumo lygis ne visada yra paprasta. Šio minimumo vertinimas yra santykinis ir priklauso nuo visų bylos aplinkybių, tokių kaip nepatogumų intensyvumas ir trukmė, jų fizinis ar psichinis poveikis asmenims, bendras bylos kontekstas, ir tai ar žala dėl kurios skundžiamasi buvo nereikšminga, palyginti su aplinkai būdingu pavojumi šiuolaikinio miesto gyvenime.⁹⁹ Minimalaus sunkumo lygio pasiekimo klausimas su aplinka susijusiose bylose kartais būna labai sudėtinga ir todėl EŽTT nusprendžia ar šis lygis pasiektas tik nagrinėdamas bylą iš esmės ir vertindamas visas reikšmingas bylos aplinkybes. Pvz. *Dubetska ir kiti prieš Ukrainą*¹⁰⁰ byloje vertindamas ar pasiektas minimalus sunkumo lygis Teismas atsižvelgė į daug įvairių aplinkybių, tokių kaip tai, jog buvo kelis kartus galvota apie gyventojų perkėlimą į kitą teritoriją, į tai kiek laiko pareiškėjai patyrė nepatogumus dėl kurių skundėsi (šiuo atveju tai buvo daugiau nei dvylika metų nuo Konvencijos įsigaliojimo Ukrainos atžvilgiu), svarbus veiksnys buvo ir tai, kad sritis, kurioje pareiškėjai gyveno remiantis ir teisine sistema ir empiriniais tyrimais, buvo nesaugi jos kaip gyvenamosios vietos naudojimui dėl oro ir vandens taršos bei dirvožemio įgriuvų, kilusių dėl dviejų valstybei priklausančių pramonės įmonių veikimo.

Taigi, tam, kad 8 str. būtų taikomas aplinkos bylose asmenims turi būti padaryta rimta tiesioginė žala. Nustatyti šio minimalus sunkumo lygio pasiekimą su aplinka susijusiose bylose gali būti labai sudėtinga ir todėl EŽTT kartais sprendžia ar jis pasiektas tik nagrinėdamas bylą iš esmės ir vertindamas visas reikšmingas bylos aplinkybes. Taigi šio minimumo vertinimas yra santykinis ir priklauso nuo visų bylos aplinkybių, tokių kaip nepatogumų intensyvumas ir trukmė, jų fizinis ar psichinis poveikis asmenims, bendras bylos kontekstas, ir tai ar žala dėl kurios skundžiamasi buvo nereikšminga, palyginti su aplinkai būdingu pavojumi šiuolaikinio miesto gyvenime.

Minimalaus sunkumo lygio nepasiekia trikdymai, kylantys dėl miesto plėtros (triukšmas, naktiniai žibintai ir kt.), triukšmas sklindantis iš biuro ar skleidžiamas raštinės įrangos, elektroninių žaidimų klubo ir panašios veiklos įprasto darbo proceso metu. Tačiau tokia veikla pvz. kompiuterių klubo, kuri vykdoma ne tik darbo valandomis ir praktiškai nuolat ir kuri remiantis objektyviais duomenimis gali būti laikoma keliančia gana aukšto lygio triukšmą ar kitokius nepatogumus pasiekia minimalų sunkumo laipsnį, reikalaujantį iš valdžios institucijų imtis priemonių apsaugoti pareiškėjus nuo tokių pažeidimų.

2.1.2. Įrodymai ir įrodinėjimo lygis

Minimalaus žalos sunkumo lygio pasiekimą su aplinka susijusias bylose kartais būna sunku įrodyti. Taip yra todėl, kad šiose bylose pasitaiko situacijų kai aplinkos kokybės reikalavimų

⁹⁹ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005. par. 68-70.

¹⁰⁰ EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011. par. 118.

pažeidimai nėra pakankamai akivaizdūs. Tokiais atvejais yra reikalaujama papildomų mokslinių tyrimų ir įrodymų. Taip pat galima pastebėti tai, jog su aplinka susijusiose bylose tam tikrais atvejais susiduriame ne su tiesioginiais nuostoliais, bet su numanoma žala. Todėl kyla klausimas ar vien tik žalos rizika yra pakankamas pagrindas pripažinti asmenį "auka", kad jam būtų taikoma EŽTK 8 str. numatyta apsauga?

EŽTT praktikoje paprastai reikalaujama žalos buvimo ir jos įrodymo pagal standartą "neturint pagrįstų abejonių". Toks įrodymas gali kilti iš pakankamai stiprių, aiškių ir tarpusavyje derančių išvadų arba panašių nepaneigtų faktų prezumpcijų koegzistavimo. Teismo praktika šiuo atžvilgiu gali būti lanksti, atsižvelgiant į teisės, kuriai gresia pavojus pobūdį ir bet kokius susijusius įrodomuosius sunkumus. Teismas atsižvelgia ir į tai, jog tam tikrais atvejais, vien tik Vyriausybė atsakovė turi priėmimą prie informacijos, galinčios patvirtinti arba paneigti pareiškėjo kaltinimus, todėl griežtas taikymas principo *affirmanti, non neganti, incumbit probatio* [Įrodinėti turi tas, kuris teigia, o ne tas kuris neigia] yra neįmanomas.¹⁰¹

Toks pat įrodymų standartas taikomas ir su aplinka susijusiose bylose, tačiau šiose bylose yra tam tikrų ypatumų. Šiuo klausimu labai reikšminga *Fadeyeva prieš Rusiją* byla¹⁰², kurioje pastebimas naujas požiūris į įrodinėjimo standartus. Pareiškėja šioje byloje gyveno plieno gamyklos buferinėje zonoje. 1995 m. ji su savo šeima ir kitais daugiabučio kuriame gyveno gyventojais pateikė teismui ieškinį siekdami būti perkelti už šios zonos ribų. Pareiškėja teigė, kad toksinių medžiagų koncentracija ir triukšmo lygis toje zonoje viršija didžiausias leistinas ribas, nustatytas Rusijos teisės aktuose. Ji taip pat tvirtino, jog dėl gyvenimo netoli plieno gamyklos pablogėjo jos sveikata. Vienintelis medicininis dokumentas pateiktas pareiškėjos patvirtinti šį teiginį buvo Sankt Peterburgo klinikoje parengta ataskaita, tačiau joje nebuvo nustatytas priežastinis ryšys tarp aplinkos taršos ir pareiškėjos ligų. Pareiškėja taip pat pateikė oficialius dokumentus, patvirtinančius, kad nuo 1995 m. (jos pirmojo kreipimosi į teismą dienos) aplinkos tarša jos nuolatinėje gyvenamojoje vietoje nuolat viršijo saugų lygį. Pareiškėjos teigimu, šie dokumentai įrodė, kad bet kuris asmuo, veikiamas tokio taršos lygio neišvengiamai patiria rimtą žalą jo sveikatai ir gerovei. Kadangi Rusijai Konvencija įsigaliojo tik 1998 m. Teismas atsižvelgė tik į laikotarpį po šios datos ir pripažino, jog pagal pateiktą medžiagą, taršos lygis ilgą laiką viršijo šalyje leistinas normas, saugią toksinių elementų koncentraciją ore (MPL). EŽTT pasakė, jog kai MPL yra viršyta tarša tampa potencialiai žalinga sveikatai ir gerovei tų, kurie yra jos veikiami. Tai yra prezumpcija, kuri gali nebūti teisinga tam tikru atveju. Šia prezumpcija Teismas rėmėsi ir *Dubetska ir Kiti prieš Ukrainą*¹⁰³ byloje, kurioje jis sutiko su Vyriausybės pateiktu argumentu, jog nėra įrodymų, kad būtų galima kiekybiškai nustatyti žalą šioje byloje, tačiau tuo pačiu pasakė, jog jis mano, kad

¹⁰¹ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005. par. 79.

¹⁰² ten pat

¹⁰³ EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

gyvenimas teritorijoje, kurioje tarša aiškiai viršija taikomus saugos standartus, sukėlė pareiškėjams padidėjusią riziką sveikatai.

Kalbėdamas apie pareiškėjos pateiktas ataskaitas *Fadeyeva* byloje Teismas pažymėjo, jog, yra neatmetama galimybė, kad nepaisant didelės taršos ir jos įrodyto neigiamo poveikio gyventojų visumai, pareiškėja nepatyrė jokios specialios ir ypatingos žalos. Vis dėlto labai stiprus derinys netiesioginių įrodymų ir prezumpcijų šioje byloje, leidžia daryti išvadą, kad pareiškėjos sveikata pablogėjo kaip pasekmė jos patirto ilgalaikio pramoninių išmetamųjų teršalų iš Severstal plieno gamyklos poveikio. Net darant prielaidą, kad tarša nepadarė jokios kiekybiškai įvertinamos žalos jos sveikatai, pareiškėja neišvengiamai tapo labiau pažeidžiama įvairių ligų. Be to, negali būti jokių abejonių, kad tai neigiamai paveikė jos gyvenimo kokybę.

Tuo tarpu *Tatar prieš Rumuniją*¹⁰⁴ byloje, kurioje vienas iš pareiškėjų tvirtino, kad dėl taršos pablogėjo jo sveikata, Teismas priežastinio ryšio tarp taršos ir pareiškėjo ligos nenustatė. Tai paaiškinama tuo, jog priešingai negu *Fadeyeva* atveju, kai buvo daug netiesioginių įrodymų, įskaitant ir duomenis, jog pareiškėjos gyvenamoje teritorijoje gyventojų mirtingumas buvo didesnis nei vidutinis, *Tatar* byloje tokių duomenų nebuvo. Buvo atlikti trys tyrimai, kuriuose pasisakyta, jog negalima patvirtinti, kad dėl natrio cianido kiekio kvėpavimo takų ligos, tokios kaip astma, gali paūmėti. Be šio mokslinio netikrumo nebuvo jokių kitų pakankamų ir įtikinamų statistinių duomenų.

Kitas paminėtinas dalykas dėl įrodymų su aplinka susijusiose bylose yra tai, jog reikalavimai dėl įrodymų neturi būti pernelyg formalistiški. Tai Teismas pasakė, *Moreno Gomez prieš Ispaniją*¹⁰⁵ byloje. Šioje byloje Vyriausybė teigė, kad nacionaliniai teismai nustatė, jog pareiškėja, gyvenanti teritorijoje, kurią miesto valdžia jau priskyrė akustiškai prisotintai zonai t.y. teritorijai, kurioje vietos gyventojai yra veikiami didelio triukšmo lygio, sukeliančio jiems rimtus trikdžius, neįrodė triukšmo lygio jos namų viduje. Didžiausio leistino triukšmo lygio viršijimo faktas taip pat buvo keletą kartų patvirtintas nacionalinių institucijų. Dėl šių priežasčių EŽTT pasakė, jog nėra jokios būtinybės reikalauti iš asmens, gyvenančio akustiškai prisotintoje zonoje, tokioje, kaip ta, kurioje gyvena pareiškėja, pateikti įrodymus apie faktą, apie kurį savivaldybės institucijos jau oficialiai žino.

Kitas tokių bylų ypatumas yra tas, jog kartais labai sunku ar net neįmanoma kiekybiškai įvertinti konkrečią asmenų patirtą žalą. Kalbant apie sveikatos sutrikimus, pavyzdžiui, sunku atskirti aplinkos pavojus nuo kitų svarbių veiksnių, tokių kaip amžius, profesija ar asmeninio gyvenimo būdo įtaka. "Gyvenimu kokybė", savo ruožtu, yra subjektyvi savybė, kuri vargu ar pati savaime gali

¹⁰⁴ EŽTT byla *Tatar v Romania*, No. 67021/01, Judgement of 27 January, 2009

¹⁰⁵ EŽTT byla *Moreno Gomez v. Spain*, No. 4143/02 Judgement of 16 November, 2004

būti tiksliai apibrėžta.¹⁰⁶ Kadangi yra tam tikrų įrodinėjimo sunkumų tokiose bylose EŽTT atsižvelgia į įvairius duomenis:

1. vidaus teismų ir kitų kompetentingų institucijų išvadas, nustatant bylos faktines aplinkybes;
2. teisės nuostatas, nustatančias nesaugius taršos lygius;
3. valdžios institucijų užsakytus aplinkos tyrimus;
4. teismo individualius sprendimus, kurių ėmėsi valdžios institucijos atsižvelgiant į pareiškėjo situaciją, tokius kaip:
 - įpareigojimas, panaikinti teršėjo veiklos licenciją;
 - įpareigojimas perkelti gyventojus atokiau nuo užterštos teritorijos;
5. pareiškėjo asmeninį įvykių vertinimą;
6. įvairius pareiškėjo pateikiamus įrodymus, pvz. jo sveikatos pažymėjimus;
7. atitinkamas privačių subjektų ataskaitas, pareiškimus ar tyrimus.¹⁰⁷

Pvz. *Moreno Gómez*¹⁰⁸ byloje Teismas pripažino, kad EŽTK 8 straipsnis taikomas, remdamasis tuo, jog valdžios institucijos pažymėjo teritoriją, kurioje pareiškėja gyveno kaip "akustiškai prisotintą zoną", kuri, pagal Ispanijos teisę reiškia sritį, kurioje vietos gyventojai yra veikiami didelio triukšmo lygio, sukeliančio jiems įvairius sutrikdymus. Antra, rėmėsi tuo, jog didžiausio leistino triukšmo lygio viršijimo faktą keletą kartų patvirtino valdžios institucijos.

Taigi, su aplinka susijusiose bylose, reikalaujama žalos buvimo ir jos įrodymo pagal standartą "neturint pagrįstų abejonių", kuris dažnai naudojamas šio Teismo praktikoje. Vis dėlto šiose bylose yra tam tikrų ypatumų, pastebimas naujas požiūris į įrodinėjimo standartus. Yra taikoma prezumpcija, jog gyvenimas teritorijoje, kurioje tarša aiškiai viršija valstybėje nustatytus standartus, yra potencialiai žalingas asmenų sveikatai ir gerovei.¹⁰⁹ Ši prezumpcija gali nebūti teisinga tam tikru atveju ir gyvenimas tokioje teritorijoje gali nesukelti pareiškėjams padidėjusios rizikos sveikatai. Todėl kalbant konkrečiai apie faktinę taršos padarytą žalą sveikatai, ji privalo būti įrodyta arba remiantis tiesioginiais įrodymais, arba, tokių nesant, labai stipriu netiesioginių įrodymų ir prezumpcijų deriniu.

Kitas tokių bylų ypatumas yra tas, jog kartais labai sunku ar net neįmanoma kiekybiškai įvertinti konkrečią asmenų patirtą žalą. Todėl atsižvelgiant į tam tikrus įrodinėjimo sunkumus tokio tipo bylose EŽTT vertina įvairius jam prieinamus su byla susijusius duomenis.

¹⁰⁶ EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011. par. 106.

¹⁰⁷ Žr. Mutatis mutandis EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

¹⁰⁸ EŽTT byla *Moreno Gomez v. Spain*, No. 4143/02 Judgement of 16 November, 2004. par. 59 ir 60.

¹⁰⁹ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005. par. 87.

2.1.3. Valstybės atsakomybės kilimas

Valstybės atsakomybės pagal Konvencijos 8 str. kilimui nepakanka to, kad žala aplinkai pasiekia minimalų sunkumo lygį ir daro reikšmingą žalingą poveikį asmenų namų ar privačiam ir šeimos gyvenimui, ta konkrečiai asmenims padaryta žala turi būti priskiriama valstybei. Tik tuo atveju jeigu už žalą yra atsakinga valstybė bus taikomas Konvencijos 8 str.

Teismo praktikoje yra įvairių situacijų, kai aplinka nukenčia taip, kad kyla klausimas dėl žmogaus teisių gynimo pagal Konvencijos 8 straipsnį:

- pavojinga veikla užsiima valstybė (pavyzdžiui, branduoliniai bandymai¹¹⁰; valstybei priklausančių įmonių veikla¹¹¹;) ir tikėtina kad ji gali turėti įtakos asmenų sveikatai ar gerovei;
- valstybės autorizuota privačių asmenų veikla sukelia taršą gyventojų sveikatai ir gerovei (pavyzdžiui, atliekų valymo įrenginiai¹¹², kenksmingų cheminių produktų gamykla¹¹³ ir kt. sukeliančios taršą, žalingą netoli esančių asmenų sveikatai);
- privačių asmenų veikla, sukianti nepatogumus aplinkiniams gyventojams (pavyzdžiui, triukšmo kelianti tarša iš oro uosto¹¹⁴, triukšmo tarša kylanti iš naktinio klubo¹¹⁵, baro¹¹⁶, kompiuterių klubo¹¹⁷);

EŽTK 8 straipsnis gali būti taikomas su aplinka susijusiose bylose, kai tarša yra tiesiogiai sukelta valstybės arba kai valstybės atsakomybė kyla dėl nesugebėjimo tinkamai reguliuoti privačios pramonės,¹¹⁸ nesugebėjimo imtis veiksmų siekiant nutraukti trečiųjų šalių vykdomą asmens teisių pažeidimą¹¹⁹, neužtikrinimo pareiškėjams galimybės susipažinti su jiems reikšminga su aplinka susijusia informacija¹²⁰. Nors 8 straipsnio tikslas iš esmės yra, apsaugoti asmenį nuo valdžios institucijų savavališko kišimosi, jis gali apimti ir institucijų priimtas priemones, skirtas užtikrinti pagarbą privačiam gyvenimui, net ir asmenų tarpusavio santykių srityje.

Svarbiausias reikalavimas valstybės atsakomybės kilimui yra tam tikras ryšys tarp pažeidimo dėl kurio skundžiamasi ir valstybės. Pavyzdžiui, *Lopez Ostra prieš Ispaniją* byloje tas

¹¹⁰ EŽTT byla *McGinley and Egan v. The United Kingdom*, No. 21825/93, 23414/94, Judgement of 9 June, 1998

¹¹¹ EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

¹¹² EŽTT byla *Lopez Ostra v. Spain*, No. 1679/90, Judgement of 09 December, 1994

¹¹³ EŽTT byla *Guerra and Others v. Italy*, No. 14967/89, Judgement of 19 February, 1998

¹¹⁴ EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/9, Judgement of 8 July, 2003

¹¹⁵ EŽTT byla *Moreno Gomez v. Spain*, No. 4143/02 Judgement of 16 November, 2004

¹¹⁶ EŽTT byla *Oluic v Croatia*, No. 61260/08, Judgement of 20 May, 2010

¹¹⁷ EŽTT byla *Mileva and Others v. Bulgaria*, No. 43449/02, 21475/04, Judgement of 25 November, 2010

¹¹⁸ EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/9, Judgement of 8 July, 2003

¹¹⁹ EŽTT byla *Oluic v Croatia*, No. 61260/08, Judgement of 20 May, 2010. par. 48.

¹²⁰ EŽTT byla *McGinley and Egan v. The United Kingdom*, No. 21825/93, 23414/94, Judgement of 9 June, 1998. par. 98.

ryšys pasireiškė tuo, jog įmonė buvo teisėtai pastatyta valstybinėje žemėje ir valstybė subsidijavo jos statybą.¹²¹

Be to, siekiant nustatyti, ar valstybė gali būti laikoma atsakinga pagal Konvencijos 8 straipsnį, Teismas turi išnagrinėti ar situacija buvo pasekmė staigaus ir netikėto įvykių posūkio ar priešingai, ji buvo ilgalaikė ir gerai žinoma valstybės institucijoms ir ar valstybė žinojo arba turėjo žinoti, kad pavojus ar nepatogumai turi įtakos pareiškėjo privačiam gyvenimui. Pavyzdžiui, *Dubetska ir Kiti prieš Ukrainą*¹²² byloje tarša, dėl kurios skundėsi pareiškėjai kilo dėl kasdienio veikimo valstybei priklausančios Vizeyska anglies kasyklos ir Chervonogradska anglių apdorojimo gamyklos, kuri priklausė valstybei bent iki 2007 m. Teismas čia atkreipė dėmesį į tai, jog tai buvo vienintelės didelės pramonės įmonės netoli pareiškėjos šeimos namų, todėl valstybė turėjo žinoti, ir iš tikrųjų gerai žinojo apie šių įmonių eksploatavimo poveikį aplinkai. Teismas taip pat atsižvelgia ir į tai kokiu mastu pareiškėjas pats prisidėjo kuriant susidariusią situaciją ir ar galėjo ją ištaisyti be pernelyg didelių sąnaudų.¹²³

Taigi, nors 8 straipsnio tikslas iš esmės yra, apsaugoti asmenį nuo valdžios institucijų savavališko kišimosi, jis gali apimti ir institucijų priimtas priemones, skirtas užtikrinti pagarbą privačiam gyvenimui, net ir asmenų tarpusavio santykių srityje. Todėl su aplinka susijusiose bylose šis straipsnis gali būti taikomas kai tarša yra tiesiogiai sukelta valstybės, kai valstybės atsakomybė kyla dėl nesugebėjimo tinkamai reguliuoti privačios pramonės, dėl nesugebėjimo imtis veiksmų siekiant nutraukti trečiųjų šalių vykdomą asmens teisių pažeidimą ar dėl neužtikrinimo pareiškėjams galimybės susipažinti su jiems reikšminga su aplinka susijusia informacija.

Svarbiausias reikalavimas valstybės atsakomybės kilimui yra ryšio tarp žmogaus teisių pažeidimo ir valstybės buvimas. Vertindamas šio ryšio egzistavimą EŽTT atsižvelgia į tai ar situacija pažeidžianti asmens teises buvo pasekmė staigaus ir netikėto įvykių posūkio ar priešingai, ji buvo ilgalaikė ir gerai žinoma valstybės institucijom bei į tai kokiu mastu pats pareiškėjas prisidėjo kuriant susidariusią situaciją ir ar galėjo ją ištaisyti be pernelyg didelių sąnaudų.

2.1.4. Pozityvios ir negatyvios valstybių pareigos

Valstybė gali būti laikoma atsakinga pagal Konvencijos 8 str. tiek tada kai pati pažeidžia asmens teises (nevykdo negatyvios pareigos), tiek ir tada kai nevykdo iš šio straipsnio kylančių pozityvių pareigų. Tai patvirtina ir *Guerra ir kiti prieš Italiją*¹²⁴ byla, kurioje, kaip ir daugelyje kitų su aplinka susijusių bylų, buvo skundžiamasi ne dėl valstybės veiksmų, o dėl jos neveikimo. Šioje

¹²¹ EŽTT byla *Lopez Ostra v. Spain*, No. 1679/90, Judgement of 09 December, 1994. par. 52.

¹²² EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

¹²³ Ten pat. par. 108.

¹²⁴ EŽTT byla *Guerra and Others v. Italy*, No. 14967/89, Judgement of 19 February, 1998

byloje EŽTT pakartojo, jog iš 8 str. gali kilti pozityvios pareigos valstybei, kurios yra neatskiriamos nuo efektyvios pagarbos privačiam ir šeimos gyvenimui.

Kol negatyvūs įsipareigojimai, kurie iš esmės reikalauja iš valstybių netrukdyti asmenims naudotis teisėmis, visada buvo laikomi būdingais EŽTK, tas pats negali būti pasakyta apie pozityvias pareigas. Nors keletas jų - iš tiesų labai nedaug - yra nustatytos pačiame Konvencijos tekste, tačiau pati pozityvių pareigų koncepcija ir šios rūšies pareigų "mechanizmas" atsirado tik 1960-ųjų pabaigoje, *Belgijos kalbų* byloje¹²⁵. Nuo šio žymaus sprendimo priėmimo, Europos Žmogaus Teisių Teismas nuolat plečia pozityvių pareigų kategoriją ir dabar beveik visos standartus nustatančios Konvencijos nuostatos, atsižvelgiant į jų reikalavimus, apima dvigubą aspektą - vieną negatyvų, kitą pozityvų.¹²⁶

Pozityvių valstybės pareigų pagal Konvencijos 8 str. vystymą ir plėtimą gana aiškiai parode asmenų, pakeitusių lytį, skundai, nagrinėti Europos Žmogaus Teisių Teisme. Net ir tuo atveju, kai aplinkybės neatitinka jau nusistovėjusios Teismo praktikos vienu ar kitu klausimu, ryškėja tendencija plėsti Konvencijos reguliavimo sritį. Tai ypač aiškiai pastebima transseksualų bylose prieš Didžiąją Britaniją. Nors dar visai neseniai Teismas teigė, kad valstybė neturi pareigos keisti egzistuojančią gimimo liudijimų registracijos sistemą, šiuo metu Teismas jau yra įtvirtinęs nuostatą, kad valstybė vis dėlto yra įpareigota užtikrinti naujos asmens lyties teisinį pripažinimą.¹²⁷

Tačiau, pažymėtina, jog pozityvių įsipareigojimų taikymo sritis atrodo labai stabili. Pozityviomis pareigomis iš esmės yra siekiama užtikrinti apčiuopiamas materialias ir teismines sąlygas iš tikrųjų pasinaudoti Konvencijos saugomomis teisėmis.¹²⁸

Taigi, principas, kad valstybėms yra taikomos pozityvios pareigos yra nustatytas Europos Žmogaus Teisių teismo jurisprudencijoje. Šios pareigos iš esmės kyla iš sutarties pagrindu numatytų įsipareigojimų "pripažinti", "gerbti", "užtikrinti" ar "saugoti" asmenų esančių valstybės jurisdikcijoje teises, o konkrečiau iš teisės į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui (8 straipsnis), teisės į gyvybę (2 straipsnis) ir kankinimų bei nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo

¹²⁵ EŽTT byla „*Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*“ v. *Belgium*, No. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64, Judgment of 23 July 1968.

¹²⁶ Positive obligations under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights J. Frančois, A. Kombe Human rights handbooks, No. 7, 6p. // <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/1B521F61-A636-43F5-AD56-5F26D46A4F55/0/DG2ENHRHAND072007.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-10

¹²⁷ R. Kunigėlytė. Santykis tarp teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą bei saviraiškos laisvės pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją. Magistro darbas// http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20101124_204020-62980/DS.005.1.01.ETD; prisijungimo laikas: 2011-11-15

¹²⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo interneto svetainė. Positive obligations under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights J. Frančois, A. Kombe Human rights handbooks, No. 7, psl 10.// <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/1B521F61-A636-43F5-AD56-5F26D46A4F55/0/DG2ENHRHAND072007.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-10

draudimo (3 straipsnis), taip pat ir įvairių kitų teisių ir laisvių, tokių kaip saviraiškos (10 straipsnis) ir susirinkimų laisvė (11 straipsnis).¹²⁹

Taikant Konvenciją praktikoje buvo pastebėta, jog pripažinus, kad valstybė iš principo negali nesikišti į asmens teisę į jo šeimos bei privataus gyvenimo gerbimo įgyvendinimą, EŽTT sprendimuose buvo pažymėta, jog šis straipsnis tam tikrais atvejais reikalauja pozityvių veiksmų iš valstybės siekiant apsaugoti asmenų teisę.

Pozityvios pareigos, kurios buvo išvystytos pagal Konvenciją, yra gana įvairios ir dažnai iš dalies sutampančios. Galima paminėti šias svarbiausias iš Konvencijos 8 str. kylančias pozityvias pareigas:

1. sukurti teisinę ir administracinę sistemą, skirtą veiksmingai atgrasyti nuo elgesio, kuris pažeistų atitinkamas Konvencijoje įtvirtintas teises;
2. sukurti veiksmingą ir nepriklausomą teismų sistemą, kad būtų galima nustatyti atsakomybę už Konvencijos teises pažeidžiantį elgesį ir patraukti atsakomybėn atsakingus asmenis. Kai elgesys yra tyčinis ši pareiga gali reikalauti, kad, valstybė pradėtų baudžiamąjį procesą;
3. tam tikromis, aiškiai apibrėžtomis aplinkybėmis, imtis operatyvinių priemonių, siekiant apsaugoti asmenis, kuriems yra kilusi gydymo, galinčio pažeisti jų teises, rizika;
4. teikti informaciją ir konsultacijas asmenims, kurie yra ar gali būti jų teisių pažeidimo pavojuje. Šis įsipareigojimas gali būti suprantamas kaip įgalinantis asmenį arba išvengti rizikos arba, jei jis jau yra veikiamas rizikos, imtis priemonių siekiant sušvelninti jos poveikį ir / arba siekti pasinaudoti teisinės gynybos priemonėmis, jei jo teisėms jau yra pakenkta;
5. atlikti veiksmingą tyrimą esant įtikinamiems teiginiams, kad buvo pažeistos asmenų teisės, ypač tose situacijose kai už pažeidimą gali būti atsakinga valstybė. Pažymėtina, jog ši pareiga nėra apribota vien valstybės tarnautojų veiksmais ar neveikimu. Visuose tokiuose tyrimuose turi būti užtikrintas nukentėjusiojo dalyvavimas procedūroje tiek, kiek tai būtina siekiant apsaugoti jo teisėtus interesus.¹³⁰

Su aplinka susijusiose bylose iš 8 str. valstybėms kyla tokios svarbiausios pozityvios pareigos:

- kai veikla prieštarauja nacionaliniuose teisės aktuose numatytoms taisyklėms, institucijos turi imtis būtinų priemonių nutraukti ją arba užtikrinti, kad ji atitiktų galiojančias taisykles; tas pats pasakytina ir dėl tarptautinių standartų;
- visais atvejais atitinkami asmenys turi galėti prieiti prie informacijos, kuri leistų jiems įvertinti susidariusią riziką, ar jos išvengti. Valstybė turi nustatyti efektyvią ir lengvai

¹²⁹ P. Leach. Positive Obligations from Strasbourg – Where do the Boundaries Lie?// Interights bulletin - London : International Centre for the Legal Protection of Human Rights. 2006, Nr. 15 (3). P. 4.

¹³⁰ Bowen P. Article 8 and ‘private life’: the protean right, ALBA Seminar, 2 March 2010, 5 p.// <http://www.adminlaw.org.uk/docs/ALBA%20Seminar%20-%20Article%208%20and%20private%20life.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-11-05

prieinamą procedūrą, kuri leistų tokiems asmenims ieškoti visos svarbios ir reikiamos informacijos;

- kai valstybė nustato ekonominę ir socialinę politiką, kuri, darydama žalą aplinkai, gali paveikti asmenų teisę į pagarbą jų namams, privačiam ir šeimos gyvenimui, ji pirmiausia turi atlikti atitinkamus tyrimus ir studijas, leidžiančius tinkamai įvertinti situaciją ir atsižvelgti į suinteresuotų asmenų interesus;¹³¹
- jei asmenys nori išvengti jų sveikatai ar gerovei žalingo valstybės vykdomos politikos poveikio persikeldami gyventi kitur, valstybė turi sudaryti jiems galimybes tai padaryti nepatiriant didelių finansinių nuostolių arba imtis kitų priemonių sumažinti neigiamą tokios politikos įtaką.

Pabrėžtina tai, jog kalbant apie su aplinka susijusias bylas yra labai reikšmingas jau pats pozityvių pareigų pagal 8 str. egzistavimas, kadangi daugumoje tokių bylų žala asmenims atsiranda ne dėl to, kad valstybė tam tikrais veiksmais kišasi į asmenų naudojimąsi teisėmis, įtvirtintomis Konvencijos 8 str., o dėl to, kad ji neįvykdo, arba netinkamai įvykdo iš šio straipsnio kylančias pozityvias pareigas. Teismas bylose dažnai akcentuoja, jog tam tikra tarša ar triukšmą kelianti įmonė nepriklausė valstybei, nebuvo jos kontroliuojama, ar valdoma, todėl negali būti pasakyta, kad valstybė "kišosi" į ieškovų privatų ar šeimos gyvenimą. Todėl, pareiškėjų skundai yra analizuojami per pozityvią valstybės pareigą imtis pagrįstų ir tinkamų priemonių, siekiant užtikrinti pareiškėjų teises pagal Konvencijos 8 straipsnio 1 d.¹³² Šiuo atžvilgiu Teismas vertina ar iš valstybės gali būti pagrįstai tikimasi veikti taip, kad užkirstų kelią, arba nutrauktų tariamą pareiškėjo teisių pažeidimą. Pažymėtina, jog šis reikalavimas dėl galėjimo užkirsti kelią pažeidimui ar jį nutraukti Teismo praktikoje su aplinka susijusiose bylose pirmą kartą paminėtas 2005 m. *Fadeyeva prieš Rusiją*¹³³ byloje, kurioje pareiškėja sėkmingai įrodė, kad teisė į pagarbą jos namams ir privačiam gyvenimui buvo pažeista dėl didelės taršos, keliamos privačios plieno gamyklos netoli jos namų. Šioje byloje Severstal plieno gamykla buvo pastatyta ir iš pradžių priklausė valstybei. Gamykla iš pat pradžių blogai funkcionavo, išskirdama dujų dūmus ir kvapus, užteršdama teritoriją, ir sukeldama sveikatos problemas ir nepatogumus daugeliui žmonių Čerepovece. Teismas pabrėžė tai, kad Severstal plieno gamykla prieš ir po privatizavimo buvo atsakinga už beveik 95% visos oro taršos mieste. O kadangi kenksmingi aplinkos veiksniai dėl kurių skūstasi buvo labai specifiniai ir visiškai priskirtini vienos konkrečios įmonės pramonės veiklai tai priešingai nei daugelyje kitų miestų, kur tarša gali būti priskirta daugeliui nedidelių šaltinių, pagrindinė priežastis, dėl taršos Čerepovece lengvai

¹³¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo interneto svetainė. Positive obligations under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights J. Frančois, A. Kombe Human rights handbooks, No. 7, psl 7.// <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/1B521F61-A636-43F5-AD56-5F26D46A4F55/0/DG2ENHRHAND072007.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-10

¹³² EŽTT byla *Powell and Rayner v. The United Kingdom*, No. 9310/81, Judgement of 21 February, 1990. par. 41.

¹³³ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005

nustatoma. Atsižvelgta ir į tai, jog po gamyklos privatizavimo valstybė turėjo toliau vykdyti pieno gamyklos kontrolę, nustatydama veiklos sąlygas ir jų įgyvendinimo priežiūrą, atlikdama patikrinimus, ir nustatydama sankcijas gamyklos savininkui ir valdytojui. Taigi tai nebuvo byla susijusi su staigiu ir nenumatytu įvykiu, o su ilgalaike ir gerai žinoma taršos problema. Todėl Teismas padarė išvadą, kad valdžios institucijos gerai žinojo apie problemas, ir kad jos galėjo įvertinti taršos mastą ir imtis priemonių užkirsti kelią ar sumažinti riziką. Todėl egzistavo pakankamas ryšys tarp keliamos taršos ir valstybės, kad jai kiltų pozityvi pareiga.¹³⁴

Kaip matome, pozityvios pareigos su aplinka susijusiose bylose, nagrinėjamosiose pagal 8 straipsnį yra labai reikšmingos. Teismas sprendimuose konstatuodamas, jog 8 str. pažeistas neretai nurodo, jog valstybė neįgyvendino tam tikros pozityvios pareigos. Tačiau svarbu paminėti tai, jog šiose bylose nėra didelio skirtumo tarp to ar byla nagrinėjama pozityvios pareigos valstybei imtis pagrįstų ir tinkamų priemonių užtikrinti pareiškėjų teises pagal 8 straipsnio 1 dalį atžvilgiu, ar viešosios valdžios kišimosi pateisinimo pagal šio straipsnio 2 dalį atžvilgiu, kadangi taikytini principai iš esmės yra panašūs. Teismas tai aiškiai pabrėžė *Hatton*¹³⁵ byloje, kurioje pasakė, jog dėl šios priežasties teismui nebūtina nuspręsti ar nagrinėjama byla patenka į vieną ar į kitą kategoriją. Abiem atvejais reikia atsižvelgti į teisingą pusiausvyrą, kuri turi būti išlaikoma tarp konkuruojančių individo ir bendruomenės kaip visumos interesų. Be to, net ir atsižvelgiant į pozityvius įsipareigojimus, kylančius iš 8 straipsnio pirmosios pastraipos, nustatant reikiamą pusiausvyrą antroje pastraipoje paminėti tikslai, gali būti tam tikros reikšmės.¹³⁶

Taigi valstybė gali būti laikoma atsakinga pagal Konvencijos 8 str. tiek tada kai ji pati pažeidžia asmens teises (nevykdo negatyvios pareigos), tiek ir tada kai nevykdo iš šio straipsnio kylančių pozityvių pareigų. Visgi daugumoje su aplinka susijusių bylų žala asmenims atsiranda dėl to, kad valstybė neįvykdo, arba netinkamai įvykdo pozityvias pareigas. Sprendžiant ar valstybei kyla pozityvios pareigos Teismas vertina tai, ar iš jos gali būti pagrįstai tikimasi veikti taip, kad užkirstų kelią, arba nutrauktų tariamą pareiškėjo teisių pažeidimą.

Iš 8 str. kyla įvairios pozityvios pareigos, iš kurių su aplinka susijusiose bylose svarbiausios yra: pareiga nutraukti žmogaus teises pažeidžiančią veiklą arba imtis priemonių kad ji atitiktų nacionaliniuose teisės aktuose numatytas taisykles, bei tarptautinius standartus, kurių laikymąsi valstybė privalo užtikrinti; pareiga nustatyti efektyvią ir lengvai prieinamą procedūrą leidžiančią asmenims gauti visą jiems reikalingą su aplinka susijusią informaciją; pareiga bet kokia valstybės nustatoma ekonominę ir socialinę politiką, darančią žalą gamtai ir taip galinčią daryti įtaką 8 str. garantuojamoms asmenų teisėms, paremti tyrimais ir studijomis, leidžiančiais tinkamai

¹³⁴ Leach. P. Positive Obligations from Strasbourg – Where do the Boundaries Lie?// Interights bulletin - London: International Centre for the Legal Protection of Human Rights. 2006. Nr. 15 (3). P. 7.

¹³⁵ EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/9, Judgement of 8 July, 2003

¹³⁶ EŽTT byla *Oluic v Croatia*, No. 61260/08, Judgement of 20 May, 2010

įvertinti situaciją ir atsižvelgti į visų suinteresuotų asmenų interesus; sudaryti sąlygas asmenims, norintiems išvengti jų sveikatai ar gerovei žalingo valstybės vykdomos politikos poveikio, persikelti gyventi kitur nepatiriant didelių finansinių nuostolių arba imtis kitų priemonių sumažinti neigiamą tokios politikos įtaką. Vis dėlto, nors su aplinka susijusiose bylose ginčas dažnai kyla būtent dėl pozityvių pareigų neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, tokio pobūdžio bylose nėra didelio skirtumo tarp to ar byla nagrinėjama pozityvios pareigos valstybei imtis pagrįstų ir tinkamų priemonių užtikrinti pareiškėjų teises pagal 8 straipsnio 1 dalį atžvilgiu, ar viešosios valdžios kišimosi pateisinimo pagal šio straipsnio 2 dalį atžvilgiu. Abiem minėtais atvejais taikytini principai iš esmės yra panašūs.

2.1.5. Valstybių vertinimo laisvė su aplinka susijusiose bylose

Teisingos pusiausvyros tarp interesų nustatymas yra glaudžiai susijęs su valstybės vertinimo laisvės doktrina. Kadangi ši doktrina yra labai svarbi atliekant teisingos pusiausvyros testą ir valstybei pasirenkant priemones, kuriomis ji įgyvendins Konvencijos reikalavimus, pirmiausia aptarsime šią doktriną ir jos taikymą su aplinka susijusioms byloms

Ši doktrina yra kilusi iš Teismo praktikos, ir nėra numatyta pačioje Konvencijoje. Nuo pat valstybės vertinimo laisvės doktrinos įvedimo ji tapo viena iš sunkiausių problemų susijusių EŽTT jurisprudencija. Nors keli autoriai ir bandė nustatyti vertinimo laisvės doktrinos pobūdį, ji vis tiek išlieka sunkiai suprantama ir apibūdinama.¹³⁷

Plačiąja prasme valstybės vertinimo laisvė reiškia veiksmų laisvę, kurią, EŽTT yra pasirengęs suteikti nacionalinėms valdžios institucijoms, įgyvendinant jų įsipareigojimus pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją. Tačiau kaip minėta, šio termino pačiame Konvencijos tekste nėra. Jo nėra ir Konvencijos parengiamuosiuose darbuose.

Literatūroje net nėra aiškiai sutariama, kada ši doktrina pirmą kartą pasirodė, pavyzdžiui S. Greer¹³⁸ nurodo, kad ji pirmą kartą pasirodė 1958 m. Komisijos ataskaitoje byloje Graikijos iškeltoje prieš Jungtinę Karalystę dėl tariamų žmogaus teisių pažeidimų Kipre. O Štai J.Marshall¹³⁹ teigia, jog teismas šią doktriną įvedė 1961 m. Lawless prieš Airiją, byloje. Bet kokiu atveju tai

¹³⁷ Fitzmaurice M., Marshall J. The Human Right to a Clean Environment-Phantom or Reality? The European Court of Human Rights and English Courts Perspective on Balancing Rights in Environmental Cases// Nordic Journal of International Law – Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, Nr. 76(2-3). P.112.

¹³⁸ Greer S. The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights. // Human rights files No. 17, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000. P 5.

¹³⁹ Fitzmaurice M., Marshall J. The Human Right to a Clean Environment-Phantom or Reality? The European Court of Human Rights and English Courts Perspective on Balancing Rights in Environmental Cases// Nordic Journal of International Law – Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, Nr. 76(2-3). P.112.

neturi esminės reikšmės, kadangi svarbiausia tai, jog ši doktrina vėliau dažnai taikyta kitose bylose ir labai išplėtotą teismo praktikoje.

Vis dėlto yra sutariama dėl kelių pagrindinių su šia doktrina susijusių klausimų. Pirma, jokia paprasta formulė negali apibūdinti, kaip ji veikia. Antra, nepaisant daugybės teismo jurisprudencijos, labiausiai stebinančia šios doktrinos savybe išlieka jos kazuistinis, nevienodas (nepastovus), ir dažniausiai nenusipėjamas pobūdis. Trečia, taikoma plati vertinimo laisvės bylose, susijusiose su tam tikromis konvencijos teisėmis: teise į nuosavybę, įtvirtinta 1 protokolo 1 straipsnyje, diskriminacijos draudimu, numatytu 14 str. ir asmens laisvėmis įtvirtintomis 8-11 straipsniuose, tačiau kitų teisių atžvilgiu ši doktrina taikoma siauresne apimtimi.¹⁴⁰ Būtent dėl šios vertinimo laisvės doktrinos savybės D. García San José¹⁴¹ teigia, kad atrodo, jog viena vertus vertinimo laisvė doktrina EŽTT teisėjus stumia link teismo santūrumo, kita vertus, yra tarsi jėga, traukianti šią švytuoklę link teismo aktyvizmo asmenų naudai. Tai lemia tas faktas, kad Konvencija yra gyvas instrumentas, kuris gali būti aiškinamas šių dienų visuomenės kontekste, kadangi ji apima tam tikrus standartus, o ne išsamias taisykles.

Teisės pobūdis nėra vienintelis veiksnys, nulemiantis vertinimo laisvės apimtį. Kiti reikšmingi veiksniai, vertinami nustatant kokia apimtimi ši doktrina turėtų būti taikoma yra susiję su pačios bylos kontekstu: teisės svarba asmeniui bei veiklos (kuri tariamai pažeidžia asmens teises) pobūdis. Pavyzdžiui, bylose susijusiose su valstybės politika socialinėje ir techninėje srityje valstybės turi būti pripažįstamos turinčiomis didelę diskreciją.¹⁴² O štai baudžiamosiose bylose priešingai, valstybei leidžiama vertinimo laisvė yra siaura. Tai susiję su tuo, jog tokio tipo bylose vyriausybės politika baudžiamaisiais įstatymais kišasi į itin intymių individo privataus gyvenimo aspektą.

Su skirtingomis nuomonėmis dėl to, kokia turi būti taikoma vertinimo laisvė Teismas susidūrė *Hatton*¹⁴³ byloje: viena vertus, vyriausybė tvirtino, jog turi būti taikoma plati vertinimo laisvė dėl to, kad byla susijusi su bendros politikos klausimais, ir, kita vertus, pareiškėjai teigė, kad kai yra paveiktas galėjimas miegoti, valstybei suteikta diskrecija turi būti siaura, dėl "intymaus" saugomos teisės pobūdžio. EŽTT pasakė, jog konfliktas dėl vertinimo laisvės gali būti išspręstas tik atsižvelgiant į konkrečios bylos kontekstą. Ir šioje byloje nusprendė, jog 1993 m. naktinių skrydžių reguliavimo sistema buvo bendro pobūdžio priemonė, ir nors ji turėjo akivaizdžias pasekmes pareiškėjams ir kitiems asmenims esantiems panašioje situacijoje, ji nebuvo konkrečiai skirta pareiškėjams. Tačiau, miego sutrikimai, kuriais rėmėsi pareiškėjai neišsibrovė į privataus

¹⁴⁰ Greer S. The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights. // Human rights files No. 17, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000. P. 5.

¹⁴¹ García San José D. Environmental protection and the European Convention on Human Rights - Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2005. P. 48.

¹⁴² EŽTT byla *Powell and Rayner v. The United Kingdom*, No. 9310/81, Judgement of 21 February, 1990

¹⁴³ EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/9, Judgement of 8 July, 2003

gyvenimo aspektą panašiai, kaip baudžiamosios priemonės, kad būtų taikomos ypač siauros apimties valstybės vertinimo laisvės ribos. Čia turėtų būti taikomos įprastos taisyklės, taikomos bendros politikos sprendimams. Kitas labai svarbus dalykas, kuris buvo pasakytas šioje byloje yra tai, kad valstybės veikdamos savo vertinimo laisvė ribose ir Teismas, peržiūrėdamas ar valstybė neperžengė jai suteiktos vertinimo laisvės ribų turėtų atsižvelgti į aplinkos apsaugą, tačiau būtų netikslinga Teismui laikytis specialaus požiūrio atsižvelgiant į ypatingą su aplinka susijusių žmogaus teisių statusą.

Kalbėdamas apie valstybių vertinimo laisvę Teismas ne kartą pabrėžė, jog nacionalinės valdžios institucijos turi tiesioginę demokratinę legitimaciją ir iš esmės geresnėje padėtyje nei tarptautinis teismas įvertinti vietos poreikius ir sąlygas¹⁴⁴. Nors valstybė turi deramai atsižvelgti į konkrečius interesus, pagarbą, kuriems ji yra įpareigota užtikrinti pagal 8 straipsnį, jai privalo būti paliktas pasirinkimas tarp skirtingų būdų ir priemonių įvykdyti šį įpareigojimą. Tai pasakytina tiek apie tas situacijas kurios yra susijusios su tiesioginiu valdžios institucijų įsikišimu į asmens naudojimąsi 8 str. numatytais teisėmis, tiek ir apie situacijas susijusias su institucijų nesugebėjimu imtis veiksmų, norint sustabdyti trečiosios šalies vykdomą pareiškėjo teisių pažeidimą.¹⁴⁵

Teismo vaidmuo šiuo atveju yra subsidiarus. Jis vykdo priežiūros funkciją, kuri gali būti susijusi tiek su ginčijamos priemonės tikslu, tiek ir su "būtinybe".¹⁴⁶ Jis gali įvertinti, ar taikydama tam tikras priemones valstybė neperžengė savo vertinimo laisvės ribų, ar valdžios institucijos pakankamai kruopščiai reagavo į problemą ir ar buvo atsižvelgta į visus susiduriančius interesus.

Taigi valstybei suteiktos vertinimo laisvės ribos skirtingų EŽTK str. atžvilgiu skiriasi. Ir nors bylose, susijusiose su 8 str. įtvirtintomis teisėmis valstybėms yra suteikta plati vertinimo laisvė, nuspręsti kokios apimties, platesnės ar siauresnės, ji turi būti taikoma byloje galima tik atsižvelgiant į konkrečios bylos kontekstą. Be to nors ir pripažįstama, kad valstybei turi būti paliktas pasirinkimas tarp skirtingų būdų ir priemonių įvykdyti prisiimtus pagal Konvenciją įsipareigojimus, Teismui išlieka pareiga atlikti priežiūros funkciją.

Pažymėtina yra ir tai, jog tiek valstybės veikdamos savo vertinimo laisvė ribose, tiek Teismas, peržiūrėdamas ar valstybė neperžengė jai suteiktos vertinimo laisvės ribų turėtų atsižvelgti į aplinkos apsaugą. Tačiau EŽTT pabrėžė, jog Teismui laikytis specialaus požiūrio atsižvelgiant į ypatingą su aplinka susijusių žmogaus teisių statusą būtų netikslinga.

¹⁴⁴ EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/9, Judgement of 8 July, 2003

¹⁴⁵ EŽTT byla *Deés v. Hungary*, No. 2345/06, Judgement of 9 November, 2010

¹⁴⁶ Fitzmaurice M., Marshall J. The Human Right to a Clean Environment-Phantom or Reality? The European Court of Human Rights and English Courts Perspective on Balancing Rights in Environmental Cases// *Nordic Journal of International Law – Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, Nr. 76(2-3). P.112.*

2.2. Asmens teisių ribojimo pagrindų, numatytų 8 straipsnio 2 dalyje, taikymas su aplinka susijusiose bylose

Kaip jau minėta, valstybės vertinimo laisvės doktrina, išplėtotą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje ir nuosekliai taikoma prižiūrint kaip valstybės laikosi pagal Konvenciją priimtų įsipareigojimų, su aplinka susijusiose bylose, nagrinėjamos pagal 8 str. yra plati. Tačiau ši doktrina nėra taikoma neribotai. Ją riboja 2 veiksniai, nurodyti 8 str. 2 d. ir vienas veiksnys kylantis iš pagrindinių Konvencijos interpretavimo principų:

1. Tam tikros teisės ribojimas turi būti numatytas įstatyme;
2. Teisių ribojimas turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje dėl priežasčių nurodytų 8 str. 2 d.,
3. Ribojimas turi būti proporcingas.¹⁴⁷

Su aplinka susijusiose bylose tais atvejais kai vertinama ar valstybė pati pažeidė asmens teises visi šie veiksniai yra labai svarbūs. O tais atvejais, kai kyla klausimas dėl to ar valstybė įvykdė iš 8 str. kylančias pozityvias pareigas, labai svarbus yra proporcingumo reikalavimas, be to nustatant teisingą pusiausvyrą tarp konkuruojančių interesų 8 str. antroje pastraipoje paminėti tikslai taip pat dažnai turi tam tikros reikšmės.

2.2.1. Teisės ribojimo numatymas įstatyme ir būtinumas demokratinėje visuomenėje

Kaip minėta 8 str. nurodytas asmenų teises riboti galima tik tada, kai tokia galimybė yra numatyta įstatyme. Dėl šio reikalavimo įgyvendinimo su aplinka susijusiose bylose jokių ypatingų sunkumų nepasitaiko, tuo labiau, kad kaip minėta dauguma tokių bylų yra susijusios ne su valstybių vykdoma veikla, o su jos pozityviomis pareigomis ir jų neatlikimu.

Kalbant apie būtinumą demokratinėje visuomenėje pažymėtina tai, kad sprendžiant, kas yra būtina siekiant vieno iš Konvencijos 8 straipsnio 2 d. minimų tikslų, vertinimo laisvė turi būti paliekama nacionalinėms institucijoms, kurios iš esmės yra geresnėje padėtyje nei tarptautinis teismas įvertinti vietos poreikius ir sąlygas. Taigi ir šioje srityje valstybei suteikta tam tikra vertinimo laisvė. Tačiau šiuo atveju EŽTT išlieka teisė prižiūrėti ir galutinai įvertinti ar valstybės pateiktas pateisinimas yra aktualus ir pakankamas.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Greer S. The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights. // Human rights files No. 17, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000. P. 9.

¹⁴⁸ Be kitų EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005. par. 102.

8 str. 2 d. yra nurodyti šie teisėti tikslai, kurie gali rodyti, jog ribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje: valstybės saugumas; viešoji tvarka; šalies ekonominė gerovė; siekis užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams; gyventojų sveikata ar dorovė;

Su aplinka susijusiose bylose (nepriklausomai nuo to ar skundžiamasi dėl valstybės padaryto asmens teisės pažeidimo, ar dėl to, kad ji neįvykdė tam tikros pozityvios pareigos) dažniausia nurodomi tikslai yra šalies ekonominė gerovė ir kitų žmonių teisių ir laisvių apsauga. Pavyzdžiui teismas pripažino, jog didelių tarptautinių oro uostų egzistavimas net tankiai apgyvendintose miestų vietovėse, ir didėjantis reaktyvinių lėktuvų naudojimas, be jokios abejonės, yra būtinas šalies ekonominės gerovės interesams, teismas taip pat pripažįsta, jog ir tam tikrų įmonių egzistavimas gali prisidėti prie šalies ekonominės gerovės¹⁴⁹. Situacijos kai valstybė remiasi kitų asmenų teisių apsauga pavyzdys yra *Fadeyeva prieš Rusiją*¹⁵⁰ byla, kurioje esminis vyriausybės pateiktas atsisakymo perkelti pareiškėjus iš zonos, kurioje tarša viršija leistinas normas ir kurioje pagal Rusijos nacionalinę teisę apskritai negalėjo būti gyvenamųjų patalpų, argumentas buvo kitų asmenų teisių apsauga. Vyriausybė teigė, jog kadangi savivaldybė turėjo tik ribotus išteklius statyti naujus būstus socialinėms reikmėms, pareiškėjų neatidėliotinas persikėlimas neišvengiamai pažeistų kitų asmenų, esančių laukiančiųjų sąrašė, teises. Kadangi valstybės su aplinka susijusiose bylose visada nurodo bent vieną iš aukščiau minėtų interesų, pagrindžiančių būtinumą, šio reikalavimo įgyvendinimas su aplinka susijusiose bylose nesudaro ypatingų problemų.

Taigi nuspręsti kas yra „būtina demokratinėje visuomenėje“, siekiant vieno iš Konvencijos 8 straipsnio 2 d. minimų tikslų turi pati valstybė naudodamasi jai suteikta vertinimo laisve, tačiau EŽTT išlieka teisė prižiūrėti ir galutinai įvertinti ar valstybės pateiktas pateisinimas yra aktualus ir pakankamas. Su aplinka susijusiose bylose (kylančiose tiek dėl valstybės padaryto asmens teisės pažeidimo, tiek dėl tam tikros pozityvios pareigos neįvykdymo) dažniausia nurodomi tikslai siekiant pagrįsti valstybės veiksmus ar neveikimą yra šalies ekonominė gerovė bei kitų žmonių teisių ir laisvių apsauga. O kadangi valstybės visada nurodo bent vieną iš 8 str. 2 d. numatytų pagrindų, asmens teisių ribojimo būtinumo demokratinėje visuomenėje reikalavimo įgyvendinimas su aplinka susijusiose bylose nesudaro ypatingų problemų. Su įgyvendinimu reikalavimo, kad asmenų teisės būtų ribojamos tik remiantis įstatymu taip pat nepasitaiko jokių ypatingų sunkumų.

2.2.2. Ribojimo proporcingumas ir teisinga pusiausvyra

Daugiausia sunkumų vertinant ar valstybė neperžengė jai suteiktos vertinimo laisvės ribų sudaro interesų pusiausvyros testas, kitaip sakant teisingos pusiausvyros tarp konkuruojančių

¹⁴⁹ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005. par. 101.

¹⁵⁰ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005

interesų nustatymas, kuris yra vienas iš proporcingumo aspektų. Šios dvi tarpusavyje labai glaudžiai susijusios sąvokos - proporcingumas ir teisinga pusiausvyra tarp interesų - yra naudojamos daugelyje EŽTT sprendimų kaip priemonė įvertinti valstybėms suteiktą diskreciją, kuria jos naudojasi įgyvendindamos išpareigojimus, nustatytus pagal Konvenciją, ir nustatyti, ar buvo vienos ar daugiau Konvencijoje nustatytų teisių pažeidimas.

Proporcingumo testu siekiama patikrinti, ar buvo įvykdyti du reikalavimai:

1. priemonės, pasirinktos nacionalinių valdžios institucijų, turi būti proporcingos teisėtam tikslui,
2. turėtų būti užtikrinta teisinga pusiausvyra tarp skirtingų konkuruojančių interesų. Praktiškai šis antrasis reikalavimas apima du dalykus:
 - viena vertus, reikalavimą nenustatyti kitų apribojimų nei tie, kurie yra griežtai būtini;
 - kita vertus, negali egzistuoti mažesnį pavojų pareiškėjų teisėms keliančių priemonių, kuriomis būtų galima pasiekti numatytus teisėtus tikslus. Priešingu atveju, jei tokios priemonės egzistuoja ir jos nėra naudojamos, Europos Žmogaus Teisių Teismas laikytų, kad kišimasis nėra proporcingos ir, todėl, tokia priemonė nėra būtina demokratinėje visuomenėje.¹⁵¹

Teisingos pusiausvyros nustatymas labai priklauso nuo reikšmės kuri suteikiama kiekvienam iš susikertančių interesų. Pavyzdžiui jau minėtoje *Hatton*¹⁵² byloje teismas nusprendė, jog valdžios institucijos turėjo teisę, atsižvelgiant į bendrą pobūdį priemonių, kurių buvo imtasi, remtis statistiniais duomenimis, pagrįstais vidutiniu triukšmo keliamų trikdžių suvokimu. Jis atkreipė dėmesį į 1993 m. konsultacinio dokumento išvadą, kad dėl jų nedidelio skaičiaus miego sutrikimai, sukelti orlaivių keliamo triukšmo gali būti traktuojami kaip nežymus, palyginti su bendrąja normaliąja trikdžių norma. O kalbant apie ekonominius interesus, kurie konfliktuoja su pageidavimu apriboti arba sustabdyti naktinius skrydžius, Teismas laikė, kad yra pagrįsta manyti, kad tie skrydžiai prisideda bent jau tam tikru mastu prie bendrosios ekonomikos. Buvo atsižvelgta į tai, jog valstybė nustatė esminius apribojimus oro vežėjų laisvei veikti, įskaitant skrydžių nakties metu apribojimus, kurie taikomi Heathrow oro uoste. Teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad 1993 m. sistema, kuri galiausiai buvo įdiegta buvo net griežtesnė, nei numatyta 1993 konsultaciniame dokumente, taip pat buvo daromi ir tolesni sistemos pakeitimai, apimantys tolesnius apribojimus operatoriams, įskaitant, bendrą maksimalų skaičių leidžiamo orlaivių judėjimo sumažinimą ir turimų kvotos taškų sumažinimą. Atsižvelgusi į visas šias aplinkybes Didžioji Kolegija nusprendė, jog šioje byloje buvo išlaikyta teisinga pusiausvyra tarp interesų ir valstybė neperžengė jai suteiktos vertinimo laisvės ribų.

¹⁵¹ García San José D. Environmental protection and the European Convention on Human Rights - Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2005. P 50.

¹⁵² EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/9, Judgement of 8 July, 2003

Su teisingos pusiausvyros nustatymu iš dalies yra susijusi ir buvusios Europos Žmogaus Teisių Komisijos nagrinėta *E. A. Arrondelle prieš Jungtinę Karalystę* byla¹⁵³. Pareiškėja šioje byloje skundėsi, jog ji yra sunkioje padėtyje dėl pernelyg didelio orlaivių triukšmo iš Gatwick oro uosto bei triukšmo iš M23 greitkelio, ir, kad dėl to jos, kaip ir jos jau mirusio vyro, sveikata smarkiai nukentėjo. Komisija nagrinėdama bylą pažymėjo, jog 8 straipsnio 1 dalimi buvo siekiama apsaugoti asmenį nuo valstybės institucijų savavališko kišimosi. O šiuo atveju į pareiškėjos privatumą nebuvo įsibrauta.

Tačiau Komisija pridūrė, kad jei ji laikytų, jog šiuo atveju vis dėlto kyla klausimas pagal Konvencijos 8 str. 1 d., vyriausybė galėtų remtis šio straipsnio 2 dalimi. Komisija pažymėjo, jog oro uosto veikla buvo teisėta, dėl to kišimasis į pareiškėjos teises būtų „pagal įstatymą“. Pabrėžė taip pat tai, jog sprendimas statyti ir vėliau išplėsti oro uostą buvo priimtas siekiant turėti Londone ir Pietryčių Anglijoje antrą tarptautinį oro uostą, o šią būtinybę parodė, oro eismo augimas, todėl sprendimai priimti dėl Gatwick oro uosto neviršijo Konvencijos nacionalinėms institucijoms suteiktos diskrecijos. Nurodė tai, kad oro uostas aprūpino darbu daug asmenų aplinkinėse apylinkėse ir kitais būdais prisidėjo prie vietos ekonomikos, taip pat prisidėjo ir prie visos šalies ekonomikos, o paties tokio oro uosto buvimas yra būtinas siekiant patenkinti visuomenės poreikį dėl greito asmenų ir krovinių transportavimo. Apie pareiškėjos interesus šioje byloje komisija užsiminė labai nedaug. Ji tik pabrėžė, jog palyginti nedaug asmenų nukentėjo dėl triukšmo, lyginant pvz. su Heathrow. Komisija taip pat nurodė, jog triukšmas yra neišvengiama aviacijos dalis ir buvo dedamos visos pagrįstos pastangos, siekiant sumažinti jo žalingą poveikį. Tačiau pačios priemonės, kuriomis buvo siekta žalingo poveikio sumažinimo visiškai nebuvo vertinamos, nespręstas ir jų pakankamumo klausimas. Be to, lyginant Komisijos vertinimą šioje byloje su Didžiosios Kolegijos vertinimu *Hatton* byloje ir EŽTT sprendimais kitose su aplinka susijusiose bylose, tampa akivaizdu, jog šiuo atveju vertindama pareiškėjos teisių ribojimo būtinumą Komisija neatsižvelgė į gana daug aspektų į kuriuos atsižvelgia Teismas tikrindamas ar yra išlaikyta teisinga pusiausvyra tarp konkuruojančių interesų. Pavyzdžiui, Komisija neatsižvelgė į tai, kad nacionalinės institucijos ne kartą pripažino, jog triukšmas pareiškėjos kaimynystėje gali turėti įtakos jos sveikatai, o žemai skrendančių orlaivių keliamo triukšmo intensyvumas, trukmė ir dažnumas ne tik sukėlė pareiškėjai stresą, bet ir padarė šalia oro uosto esančias žemes praktiškai netinkamomis gyventi. Ji taip pat neatsižvelgė į tai, kad pati vyriausybė pripažino, jog pareiškėjos būsto vertė būtų maždaug penktadaliu didesnė jei šalia jos namų nebūtų oro uosto ir greitkelio.

Taigi tai, kad nebuvo atsižvelgta į aukščiau minėtus aspektus, leidžia manyti, jog Komisija nesuteikė tinkamos reikšmės pareiškėjos interesams. Vis dėlto šiuo atveju tai yra suprantama,

¹⁵³ EŽTT byla *E. A. Arrondelle v. the United Kingdom*, No. 7889/77, Decision of 15 July 1980

kadangi ši byla nagrinėta 1980 m. ir, kaip minėta ankstesniame skyriuje, EŽTT praktika su aplinka susijusiose bylose, lyginant ją su pirmosiomis tokio pobūdžio bylomis iš esmės pasikeitė. Ką puikiai parodo *Hatton* ir kitos bylos, kuriose EŽTT kartais net nurodo į kokius aspektus vertinant tam tikrą klausimą reikia atsižvelgti.

Teismas yra nurodęs, jog nustatant reikiamą pusiausvyrą, valstybės turi atsižvelgti į visą spektrą svarbių aplinkybių.¹⁵⁴ Todėl ir Teismas vertindamas ar ši pusiausvyra tarp skirtingų konkuruojančių interesų yra išlaikyta atsižvelgia į daugelį įvairių aspektų, iš kurių paminėtini šie:

- tariamo pažeidimo trukmė;
- priemonės, kurių valstybė ėmėsi siekiant užtikrinti asmens teisių apsaugą, jų pakankamumas;
- atidėliojimo ir delsimo imtis priemonių apsaugoti asmenų teises buvimas;
- veiklos pažeidžiančios asmenų teises atitikimas nacionalinei teisei;
- nacionalinių institucijų veiksmų atitikimas nacionalinei teisei (nacionalinis nereguliavimas);
- procedūriniai 8 str. aspektai (į juos teismas ypatingai atsižvelgia bylose, susijusiose su valstybės politika ar sprendimais, darančiais įtaką aplinkai).

2.2.2.1. Situacijos trukmė

Kai kuriose bylose vertinant ar valstybė pažeidė 8 str. teismas atsižvelgia į tai, kiek laiko truko situacija dėl kurios pareiškėjai skundžiasi. Su aplinka susijusiose bylose, kuriose buvo nustatytas Konvencijos 8 str. pažeidimas ši situacija paprastai trukdavo ganėtinai ilgai, pvz. *Lopez Ostra*¹⁵⁵ byloje teismas pažymėjo, kad nors vyriausybė ir sutiko padengti pareiškėjos šeimos buto nuomos miesto centre išlaidas, prieš išsikeliant šeima turėjo kęsti nepatogumus, sukeltus gamyklos, daugiau nei trejus metus. Ilgiausiai situacija dėl kurios buvo skundžiamasi truko *Dubetska*¹⁵⁶ byloje. Šioje byloje pareiškėjai ilgiau kaip dvylika metų nuo Konvencijos įsigaliojimo Ukrainoje, nuolat gyveno srityje, kuri, pagal teisinę sistemą ir empirinius tyrimus, dėl oro ir vandens taršos bei dirvožemio įgriuvų, atsiradusių dėl dviejų valstybei priklausančių pramonės įrenginių veikimo, buvo nesaugi naudojimui kaip gyvenamoji vieta. Kitose bylose, kuriuose teismas atsižvelgė į situacijos trukmę ji buvo ne trumpesnė kaip keli metai.

¹⁵⁴ EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/97, Judgement of 2 October, 2001

¹⁵⁵ EŽTT byla *Lopez Ostra v. Spain*, No. 1679/90, Judgement of 09 December, 1994. par. 57.

¹⁵⁶ EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

2.2.2.2. Nacionalinės teisės reikalavimų atitikimas

Bylose, kai pareiškėjas skundžiasi dėl valstybės nesugebėjimo apsaugoti jo ar jos Konvencijos teisių, vidaus teisėtumas turi būti traktuojamas ne kaip atskiras ir įtikinamas testas, bet veikiau kaip vienas iš daugelio aspektų, į kuriuos turėtų būti atsižvelgta vertinant, ar valstybė išlaikė "teisingą pusiausvyrą" pagal 8 straipsnio 2 d.¹⁵⁷

Daugumoje su aplinka susijusių bylų, kuriose nustatytas pažeidimas, yra tam tikras neatitikimas nacionalinėje teisėje nustatytoms taisyklėms, tam tikras nacionalinės teisės pažeidimas. Šis pažeidimas pasireiškia tuo, kad tam tikra vykdoma veikla, kuri pažeidžia asmenų teises neatitinka nacionalinės teisės ir/ arba valdžios institucijų veikla ar neveikimas pažeidžia nacionalinės teisės nustatytas taisykles.

Vykdoma veikla nacionalinę teisę tokiose bylose pažeidžia įvairiai, pavyzdžiui *Lopez Ostra* byloje atliekų valymo gamykla veikė be reikiamos licencijos, dėl ko galiausiai buvo uždaryta. Šioje byloje nacionalinės teisės pažeidimas pasireiškė ir tuo, jog buvo viršyti nacionalinėje teisėje nustatyti taršos standartai. Tam tikra veikla dažniausiai pripažįstama pažeidžiančia asmenų teises būtent todėl, kad yra viršijami nustatyti triukšmo arba taršos standartai.

Valdžios institucijų veikla ar neveikimas, neatitinkantis nacionalinės teisės gali pasireikšti tuo, jog nepateikiama tam tikros informacijos, kurią pagal nacionalinę teisę pateikti privalo. Būtent tokia situacija buvo *Guerra* byloje, kurioje valdžios institucijos nepateikė informacijos asmenims apie trašų gamyklos keliamą pavojų, nors pareiga pateikti tokią informaciją buvo numatyta Prezidento dekretu. *Moreno Gomez*¹⁵⁸ byloje, nacionalinės teisės pažeidimas nustatytas dėl to, kad institucijos neįgyvendino valdžios potvarkio dėl triukšmo. Keliose bylose buvo neįgyvendinti priimti teismo sprendimai, kuriais tam tikra veikla pripažinta neteisėta¹⁵⁹ arba įpareigojama uždaryti pareiškėjų teise pažeidžiantį objektą¹⁶⁰. Taip pat EŽTT nustatė, jog nacionalinę teisę pažeidė ir situacija, kilusi *Mileva* byloje. Čia nacionalinės institucijos patvirtino planą buto, kuris buvo naudojamas kaip kompiuterių klubas pavertimo į komercinės paskirties patalpas net nesistengiant išsiaiškinti ar tame bute vykdoma veikla atitiko nacionalinėje teisėje nustatytas taisykles, kuriomis bandoma suderinti komercinę naudą gyvenamuosiuose pastatuose su tuose pastatuose gyvenančių asmenų gerove.

¹⁵⁷ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005. P. 98.

¹⁵⁸ F. Stewart. A right to silence?// <http://www.journalonline.co.uk/Magazine/55-2/1007578.aspx>; prisijungimo laikas: 2011-05-21

¹⁵⁹ EŽTT byla *Giacomelli v. Italy*, No. 59909/00, Judgement of 2 November, 2006

¹⁶⁰ EŽTT byla *Mileva and Others v. Bulgaria*, No. 43449/02, 21475/04, Judgement of 25 November, 2010

2.2.2.3. Priemonės, kurių imamasi asmenų teisėms apsaugoti

Kalbant apie priemones, skirtas apsaugoti asmenų teises, EŽTT tikrina ar nacionalinės valdžios institucijos ėmėsi visų būtinų priemonių užtikrinančių veiksmingą pareiškėjų teisės į pagarbą jų privačiam, namų ir šeimos gyvenimui, garantuojamos 8 straipsnio, apsaugą.

Teismas vertina tai, ar žinodamos apie vykdomus asmens teisių pažeidimus nacionalinės institucijos apskritai ėmėsi kokių nors priemonių jiems sustabdyti. Štai *Oluic v Croatia*¹⁶¹ byloje institucijos kelis mėnesius apskritai nesiėmė jokių priemonių, kad apsaugotų žmonių, gyvenančių netoli baro interesus, nors buvo nustatyta, kad iš šio baro sklindantis triukšmas buvo per didelis, viršijantis valstybėje leistinas ribas. Tik po kelių mėnesių baro savininkai buvo įpareigoti įrengti garso izoliaciją. Tačiau ši priemonė pasirodė esanti nepakankama. Taigi dar vienas aspektas į kurį Teismas atsižvelgia yra priemonių pakankamumas. Pavyzdžiui, *Moreno Gomez prieš Ispaniją*¹⁶² byloje Valensijos miesto taryba patvirtino priemones (pavyzdžiui, vietinės valdžios potvarkį dėl triukšmo ir vibracijos), kurios turėjo iš esmės būti pakankamomis užtikrinti asmenų teisių apsaugą. Tačiau šiuo atveju taikytos priemonės buvo nepakankamos todėl, kad miesto taryba toleravo šio potvarkio nesilaikymą, ir EŽTT nuomone tokiu būdu pati prisidėjo prie kartotinio jos pačios nustatytų taisyklių nesilaikymo.

Taip pat priemonės, kurių valstybė imasi siekdama apginti asmenų teises su aplinka susijusiose bylose turi būti pradamos taikyti be jokio nepateisinamo delsimo, jos turi būti nuoseklios ir taikomos tol, kol nutraukiamas teisių pažeidimas. Būtent nuoseklumo nebuvo institucijų veiksmuose *Lopez Ostra*¹⁶³ byloje. Čia siekiant apsaugoti žmones nuo taršos, sukeltos netoliese veikiančios gamyklos, visi taršos paveikti gyventojai buvo nedelsiant ir nemokamai perkraustyti, į miesto centrą 1988 m. liepos, rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiams ir nuo rugsėjo 9 d. buvo uždrausta gamyklai vykdyti vieną iš iki tol jos vykdytų veiklų, kuri stipriai teršė aplinką. Tačiau Teismas pažymėjo, kad tarybos nariai negalėjo nežinoti, jog aplinkosaugos problemos toje teritorijoje tęsėsi ir po šio dalinio įmonės veiklos sustabdymo, tuo labiau, kad tai buvo, patvirtinta jau 1989 m. sausio 19 d. regioninėje Aplinkos ir Gamtos Agentūros ataskaitoje ir 1991, 1992 ir 1993 m. parengtose ekspertų nuomonėse. Tačiau jokių veiksmų padėčiai ištaisyti nebuvo imtasi. Be to, Savivaldybė pateikė apeliaciją dėl priimto teismo sprendimo laikinai uždaryti gamyklą, dėl ko šio sprendimo vykdymas buvo sustabdytas, taip savivaldybė prisidėjo prie padėties, pažeidžiančios pareiškėjų teises pratęsimo.

Taip pat būtina, jog priemonės, kurias valstybė nusprendžia taikyti būtų ne tik priimamos, tačiau ir įgyvendinamos praktikoje, nes tik tas priemonės, kurios yra įgyvendinamos galima laikyti

¹⁶¹ EŽTT byla *Oluic v Croatia*, No. 61260/08, Judgement of 20 May, 2010. par. 63.

¹⁶² EŽTT byla *Moreno Gomez v. Spain*, No. 4143/02 Judgement of 16 November, 2004

¹⁶³ EŽTT byla *Lopez Ostra v. Spain*, No. 1679/90, Judgement of 09 December, 1994

efektyviomis. Su priimtų priemonių neįgyvendinimo praktikoje situacija EŽTT susidūrė keliose bylose. Viena iš jų *Dubetska ir Kiti prieš Ukrainą*¹⁶⁴ byla, kurioje dvi įmonės (anglių kasykla ir gamykla) remiantis Ukrainos įstatymų reikalavimais privalėjo pateikti mokslškai pagrįstus, buferinės zonos valdymo planus. Kadangi šis reikalavimas nebuvo vykdomas abiems įmonėms buvo taikomos sankcijos, įskaitant ir veiklos licencijų sustabdymą. Tačiau veiklos sustabdymas praktikoje buvo neįgyvendintas. Buferinės zonos valdymo planas gamykloje nebuvo parengtas ilgą laiką, o kasykla buvo likviduota taip ir neparengus šio plano.

Taigi vertindamas valstybės taikomas priemones, Konvencijos 8 str. įgyvendinimui su aplinka susijusiose bylose Teismas atsižvelgia į tai ar valstybė apskritai ėmėsi veiksmų, skirtų apsaugoti asmenis nuo vykdomo jų teisių pažeidimo, ar priemonės, kurių valstybė ėmėsi savo išipareigojimams įgyvendinti yra įgyvendinamos praktikoje, ar jos yra pakankamos, taikomos be nepateisinamo delsimo ir nuosekliai.

Pačios priemonės, kurių valstybės imasi, siekdamas įgyvendinti pagal Konvenciją prisiimtus išipareigojimus yra labai įvairios. Galima paminėti keletą iš jų: įvairiais būdais reguliuoja privačią pramonę, pavyzdžiui išduodant ir panaikinant veiklos leidimus, nustatant tam tikras veiklos sąlygas, atliekant patikrinimus; taiko įvairias sankcijas asmenų teises pažeidžiantiems subjektams; atlieka įvairius tyrimus, siekiant išsiaiškinti kokia gali būti žalos rizika; užtikrina asmenims galimybę susipažinti su jiems rūpima informacija, kuri yra susijusi su aplinkos būkle ir kt. Viena iš tokių priemonių, skirtų užtikrinti asmenų teisę į pagarbą privačiam, namų ir šeimos gyvenimui, yra asmenų perkėlimas iš teritorijos, kurioje jų sveikatai ar gerovei gresia pavojus.

2.2.2.4. Galimybė išsikelti iš teritorijos

Pirmą kartą su aplinka susijusiose bylose galimybė išsikelti iš teritorijos, kurioje asmenys yra veikiami taršos ar triukšmo paminėta *Lopez ostra*¹⁶⁵ byloje, kurioje siekiant apsaugoti asmenis nuo gamyklos sukeltos taršos miesto taryba nedelsdama nemokamai perkraustė paveiktus gyventojus į miesto centrą 1988 m. liepos, rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiams.

Asmenų perkėlimas, kaip priemonė apsaugoti asmenų teises, buvo svarstoma ir vėlesnėse bylose. Plačiausiai perkėlimo klausimas buvo aptariamas dviejose EŽTT nagrinėtose bylose: *Fadeyeva prieš Rusiją*¹⁶⁶ ir *Dubetska ir Kiti prieš Ukrainą*¹⁶⁷.

Abiejose šiose bylose perkėlimas buvo siejamas su tam tikros specialios buferinės zonos egzistavimu. Šios zonos tikslas – atskirti gyvenamąsias teritorijas nuo taršos šaltinių ir taip

¹⁶⁴ EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

¹⁶⁵ EŽTT byla *Lopez Ostra v. Spain*, No. 1679/90, Judgement of 09 December, 1994

¹⁶⁶ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005

¹⁶⁷ EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

sumažinti jų neigiamą poveikį asmenims. Tam teisės aktais yra nustatomi reikalavimai nurodant kokių artimiausių atstumu nuo taršos šaltinių gali būti gyvenamieji namai. Tačiau šis reikalavimas gali sudaryti tam tikrų problemų, kaip ir nutiko *Fadeyeva* byloje, kurioje vienas iš ginčo tarp šalių objektų buvo Rusijos įstatymo nuostata draudžianti bet kokio gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto statybą sanitarinėje apsaugos zonoje. Pareiškėja ir vyriausybė nesutarė dėl to kaip tokia nuostata turi būti aiškinama. Kadangi įstatyme nebuvo aiškiai nurodyta, ką reikėtų daryti su tais asmenimis, kurie jau gyvena tokioje zonoje, pareiškėja tvirtino, kad Rusijos teisės aktai reikalauja neatidėliotino gyventojų perkėlimo iš tokių zonų, ir kad persikėlimas turėtų būti atliekamas aplinką teršiančios įmonės sąskaita. Tačiau EŽTT tokios pareiškėjos pozicijos nepalaikė. Jis rėmėsi dviem nacionalinių teismų sprendimais, kuriuose nustatyta, kad aplinką teršianti įmonė nėra atsakinga už persikėlimą ir, kad teisės aktai numato tik SAZ gyventojų įtraukimą, į bendrą būsto laukiančių asmenų sąrašą. Europos žmogaus teisių teismas atsižvelgė ir į tai, jog tas pats nacionalinis teismas atmetė pareiškėjos reikalavimą kompensuoti persikėlimo išlaidas. Todėl nesant įstatyme jokio tiesioginio neatidėliotino perkėlimo reikalavimo EŽTT nusprendė, jog nacionalinio teismo pateikiamas įstatymo aiškinimas nėra nepagrįstas.

Šioje byloje taip pat buvo nesutariama ir dėl faktinio sanitarinės apsaugos zonos dydžio. Vyriausybė neigė, kad pareiškėja gyveno šios zonos ribose. Tačiau tai, kad Severstal plieno gamyklos sanitarinė apsaugos zona apėmė ir miesto gyvenamuosius rajonus buvo patvirtinta 1996 federalinėje programoje. O kalbant konkrečiai apie pareiškėjos namus, tai, kad jie stovi šioje zonoje nebuvo ginčijama nacionaliniuose teismuose ir daug kartų buvo patvirtinta nacionalinės valdžios. Zonos statusas buvo užginčytas tik po to, kai paraiška buvo perduota vyriausybei atsakovei. Todėl Teismas darė prielaidą kad per aptariamą laikotarpį pareiškėja gyveno gamyklos sanitarinės apsaugos zonoje.¹⁶⁸

Priešingai nei *Fadeyeva* byloje, *Dubetska* bylos atveju, valstybė aiškiai pripažino, jog pareiškėjos gyveno šios zonos ribose. Todėl, atsižvelgiant į tai, jog abiejose bylose nustatyta, jog pareiškėjai gyveno teritorijoje, kurioje gyvenamųjų namų būti negali EŽTT vertino ar valstybės ėmėsi priemonių asmenis perkelti arba kitaip apsaugoti jų teises.

Vienas gana įdomus aspektas susijęs su asmenų persikėlimu į saugią teritoriją yra tai, kad persikėlimo galimybė yra vertinama ne tik kaip valstybės naudojama priemonė apsaugant asmenų teises, garantuojamas 8 str., bet taip pat ir kaip rodiklis parodantis vyriausybės bendros politikos poveikį asmenims konkrečioje situacijoje. *Hatton*¹⁶⁹ byloje Teismas pasakė, kad, kadangi tik ribotas skaičius žmonių toje teritorijoje buvo neigiamai paveikti bendro pobūdžio priemonės (nuo 2 % iki 3% pagal 1992 miego tyrimą), tai, kad jie gali, jei nusprendžia tai daryti, persikelti kitur be

¹⁶⁸ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005

¹⁶⁹ EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/9, Judgement of 8 July, 2003

finansinių nuostolių turi būti reikšminga vertinant bendro pobūdžio priemonės pagrįstumą. Pareiškėjai ir kiti neigiamai šios priemonės paveikti asmenys galėjo persikelti kitur, nes būsto kainos jų gyvenamose srityse nebuvo neigiamai paveiktos triukšmo nakties metu. Priešinga padėtis buvo *Dubetska*¹⁷⁰ byloje. Šioje byloje vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjai galėjo laisvai persikelti kitur, norėdami išvengti jų teisėms daromos žalos. Vis dėlto Teismas pažymėjo, jog praktikoje tai būtų buvę labai sudėtinga, dėl jų namų, esančių netoli didelių pramoninių teršėjų paklausos stokos. Be to, pareiškėjai šioje byloje galėjo pagrįstai tikėtis, jog valstybė, kuriai priklausė abi įmonės sukeliančios taršą, parems jų persikėlimą, ypač dėl to, kad jiems buvo duotas toks pažadas. Galimybės persikelti be finansinių nuostolių neturėjo ir pareiškėja *Fadeyeva*¹⁷¹ byloje. Šioje byloje, priešingai nei prieš tai minėtose bylose būsto kaina, sprendžiant dėl finansinių nuostolių buvimo ar nebuvimo, įtakos neturėjo, kadangi pareiškėja gyveno bute, kuri išsinuomojo iš vietos tarybos kaip nuomininkė kaip visam gyvenimui. Ir būtent šios nuomos sąlygos buvo vienas iš veiksnių, į kurią EŽTT atsižvelgė vertindamas, ar pareiškėja galėjo išsikelti be finansinių nuostolių. Jos nuomos sąlygos buvo daug palankesnės, negu ji būtų suradusi laisvoje rinkoje. Persikėlimas į kitą vietą (nuomojantis ar perkant butą) reikštų itin dideles finansines išlaidas, kurios jos situacijoje, būtų beveik nepakeliamos, kadangi pareiškėjos pajamas sudarė tik valstybinė pensija ir mokėjimai, susiję su jos profesine liga. Todėl nors teoriškai pareiškėjai buvo įmanoma pakeisti savo asmeninę padėtį, praktiškai tai būtų labai sudėtinga.

Svarbu yra pažymėti ir tai, jog EŽTT pripažįsta, kad padėtis dėl kurios pareiškėjai skundžiasi remdamiesi Konvencijos 8 straipsniu gali būti ištaisoma deramai sprendžiant problemas, pavojingas aplinkai ir tam nėra būtina visais atvejais perkelti asmenų iš užterštos teritorijos. Teismas mano, kad kai tai susiję su plačia vertinimo laisve suteikta valstybėms jų aplinkos išsipareigojimų pagal Konvencijos 8 straipsnį kontekste, būtų per daug nustatyti pareiškėjams bendrą teisę į nemokamą naują būstą valstybės sąskaita.¹⁷² Tačiau jei valstybė nusprendžia taikyti perkėlimą, kaip priemonę apsaugoti asmenis nuo jiems gresiančio ar jau vykstančio jų teisių pažeidimo, tada ji privalo užtikrinti, jog perkėlimas, kaip ir kitos valstybės taikomos priemonės, būtų ne tik numatytas, tačiau ir faktiškai įgyvendinamos. Kaip tik dėl priimto sprendimo perkelti pareiškėjas ir jų šeimas *Dubetska*¹⁷³ byloje neįgyvendinimo (šio sprendimo įgyvendinimui nebuvo skirta lėšų) Teismas nustatė Konvencijos 8 str. pažeidimą. Vertindamas valstybės priimtos pareigos perkelti asmenis apimtį šioje byloje Teismas atsižvelgė ir į asmenų, kuriems ši priemonė turėjo būti taikoma skaičių. Jis atkreipė dėmesį į tai, jog stipriai aplinką teršiantys pramoniniai objektai, konkrečiai kasykla ir fabrikas yra išikūrę kaimo vietovėje ir pareiškėjai priklauso labai

¹⁷⁰ EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

¹⁷¹ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005

¹⁷² EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

¹⁷³ Ten pat

nedidėlei grupei žmonių (matyt ne daugiau kaip dvi dešimtys šeimų) kurie gyveno netoliese ir buvo labiausiai paveikti taršos. Esant tokioms aplinkybėms EŽTT pripažino, jog Vyriausybė nesugebėjo pateikti pakankamą paaiškinimą savo nesugebėjimo daugiau nei dvylika metų arba perkelti pareiškėjus arba rasti kitos rūšies veiksmingą sprendimą dėl pareiškėjams tenkančios individualios naštos.

Taigi apibendrinant asmenų teisių ribojimo proporcingumo reikalavimo taikymą su aplinka susijusiose bylose pažymėtina, jog teisingos pusiausvyros tarp konkuruojančių interesų nustatymas yra daugiausia sunkumų sudarantis testas vertinant ar valstybė neperžengė jai suteiktos diskrecijos ribų. Teisingos pusiausvyros nustatymas labai priklauso nuo kiekvienam iš susikertančių interesų suteikiamos reikšmės, todėl tiek valstybė nustatydama tokią pusiausvyrą, tiek ir EŽTT vertindamas ar ji išlaikyta atsižvelgia į daugelį įvairių aspektų. Teismas atsižvelgia į tokius aspektus kaip tariamo pažeidimo trukmė, kuri tose su aplinka susijusiose bylose, kuriose EŽTT į ją atsižvelgė, būdavo ne trumpesnė kaip keli metai, taip pat į tai ar atitinkama veikla ar neveikimas, dėl kurios pareiškėjai skundžiasi, atitinka nacionalinę teisę. Daugumoje su aplinka susijusių bylų, kuriose nustatytas pažeidimas, yra tam tikras neatitikimas nacionalinėje teisėje nustatytoms taisyklėms, kuris pasireiškia tuo, kad tam tikra asmenų teises pažeidžianti vykdoma veikla neatitinka nacionalinės teisės reikalavimų, dažniausiai viršijant nustatytus triukšmo arba taršos standartus. Nacionalinės teisės neatitikimas pasireiškia ir nacionalinės teisės nustatytas taisykles pažeidžiančia valdžios institucijų veikla ar neveikimu.

Labai daug dėmesio EŽTT skiria vertinimui priemonių, kurių valstybė ėmėsi siekdama apsaugoti asmenų teises. Valstybės institucijos žinodamos arba turėdamos žinoti apie asmens teises pažeidžiančią ar galinčią pažeisti situaciją privalo be jokio nepateisinamo delsimo imtis visų būtinų priemonių tokią situaciją nutraukti, sustabdyti asmenų teisių pažeidimus. Tokios priemonės turi būti ne vienkartinės, o nuoseklios ir taikomos tol, kol nutraukiamas teisių pažeidimas.

Kadangi pats tokių priemonių pasirinkimas yra paliekamas valstybių diskrecijai, jos gali būti labai įvairios. Viena iš įdomesnių priemonių, skirtų užtikrinti asmenų teisę į pagarbą privačiam, namų ir šeimos gyvenimui, kurios vertinimui EŽTT savo praktikoje skyrė šiek tiek dėmesio yra asmenų perkėlimas iš teritorijos, kurioje jų sveikatai ar gerovei gresia pavojus. Ši priemonė išskirtinė tuo, kad persikėlimo galimybė yra vertinama ne tik kaip valstybės naudojama priemonė apsaugant asmenų teises, garantuojamas 8 str., bet taip pat ir kaip rodiklis parodantis vyriausybės bendros politikos poveikį asmenims konkrečioje situacijoje.

Vertindamas persikėlimo galimybę Teismas atsižvelgia į tai ar dėl taršos ar triukšmo, darančio įtaką asmenų teisėms sumažėja pareiškėjų būsto vertė, bei tai ar persikėlimas jiems nesukeltų kitokios nepagrįstai didelės finansinės naštos. Taip pat EŽTT atsižvelgia ir į asmenų,

kurie nukentėjo nuo tam tikrų valstybės sprendimų ir politikos arba nuo valstybės institucijų neveikimo, skaičių. Iš EŽTT praktikos galima daryti išvadą, kad tuo atveju, kai yra tenkinami kiti 8 str. reikalavimai, tai, kad žmonės sudarantys tik menką dalį visų asmenų, kuriems daro įtaką tam tikri valstybės sprendimai ar politika, patiria tam tikrą žalą, neigiamai veikiančią jų galimybę naudotis EŽTK 8 str. numatyta teise į būsto neliečiamumą, nereiškia, kad valstybė pažeidžia Konvencijos 8 str. tuo atveju, jei tokie asmenys gali be finansinių nuostolių persikelti kitur. Tačiau tuo atveju, tarša ar triukšmas daro ar gali daryti žalą gana didėlei jos veikiamų asmenų daliai valstybė turėtų arba imtis veiksmingų priemonių apsaugoti tokius asmenis, nutraukiant jų teisių pažeidimą, arba juos perkelti. Tai ypač pasakytina tais atvejais kai tarša ar triukšmas daro įtaką nedideliame asmenų skaičiui, nes tokiu atveju asmenų perkėlimas nesukeltų valstybei didelės finansinės naštos.

Tačiau yra būtina pabrėžti, jog pagal 8 str. nėra nustatyta bendroji teisė į nemokamą naują būstą valstybės sąskaita. Valstybė asmenų teises gali apsaugoti ir kitomis priemonėmis, nebūtinai juos perkeltiant. Bet jei valstybė nusprendžia taikyti perkėlimą, kaip priemonę apsaugoti asmenis nuo jiems gresiančio ar jau vykstančio jų teisių pažeidimo, tokiu atveju ji privalo užtikrinti, jog perkėlimas, kaip ir kitos valstybės taikomos priemonės, būtų ne tik numatytas, tačiau ir faktiškai įgyvendinamas.

2.3 Procedūriniai 8 str. aspektai

Kitas labai svarbus klausimas, kuris privalo būti paminėtas kalbant apie 8 str. taikymą su aplinka susijusiose bylose yra procedūriniai šio straipsnio reikalavimai. EŽTT vertindamas ar valstybė pažeidė pareiškėjų teises, numatytas Konvencijos 8 str. vertina ir procedūrinius reikalavimus. Jiems ypatingas dėmesys skiriamas tose bylose, kurios yra susijusios su tam tikrais valstybės sprendimais ar politika, kurie daro įtaką aplinkai ir gali pažeisti asmenų teises.

Teismas savo praktikoje nuosekliai laikosi nuomonės, kad nors 8 straipsnyje nėra nurodyta aiškių procedūrinių reikalavimų, sprendimų priėmimo procesas, kurio pagrindu taikomos tam tikros priemonės, kuriomis yra įsikišama į naudojimąsi šiame straipsnyje garantuojamomis teisėmis turi būti sąžiningas ir teikti deramą pagarbą 8 straipsnyje saugomiems asmenų interesams. Todėl yra būtina apsvaistyti visus procedūrinius aspektus, įskaitant valstybės politikos ar sprendimų tipą, mastą, kuriuo buvo atsižvelgta į asmenų nuomonę visame sprendimų priėmimo procese, ir procedūrines apsaugos priemones.

Teismas yra savo praktikoje yra nurodęs 3 pagrindinius reikalavimus, kuriuos turi atitikti Vyriausybės sprendimų priėmimo procesas, susijęs su sudėtingais aplinkos apsaugos ir ekonominės politikos klausimais, kad atitiktų 8 str. reikalavimus:

1. Jis turi apimti atitinkamus tyrimus ir studijas, kad veiklos galinčios pakenkti aplinkai ir pažeisti asmenų teises poveikis galėtų būti iš anksto prognozuojamas ir įvertinamas ir kad galėtų būti išlaikoma teisinga pusiausvyra tarp įvairių susikertančių interesų.
2. Visuomenei turi būti sudaryta galimybė susipažinti su tokių tyrimų išvadomis ir informacija, kuri leistų visuomenės nariams įvertinti pavojų, kurio jie yra arba gali būti veikiami.
3. suinteresuoti asmenys turi turėti galimybę kreiptis į teismus kovojant prieš bet kokį sprendimą, veiksmą ar neveikimą, kai jie mano, kad į jų interesus ar jų pateiktas pastabas sprendimų priėmimo procese nebuvo pakankamai atsižvelgta.¹⁷⁴

2.3.1 Tyrimai

Dažniausia EŽTT nagrinėjamos su aplinka susijusiose bylose, valstybės vykdoma politika ar valstybės institucijų priimami sprendimai, dėl kurių pareiškėjai skundžiasi, būna paremti įvairiais tyrimais. Tokie tyrimai, kuriais remiamasi priimant sprendimus, galinčius turėti įtakos asmenų teisėms ir ypač jų sveikatai, turi būti pakankamai išsamūs ir atlikti per tam tikrą ilgesnį laikotarpį.

¹⁷⁴ Žr. *mutatis mutandis*, EŽTT byla *Giacomelli v. Italy*, No. 59909/00, Judgement of 2 November, 2006. par. 83.

Tačiau tai nereiškia, kad sprendimai gali būti priimami tik jeigu yra išsamūs ir išmatuojami duomenys susiję su kiekvienu klausimu, kuris turi būti sprendžiamas, aspektu, ką EŽTT pabrėžė ir *Hatton*¹⁷⁵ byloje. Vienas iš aspektų į kuriuos atsižvelgė Didžioji Kolegija nustatydamas, jog šioje byloje pareiškėjų teisės nebuvo pažeistos, yra tai, kad vyriausybės vykdoma 1993 m. naktinių skrydžių politika taikyta Heathrow oro uoste buvo paremta serija iš anksto atliktų tyrinėjimų ir tyrimų, vykdytų jau nuo 1962 metų.

Vis dėlto, EŽTT nagrinėjamosiose su aplinka susijusiose bylose pasitaiko atveju kai priimant sprendimus nėra atliekami tyrimai, kurie yra privalomi. Tokia situacija buvo *Giacomelli prieš Italiją*¹⁷⁶ byloje. Pagal nacionalinę teisę Aplinkos ministerija privalo užtikrinti, kad būtų atliktas kiekvieno objekto, kurio veikimas gali turėti neigiamą poveikį aplinkai, išankstinis poveikio aplinkai vertinimas (PAV). Tokiems objektams priklauso ir tie, kurie skirti toksiškų bei kenksmingų atliekų apdorojimui, naudojant chemines medžiagas. Tačiau iš Ecoservizi įmonės, kuri užsiėmė veikla apimančia pramonės atliekų detoksikaciją, tokio tyrimo buvo paprašyta tik praėjus septyneriems metams po veiklos pradėjimo.

Taip pat yra situacijų kai nors tyrimai ir yra atlikti, nėra aiški jų įtaka valstybės politikai ar jos sprendimų priėmimui¹⁷⁷, arba priimant sprendimus nepakankamai atsižvelgiama į tyrimų rezultatus nustatant sąžiningą interesų pusiausvyrą. Pavyzdžiui, *Tatar prieš Rumuniją*¹⁷⁸ byloje Teismas pažymėjo, jog priešingai nei *Hatton* bylos atveju, kur tyrimais buvo nustatyta minimali asmenims kelianti žala, šioje byloje pavojaus aplinkai bei gyventojų gerovei buvo nuspėjamas, nes jį rodė atliktas tyrimas.

2.3.2 Informavimas

Visų pirma, pažymėtina, tai, kad su pareiga informuoti yra susijęs vienas svarbus aspektas. Tai pats tokios pareigos egzistavimas pagal 8 str., o konkrečiau tai, jog ši pareiga, gal gana nelaukta, kilo iš teisės į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui, o ne iš teisės gauti informaciją, nustatytos 10 straipsnyje.¹⁷⁹ Pagal 8 str. valdžios institucijos yra įpareigosotos ne tik netrukdyti žmonėms gauti jiems reikalingą informaciją, bet ir tuo atveju kai jų teisei į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui kyla ar gali kilti grėsmė, privalo pateikti asmenims atitinkamą informaciją.¹⁸⁰

¹⁷⁵ EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/9, Judgement of 8 July, 2003. par. 128.

¹⁷⁶ EŽTT byla *Giacomelli v. Italy*, No. 59909/00, Judgement of 2 November, 2006

¹⁷⁷ EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005

¹⁷⁸ EŽTT byla *Tatar v Romania*, No. 67021/01, Judgement of 27 January, 2009

¹⁷⁹ P. Leach. Positive Obligations from Strasbourg – Where do the Boundaries Lie?// Interights bulletin - London : International Centre for the Legal Protection of Human Rights. 2006, Nr. 15 (3). P. 9.

¹⁸⁰ Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) interneto svetainė // http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/themes/freedom_of_expression/freedom_of_information/experts_meeting_2008/environment%20protected.pdf; prisijungimo laikas:2011-09-08

V. Floros išskyrė šiuos su informacijos aplinkos klausimais pateikimu susijusius aspektus:

1. Valdžios institucijos tam tikromis aplinkybėmis gali turėti pareigą užtikrinti asmenims teisę į prieigą prie informacijos, susijusios su aplinkos klausimais. Teismas nustatė jog konkrečiame kontekste pavojingiausių veiklos rūšių, kurios patenka valstybės atsakomybėn, visuomenės teisei į informaciją turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys.
2. Kai valdžios institucijos užsiima pavojinga veikla, ir jos žino, kad ta veikla apima neigiamą riziką sveikatai, jos turi sukurti veiksmingas ir lengvai prieinama procedūrą, kad asmenys galėtų gauti visą svarbią ir tinkamą informaciją.
3. Teismas taip pat pripažino svarbą asmenų prieigos prie informacijos, kuri galėtų išsklaidyti jų nuogąstavimus arba suteiktų jiems galimybę įvertinti aplinkos pavojų, kurio jie gali būti veikiami.

Taigi, kaip matome, tam tikrais atvejais valstybė yra įpareigota sudaryti asmenims galimybę gauti tam tikrą su aplinka susijusią informaciją. Tokia informacija apima įvairius oficialius dokumentus pvz. ataskaitas, atliktų tyrimų rezultatus, ekspertų išvadas ir kt. Ir šiuo atveju, priešingai nei pagal Konvencijos 10 str. valstybė turi ne tik pati netrukdyti kitiems asmenims, norintiems ir galintiems pateikti informaciją, ją teikti, tačiau ji privalo sukurti veiksmingą ir lengvai prieinamą procedūrą tokiai informacijai gauti. Žinoma, čia taip pat būtina atsižvelgti į teisingą pusiausvyrą tarp konkuruojančių interesų. Galima situacija, jog valstybė tam tikros informacijos negalėtų atskleisti pavyzdžiui, dėl valstybės saugumo. Tokią išvadą leidžia daryti EŽTT sprendimas *McGinley ir Egan prieš Jungtinę Karalystę*¹⁸¹ byloje, kurioje pareiškėjai skundėsi, jog jie negalėjo gauti informacijos, apie jiems grėsusią riziką dėl dalyvavimo branduoliniame bandyme, kurį Jungtinė karalystė vykdė Kalėdų saloje. Savo sprendime teismas pažymėjo, kad, kadangi yra žinoma, jog aukšto lygio radiacija turi paslėptą, bet rimtą ir ilgalaiki poveikį žmonių sveikatai, nėra nenatūralu, kad pareiškėjų netikrumas dėl to ar jiems, tokiu būdu buvo kilęs pavojus sukėlė jiems didelį nerimą ir baimę. Atsižvelgiant į tai, kad dokumentai, kuriuos siekė gauti pareiškėjai apėmė informaciją, galėjusią padėti jiems įvertinti radiacijos lygį srityse, kuriose jie buvo dislokuoti per bandymus, ir galėjo iš tiesų padėti nuraminti juos šiuo atžvilgiu, jie turėjo interesą pagal 8 straipsnį tokią informaciją gauti. Teismas pabrėžė ir tai, jog vyriausybė tvirtino, kad nebuvo jokios su nacionaliniu saugumu susijusios priežasties išsaugoti informaciją, susijusią su radiacijos lygiu kilusiu dėl bandymo Kalėdų saloje. Todėl šiuo atveju valstybei kilo pozityvi pareiga pagal 8 straipsnį. Taigi jeigu Vyriausybė užsiima pavojinga veikla, tokia kaip ir šioje byloje, kuri gali turėti paslėptą neigiamų pasekmių sveikatai tų, kurie dalyvauja tokioje veikloje, pagarba privačiam ir šeimos gyvenimui pagal 8 straipsnį reikalauja, kad veiksminga ir prieinama procedūra būtų nustatyta, kuri leistų asmeniui siekti gauti visą reikiamą ir tinkamą informaciją. Šioje byloje tokia

¹⁸¹ EŽTT byla *McGinley and Egan v. The United Kingdom*, No. 21825/93, 23414/94, Judgement of 9 June, 1998

procedūra buvo sukurta, tačiau nei vienas iš pareiškėjų ja nepasinaudojo. Todėl šiuo atveju 8 str. nebuvo pažeistas.

Valstybė taip pat turėtų suteikti informaciją asmenims ne tik apie jiems kilusią riziką, susijusią su bloga aplinkos būkle, tačiau ir apie jos dėl to priimtus sprendimus. Pavyzdžiui, *Dubetska ir Kiti prieš Ukrainą*¹⁸² byloje, siekiant apsaugoti asmenis nuo gamyklos keliamos taršos buvo priimtas sprendimas juos perkraustyti. Nors atsižvelgiant į Vyriausybės pastabas 1994 m. sprendimas automatiškai prarado savo teisinę galią, kai 1997 m. gamykla buvo sumažinta, pareiškėjai niekada nebuvo oficialiai informuoti apie tai, tuo labiau nebuvo nurodytos jokios teisės aktų nuostatos, dėl kurių ginčijamas sprendimas galėjo automatiškai prarasti savo poveikį, ypač, nesant naujo gamyklos buferinės zonos valdymo plano.

Negalima pamiršti ir to, jog galimybės susipažinti su informacija sudarymas yra esminė sąlyga, leidžianti asmenims dalyvauti sprendimų priėmimo procese, pateikti savo nuomonę ir pastabas. Būtent todėl informacijos pateikimas ir konsultavimasis su visuomene turi būti tinkami ir pakankamai išsamūs. *Tatar prieš Rumuniją*¹⁸³ byloje, kaip tik ir buvo nagrinėjama situacija, kai informavimas ir konsultavimasis su visuomene buvo netinkamas. Šioje byloje buvo išduotas veiklos leidimas aukso kasyklai, aukso gavybos procese naudojančiai natrio cianidą. 2000 m. įvyko avarija, kurios metu į aplinką šalia pareiškėjų namų pateko apie 100,000 m³ cianidu užteršto vandens atliekų. Po nelaimės įmonės veikla sustabdyta nebuvo. Vyriausybė tvirtino, kad visuomenė buvo tinkamai informuota apie įmonės keliamą grėsmę, tuo tikslu buvo surengtos dvi viešos diskusijos 1999 metų lapkričio 24 d. ir gruodžio 3 d. Tačiau, Teismas pažymėjo, kad valdžios institucijos pagal įstatymą turėjo pareigą pateikti debatų metu informaciją apie pramoninės veiklos galimą įtaką aplinkai, o šių dviejų diskusijų dalyviams nebuvo pateikti jokie poveikio aplinkai tyrimai. Be to į diskusijų metu dalyvių išreikštus pageidavimus, kad būtų paaiškinta apie pavojų, kurį gali kelti šios technologijos naudojimas nebuvo atsakyta. Teismas ypatingai pabrėžė tai, kad nacionalinės valdžios institucijos nepaviešino 1993 m. atlikto tyrimo rezultatų, kurio pagrindu ir buvo išduotas leidimas veikti kompanijai Aurul. Po įvykusios avarijos pareiškėjams ir kitiems Baia Mare miesto gyventojams taip pat nebuvo suteikta reikiama informacija. Jie nežinojo kokios yra galimos priemonės, panašių nelaimingų atsitikimų prevencijai ir kokių priemonių reikia imtis tokios avarijos pasikartojimo atveju. Todėl šioje byloje buvo nustatytas pažeidimas.

Ši byla įdomi bei išskirtinė dar ir tuo, jog joje Teismas paminėjo tai, kad tarptautiniu lygiu teisė gauti informaciją, visuomenės dalyvavimas sprendimų priėmimo procese ir galimybė kreiptis į teismus aplinkos klausimais yra įtvirtintos Orhuso konvencijoje, kurią Rumunija ratifikavo 2000

¹⁸² EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

¹⁸³ EŽTT byla *Tatar v Romania*, No. 67021/01, Judgement of 27 January, 2009

m., taip pat Europos Tarybos parlamentinės asamblėjos rezoliucija, Nr. 1430/2005 dėl Pramonės rizikos, kuri be kita ko, sustiprina valstybių narių pareigą gerinti informacijos sklaidą šioje srityje. Be to EŽTT pirmą kartą su aplinka susijusiose bylose paminėjo ir rėmėsi atsargumo principu, kuris rekomenduoja, kad kai nėra mokslinio tikrumo dėl technikos (metodikos), valstybės nedelsių priimti veiksmingas ir proporcingas priemonės siekiant užkirsti kelią rimtos ir nepataisomos žalos aplinkai rizikos atsiradimui. Taigi šioje byloje buvo skiriamas didelis dėmesys ne tik nacionalinėje teisėje bei EŽTT praktikoje nustatytoms su asmenų informavimu susijusioms nuostatomis, tačiau ir reikšmingiausiems šiuo klausimu tarptautiniams teisės aktams, bei paminėtas ir atsargumo principas.

2.3.3 Galimybė kreiptis į teismus

Galimybė kreiptis į teismą yra labai svarbi ir reikšminga garantija, kuri yra glaudžiai susijusi su anksčiau minėtomis. Šis ryšys pasireiškia tuo, jog neužtikrinant galimybės asmenims susipažinti su informacija ar tyrimais, kurių pagrindu priimami sprendimai gali būti sudėtinga pasinaudoti galimybe kreiptis į teismus, ypač ginčijant tam tikrus jų teisėms poveikį galinčius daryti sprendimus.

Paprastai nacionalinėje teisėje būna numatyta ir užtikrinama galimybė asmenims kreiptis į teismą ginčijant bet kokį sprendimą, veiksmą ar neveikimą, kai jie mano, kad į jų interesus ar jų pateiktas pastabas sprendimų priėmimo procese nebuvo pakankamai atsižvelgta. Didžiausios problemos susijusios su šios garantijos užtikrinimu yra priimtų sprendimų nevykdymas ir vykdymo atidėliojimas bei proceso trukmė. Pavyzdžiui, *Taskin ir kiti prieš Turkiją*¹⁸⁴ byloje teismo priimtas sprendimas uždaryti aukso kasyklą, kurios veikla kėlė pavojų vietos ekosistemos ir žmonių sveikatai bei saugumui buvo įgyvendintas tik praėjus dešimčiai mėnesių nuo šio sprendimo priėmimo bei keturiems mėnesiams po to, kai jis buvo įteiktas valdžios institucijoms. O štai *Giacomelli prieš Italiją*¹⁸⁵ byloje nors teismai savo sprendimuose nustatė, jog gamyklos veikla neturėjo teisinio pagrindo ir turėtų būti nedelsiant sustabdyta nacionalinės valdžios institucijos nei vieno iš dviejų sprendimų neįgyvendino ir neliepė įmonės uždaryti.

Taigi, kadangi Konvencija yra skirta apsaugoti tikras (faktines), o ne iliuzines teises, tai teisinga pusiausvyra tarp įvairių interesų, gali būti sutrikdyta ne tik tais atvejais kai nenustatytos nuostatos skirtos apsaugoti garantuotas teises, bet ir kai jų nėra tinkamai laikomasi, todėl kai sprendimų priėmimo procedūra yra nepagrįstai ilgai arba jeigu priimtas sprendimas ilgą laikotarpį

¹⁸⁴ EŽTT byla *Taskin and others v. Turkey*, No. 46117/99, Judgement of 10 November, 2004. par. 121-122.

¹⁸⁵ EŽTT byla *Giacomelli v. Italy*, No. 59909/00, Judgement of 2 November, 2006

lieka neįvykdytas procedūrinės garantijos, kurios yra prieinamos pareiškėjams gali tapti neveiksmingomis ir valstybė gali būti laikoma atsakinga pagal šią Konvenciją.¹⁸⁶

Taigi EŽTT su aplinka susijusiose bylose vertina ir procedūrinius 8 straipsnio reikalavimus, kurie nors ir nėra tiesiogiai įvardinti pačiame straipsnyje yra išplėtoti Teismo praktikoje. Jiems ypatingas dėmesys skiriamas tose bylose, kurios yra susijusios su tam tikrais valstybės sprendimais ar politika, darančiais įtaką aplinkai ir galinčiais pažeisti asmenų teises.

Teismas pažymėjo, jog yra būtina apsvarstyti visus procedūrinius aspektus, įskaitant valstybės politikos ar sprendimų tipą, mastą, kuriuo buvo atsižvelgta į asmenų nuomonę visame sprendimų priėmimo procese, ir procedūrinės apsaugos priemones. O kad atitiktų 8 str. reikalavimus pats vyriausybės sprendimų priėmimo procesas, susijęs su sudėtingais aplinkos apsaugos ir ekonominės politikos klausimais turi atitikti šiuos 3 reikalavimus: jis turi apimti atitinkamus tyrimus ir studijas, visuomenei turi būti sudaryta galimybė susipažinti su tokių tyrimų išvadomis ir informacija ir suinteresuoti asmenys turi turėti galimybę kreiptis į teismus kovojant prieš bet kokį sprendimą, veiksmą ar neveikimą, kai mano, kad į jų interesus ar jų pateiktas pastabas sprendimų priėmimo procese nebuvo pakankamai atsižvelgta.

Tyrimai, kuriais remiantis priimami sprendimai turi būti išsamūs ir atlikti per tam tikrą ilgesnį laikotarpį. Tačiau tai nereiškia, kad sprendimai gali būti priimami tik jeigu yra išsamūs ir išmatuojami duomenys susiję su kiekvienu klausimu, kuris turi būti sprendžiamas, aspektu.

Dažniausia EŽTT nagrinėjamoje su aplinka susijusiose bylose, valstybės vykdoma politika ar valstybės institucijų priimami sprendimai, dėl kurių pareiškėjai skundžiasi, būna paremti įvairiais tyrimais, tačiau pasitaiko atvejų kai priimant sprendimus nėra atliekami tyrimai, net ir tuo atveju, kai jie yra privalomi pagal nacionalinę teisę. Taip pat pasitaiko situacijų kai nors tyrimai ir yra atlikti, nėra aiški jų įtaka valstybės politikai ar jos sprendimų priėmimui, arba priimant sprendimus nepakankamai atsižvelgiama į tyrimų rezultatus.

Reikalavimas sudaryti visuomenei galimybę susipažinti su tyrimų išvadomis ir informacija reiškia, jog pagal Konvencijos 8 str., priešingai nei pagal Konvencijos 10 str. valstybė turi ne tik netrukdyti kitiems asmenims, norintiems ir galintiems pateikti informaciją, ją teikti, bet ir tuo atveju, kai asmenų teisei į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui kyla ar gali kilti grėsmė, privalo pateikti jiems informaciją.

Ši pareiga valstybei kyla ne tik tuo atveju, kai veiklą, kuri kelia riziką asmenims atlieka pati valstybė, bet ir tuo atveju, kai asmenys siekia gauti informaciją, galinčią išsklaidyti jų nuogąstavimus arba suteikti jiems galimybę įvertinti aplinkos pavojų, kurio jie gali būti veikiami. Valstybė taip pat turėtų suteikti informaciją asmenims ne tik apie jiems kilusią riziką, susijusią su

¹⁸⁶Žr. *mutatis mutandis* EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011

bloga aplinkos būkle, tačiau ir apie jos dėl to priimtus sprendimus.

Tuo tikslu turi būti sukurta veiksminga ir lengvai prieinama procedūra, leidžianti asmenims gauti visą reikiamą informaciją. Žinoma, šiuo atveju taip pat būtina atsižvelgti į teisingą pusiausvyrą tarp konkuruojančių interesų, nes galima situacija, jog valstybė tam tikros informacijos negalėtų atskleisti pavyzdžiui, dėl valstybės saugumo.

Asmenims pateikiama informacija, taip pat kaip ir konsultavimasis su visuomene, turi būti tinkami ir pakankamai išsamūs. Kaip rodo Teismo praktika, vertindamas ar informacijos pateikimas ir konsultavimasis su visuomene buvo tinkamas EŽTT yra linkęs remtis ne tik nacionalinės teisės nuostatomis bei savo suformuota praktika, tačiau ir tarptautiniais teisės aktais.

Kalbant apie galimybę asmenims kreiptis į teismą ginčijant bet kokį sprendimą, veiksmą ar neveikimą, kai jie mano, kad į jų interesus ar jų pateiktas pastabas sprendimų priėmimo procese nebuvo pakankamai atsižvelgta, tai tokia galimybė nacionalinėje teisėje paprastai būna numatyta ir užtikrinama. Vis dėlto su šios garantijos užtikrinimu yra susijusios dvi pagrindinės problemos: tai priimtų sprendimų nevykdymas ir vykdymo atidėliojimas bei proceso trukmė.

Taip pat pažymėtina tai, jog atlikus EŽTK 8 straipsnio taikymo su aplinka susijusiose bylose analizę, galima teigti, jog šis straipsnis efektyviai užtikrina tam tikrų su aplinka susijusių teisių apsaugą. Tačiau tik tiek, kiek aplinkos būklės blogėjimas daro įtaką asmenų teisėms, numatytoms šiame straipsnyje. Kadangi Konvencijos 8 straipsnis saugo tris sritis, kurioms gali daryti įtaką aplinkos būklė t.y. asmeniniam ir šeimos gyvenimui bei būsto neliečiamybei, dėl žalos aplinkai, nepatenkančios į šias sritis, tačiau darančios jiems neigiamą poveikį, asmenys remdamiesi 8 Konvencijos straipsniu negalėtų ginti savo interesų. Pavyzdžiui, asmuo negalėtų remtis šiuo straipsniu jei būtų sunaikintas parkas, kuriame jis mėgdavo lankytis arba, netoli jo namų esantis tvenkinys. Nors vargu ar galima paneigti, kad asmenims tai tam tikros įtakos tikrai turėtų, tačiau šie atvejai kaip ir pelkės netoli pareiškėjų namų sunaikinimas dėl miesto plėtros *Kyrtatos v. Greece*¹⁸⁷, nebūtų laikoma, kad tokia aplinkai padaryta žala paveikė asmens teises, numatytas Konvencijoje tokiu mastu, jog būtų galima taikyti 8 str. ir jame įtvirtintas garantijas. Todėl yra darytina išvada, kad nors EŽTK ir gina tam tikras su aplinka susijusias asmenų teises, šio straipsnio teikiama apsauga nėra pakankama, kad pilna apimtimi užtikrintų teisę į aplinką.

¹⁸⁷ EŽTT byla *Kyrtatos v. Greece*, No. 41666/98, Judgement of 22 May, 2003

III. EŽTK 8 STR. TAIKYMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Lietuvos teismų praktikoje yra bylų, susijusių su esama ar galima žala asmenų sveikatai arba gerovei dėl tam tikrų aplinkos būklės pokyčių, kurias nagrinėdami teismai remiasi EŽTK 8 str. Pirmiausia iš tokių bylų, nagrinėtų Lietuvos Aukščiausiajame Teisme paminėtina civilinė byla *UAB „Senasis dvaras“ prieš Daugiabučio namo Vilniaus g. 213 savininkų bendriją*¹⁸⁸. Ieškovas byloje buvo UAB „Senasis dvaras“, kuris nuosavybės teise valdė komercinės paskirties patalpas, namo, esančio Šiauliuose, Vilniaus g. 213, pirmajame aukšte, o nuomos teise – žemės sklypą, esantį Vilniaus g. 213 b. Šiame sklype jis planavo statyti vieno aukšto pastatą ir jį prijungti prie turimų patalpų šias rekonstravus. Šis pastatas turėjo būti skirtas vykdyti komercinei veiklai, tačiau kokiai komercinei veiklai konkrečiai ieškovas nenurodė. Norint atlikti numatytus darbus būtinas atsakovų – kitų patalpų, esančių name Vilniaus g. 213, savininkų – sutikimas. Ieškovo nuomone, bendraturčiai nepagrįstai atsisakė duoti šį sutikimą. Todėl jis kreipėsi į teismą prašydamas pripažinti nepagrįstu atsakovų atsisakymą duoti sutikimą bei pripažinti jo teisę atlikti statybos (projektavimo, rekonstrukcijos, remonto, prijungimo) darbus. Šioje byloje taip pat buvo pareikšti ir keli priešiškiniai.

Nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismai nagrinėdami bylą neatsižvelgė į EŽTK 8 str. Šiuo straipsniu nesirėmė ir bylos šalys. Tačiau atsakovai nurodė, jog dėl statybų sumažės jų butų saugumas, padidės triukšmas bei tarša. LAT nagrinėdamas šią bylą atsižvelgė į šiuos atsakovų argumentus ir pažymėjo, jog bendraturčių atsisakymo duoti leidimą statyboms, motyvuojamo neigiamai pasikeisiančiomis jų gyvenimo ir veiklos sąlygomis, pagrįstumą reikia vertinti taip pat ir žmogaus teisės į šeimos aplinką išsaugojimo požiūriu. Pačią teisę į šeimos aplinką teismas kildina iš EŽTK 8 str. Tokią išvadą leidžia daryti tai, kad LAT pažymėjo, jog: „Gyventojų teisė reikalauti, kad nebūtų pažeista jų šeimos aplinka, turi būti ginama, kaip pagrindinė žmogaus teisė (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnis)“. Toliau kalbėdamas apie teisę į šeimos aplinką teismas pabrėžė, jog šios teisės apimtis demokratinėje visuomenėje gali būti susiaurinama, jeigu tai būtina, teisėta ir reikalinga. Todėl Teismo nuomone, ir šioje byloje Apeliacinės instancijos teismas, darydamas išvadą apie būtinumą Šiaulių miesto Vilniaus gatvėje gyvenantiems asmenims pasiruošti atitinkamiems nepatogumams, turėjo pagrįsti tokių gyventojų teisių ir teisėtų interesų suvaržymo būtinumą ir teisėtumą. Tačiau to nebuvo padaryta. Apeliacinės instancijos teismas pripažino ieškovo teisę į statybą, nepatikrinęs, ar numatoma statyba būtina ir reikalinga Šiaulių miestui ir jo pagrindinės gatvės vystymui, sutvarkymui. LAT taip pat pabrėžė tai, jog bylą nagrinėję teismai neturėjo atmesti atsakovų pateiktų argumentų dėl triukšmo ir taršos, nes

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/04.

šių argumentų pagrįstumo negalima patikrinti nežinant rekonstruojamų patalpų ir naujo pastato paskirties, o šios paskirties ieškovas, kaip minėta, nenurodė.

Taigi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vertindamas ar žemesnės instancijos teismai tinkamai išnagrinėjo bylą tikrino ar atsakovų teisių ribojimas atitiko Konvencijos 8 str. reikalavimus. Iš teismo pateikto vertinimo galima daryti išvadą, jog tik žinant kokios veiklos bus naudojamas pastatas galima vertinti ar statybos nepažeistų atsakovų teisės į šeimos aplinką ir nustatyti teisingą pusiausvyrą tarp ieškovo ir atsakovų interesų.

Tačiau reikia pažymėti ir tai, jog nepaisant to, kad šioje byloje LAT rėmėsi teise į šeimos aplinkos išsaugojimą, kurią kildino iš EŽTK 8 str., jis nenurodė ką ši teisė apima, neapibrėžė jos turinio ir nepaminėjo nei vienos EŽTT nagrinėtos bylos, kurioje tokia teisė būtų nurodyta.

Teisę į šeimos aplinką LAT minėjo ir savo nagrinėtoje, su aplinka susijusioje AB „Šiaulių lyra“ v. *Daugiabučio namo Tilžės g. 139 savininkų bendrija*¹⁸⁹ byloje.¹⁹⁰ Joje buvo sprendžiamas ginčas dėl gyvenamajame name veikiančio restorano, kuris jau turėjo licenciją prekiauti alkoholiniais gėrimais iki 24 val., veiklos išplėtimo pratęsiant darbo laiką nuo 24 val. iki 3 val. ryto. Norint pratęsti darbo laiką ieškovui reikėjo gauti naują licenciją, kurios išdavimui būtinas daugiabučio namo savininkų bendrijos sutikimas. Tokį sutikimą duoti bendrija atsisakė. Todėl Ieškovas AB „Šiaulių lyra“ kreipėsi į teismą prašydamas įpareigoti Daugiabučio namo Tilžės g. 139, Šiaulių mieste, savininkų bendriją duoti šį sutikimą, pripažinus jų atsisakymą neteisėtu.

Pirmosios instancijos teismas ieškovo ieškinį patenkino. Jis rėmėsi tuo, jog pagrindinis argumentas, dėl kurio atsakovas atsisakė duoti sutikimą – namo rūsyje įrengtos pramogų salės keliamas triukšmas, – paneigiamas byloje esančiais rašytiniais įrodymais (triukšmo matavimo duomenimis), specialisto ir liudytojų parodymais. Teismas taip pat motyvavo, kad namo gyventojai ne kartą kreipėsi į policiją dėl jų rimties trikdymo ir keliamo triukšmo iš restorano, tačiau gyventojų skundai pripažinti nepagrįstais, administracinės nuobaudos už viešosios tvarkos pažeidimus nepaskirtos.

Nagrinėjant bylą apeliacine tvarka sprendimas buvo šiek tiek pakeistas, patikslintas, tačiau sprendimo esmei tai ypatingos reikšmės neturėjo. Kolegija, remdamasi bylos duomenimis, padarė išvadą, kad licencija verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais įmonei, kuri įrengta gyvenamajame name, išduota ir veikla vykdoma, nepažeidžiant teisės aktų, o tai reiškia, jog atsakovo atsisakymas duoti sutikimą, kai keičiamas prekybos laikas, yra nepagrįstas. Taip pat atsižvelgė į tai, jog skleidžiamas triukšmas nakties metu neviršija leistinų normų gyvenamuosiuose kambariuose.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-497/2005.

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-497/2005.

Atsakovas pateikė kasacinį skundą, kuriame tarp pateiktų argumentų paminėti keli argumentai susiję su EŽTK 8 str.:

- Atsakovas tvirtino, jog teismai nesiaiškino, ar ieškovo reikalavimas pratęsti prekybą alkoholiu iki 3 val. nakties, nepažeidžia kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų ir teigė, kad teismai ignoravo daugiabučio namo savininkų bendrijos narių – namo gyventojų pagrindinę teisę į šeimos aplinką, kuri, remiantis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsniu, turi būti ginama kaip pagrindinė žmogaus teisė.
- Teismai, pripažindami ieškovo teisę verstis alkoholinių gėrimų prekyba iki 3 val. nakties, nepagrindė gyventojų teisių ir teisėtų interesų suvaržymo būtinumo ir teisėtumo.
- Taip pat teigė, jog teismai atsakovo argumentus dėl padidėjusio triukšmo pripažino neįrodytais, nors iš byloje esančių rašytinių įrodymų (triukšmo matavimo protokolų), darytina išvada, kad, restorane veikiant aparatūrai, fiksuoto triukšmo gyvenamojo namo laiptų aikštelėse ir butuose lygis viršija leidžiamą.
- Neatlikti tyrimai dėl vibracijos, kurią jaučia namo gyventojai. Ieškovas nepateikė įrodymų, kaip bus siekiama palaikyti viešąją tvarką 3 val. nakties.

Nagrinėdamas bylą LAT priminė, jog Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje nustatyta, kad kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas. Anot Teismo tai reiškia, kad gyventojų teisė reikalauti, jog nebūtų pažeista jų šeimos aplinka, turi būti ginama kaip Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtinta pagrindinė žmogaus teisė. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į nagrinėjamoje civilinėje byloje aktualius Europos Žmogaus Teisių Teismo išaiškinimus dėl Konvencijos 8 straipsnio taikymo (ko prieš tai minėtoje byloje nebuvo padaryta). Paminėjo *Moreno Gomez prieš Ispaniją* bylą, joje pateiktą išaiškinimą dėl teisės į būsto neliečiamybę. Pakartojo tai, kad valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi 8 str. nurodytomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje.

Konkrečiai dėl nagrinėjamos bylos LAT pažymėjo, kad bylą nagrinėję teismai nepasisakė dėl Konvencijos 8 straipsnio nuostatų taikymo ir priimtos išvados apie ieškinio pagrįstumą nesusiejo su aiškiai suformuluotu įvertinimu, ar daugiabučio gyvenamojo namo gyventojų teisės šiuo atveju yra suvaržomos ir ar toks suvaržymas yra būtinas bei teisėtas.

Todėl LAT pabrėžė, jog nagrinėjamu atveju, ištyręs byloje pateiktus įrodymus bei nustatęs tam tikras aplinkybes, teismas turėjo įvertinti, ar alkoholiniais gėrimais prekiaujančio ir iki 3 val. nakties veikiančio restorano veikla, jo skleidžiamas triukšmas, vertintini kaip Konstitucijos 24 straipsnyje ir Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintų pagrindinių žmogaus teisių ribojimas, ir ar demokratinėje visuomenėje toks ribojimas yra būtinas ir teisėtas. Kadangi bylą nagrinėję teismai

tokio tyrimo ir vertinimo neatliko, t. y. netaikė materialinės teisės normų, kurias, spęsdami pareikšto reikalavimo pagrįstumą, privalėjo taikyti, LAT kasacinį skundą iš dalies tenkintino, apeliacinės instancijos teismo nutartį panaikintino ir bylą perdavė iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Taigi šioje byloje, kaip ir prieš tai minėtoje LAT pažymėjo, kad bylą nagrinėję teismai nepasisakė dėl Konvencijos 8 straipsnio nuostatų taikymo, nepagrindė atsakovų teisių ribojimo teisėtumo, būtinumo ir proporcingumo. Svarbu ir tai, jog šioje byloje pateikdami kasacinį skundą atsakovai rėmėsi ir EŽTK 8 str., o jų skundas buvo susijęs ir su procedūrinių šio straipsnio reikalavimų pažeidimu, konkrečiai tuo, jog byloje priimtas sprendimas nesant atliktų tyrimų dėl namo gyventojų jaučiamos vibracijos (o kaip žinome vienas iš procedūrinių 8 str. reikalavimų yra reikalavimas, kad priimamas sprendimas būtų paremtas atitinkamais tyrimais ir studijomis, kad veiklos galinčios pakenkti aplinkai ir pažeisti asmenų teises poveikis galėtų būti iš anksto prognozuojamas ir įvertinamas ir kad galėtų būti išlaikoma teisinga pusiausvyra tarp įvairių susikertančių interesų.)

Dėl EŽTK 8 str. taikymo su aplinka susijusiose bylose Lietuvos teismų praktikoje yra svarbi ir dar viena byla. Joje, kaip ir AB „Šiaulių lyra“ v. *Daugiabučio namo Tilžės g. 139 savininkų bendrija* byloje ginčas kilo dėl sutikimo prekiauti alkoholiniais gėrimais daugiabučiame name nedavimo. Tačiau priešingai nei minėtoje byloje, kurioje buvo siekiama tik pratęsti restorano, jau turinčio licenciją prekiauti alkoholiniais gėrimais darbo laiką, šioje civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2009¹⁹¹ ieškovas, kuris yra kavinės-parduotuvės patalpų, esančių daugiabučiame name, savininkas, tokios licencijos neturėjo ir siekė ją įgyti. Tuo tikslu jis kreipėsi į teismą, prašydamas įpareigoti atsakovus duoti sutikimą, kad ieškovas galėtų gauti licenciją verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais UAB „Tranzit kontakt“ priklausančiose patalpose gyvenamajame name.

Svarbu pažymėti, jog savo atsisakymą duoti sutikimą prekybai alkoholiniais gėrimais atsakovai grindė tuo, jog jie pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio 1 dalį turi teisę į ramią gyvenamąją aplinką, kuri nagrinėjamu atveju turi būti ginama. Taigi atsakovai rėmėsi EŽTK 8 str.

Pirmosios instancijos teismas dalį ieškinio patenkino ir pripažino UAB „Tranzit kontakt“ teisę verstis mažmenine prekyba alkoholiu (išskyrus alų), tačiau numatė tam tikrus šios teisės apribojimus (be teisės parduoti alkoholį išsinešimui, prekiauti galima tik nuo 10 val. ryto iki 22 val. vakaro).

Nagrinėdamas bylą teismas nustatinėjo, kaip šiuo konkrečiu atveju išspręsti Konstitucijos 46 straipsnyje garantuojamos asmens ūkinės laisvės ir Konstitucijos 22 straipsnyje bei Konvencijos

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2009.

8 straipsnyje įtvirtintos teisės į privataus gyvenimo gerbimą pusiausvyros klausimą. Jis pažymėjo, jog teisė į ramią gyvenamąją aplinką, kaip sudėtinė privataus ir šeimos gyvenimo dalis, gali būti ribojama valstybės valdžios, kai tai nustatyta įstatymo ir būtina demokratinėje visuomenėje. Šioje byloje nustatė, kad veiklą ieškovas vykdo teisėtai ir jau seniai. Taip pat konstatavo, kad nėra įrodymų, jog mažmeninė prekyba alkoholiu ieškovo patalpose, kurios įrengtos taip, jog vykdoma veikla izoliuota nuo gyventojų, ribotų atsakovų teisę į ramią gyvenamąją aplinką tiek, kad dėl to turėtų būti uždrausta ieškovo pageidaujama komercinė veikla. Anot Teismo vien tas faktas, kad ieškovo patalpose būtų parduodamas alkoholis, dar nereiškia neteisėto atsakovų teisių ribojimo, neproporcingai įsiterpiančio į jų teisę į privataus gyvenimo gerbimą. Vertindamas ar išlaikyta tinkama pusiausvyra Teismas atsižvelgė ir į tai, jog kavinė yra veikianti ir joje tik 20 vietų, o kadangi ji įsikūrusi Vilniaus senamiesčio centre, kur veikia daug analogiško pobūdžio įmonių, todėl yra nedidelė incidentų ar neigiamo poveikio atsakovų gyvenamajai aplinkai tikimybė.

Dėl minėtų aplinkybių pirmosios instancijos teismas, remdamasis *Lopez Ostra prieš Ispaniją* byla, pabrėžė, jog atsakovų teisės į ramią gyvenamąją aplinką ribojimai yra nustatyti teisės aktų ir pateisinami ieškovo teisių, kurios priešingu atveju būtų visiškai paneigtos, gynimu.

Apeliacinės instancijos teismas be aplinkybių, kurias vertino pirmosios instancijos teismas dar pažymėjo ir tai kad byloje nėra jokių objektyvių įrodymų, jog, ieškovui vykdant mažmeninę prekybą alkoholiniais gėrimais jam priklausančiose gyvenamojo namo patalpose, būtų viršytas gyvenamosios paskirties pastatuose leistinas triukšmo ribinis dydis ar kad dėl to galėtų sumažėti atsakovams priklausančių butų vertė.

Atsakovai pateikė ir kasacinį skundą. Jame buvo nurodytas šis su EŽTK 8 str. taikymu susijęs argumentas: „teismai pažeidė Konvencijos 8 straipsnio nuostatas, nes nenustatė, ar atsakovų teisės į būsto neliečiamybę ribojimas yra būtinas ir teisėtas“. Tačiau LAT ši teiginį laikė nepagrįstu, pažymėdamas, jog teismai tyrė bylos duomenis, atsižvelgdami į tai, kad pagal Konvencijos 8 straipsnio 2 dalį kasatorių teisė į ramią gyvenamąją aplinką, kaip sudėtinė teisės į būsto neliečiamybės gerbimą dalis, gali būti ribojama, jeigu galimybė apriboti šią teisę nustatyta įstatymo, apribojimu siekiama teisėto tikslo ir tai būtina demokratinėje visuomenėje. Teismai konstatavo, kad nagrinėjamu atveju yra nurodytos atsakovų teisės ribojimo sąlygos.

Teisėjų kolegija, remdamasi nustatytomis šios konkrečios ginčo situacijos aplinkybėmis, konstatavo, kad teismai teisingai išsprendė ieškovo teisės verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais įmonėje, įrengtoje gyvenamajame name, ir atsakovų teisės į ramią gyvenamąją aplinką pusiausvyros klausimą. Pažymėjo, kad teismai, siekdami šalių interesų pusiausvyros, nustatė tam tikrą ieškovui pripažintos teisės ribojimą, taip susiaurindami ieškovo prašytos pripažinti teisės turinį, atsižvelgiant į daugiabučio gyvenamojo namo gyventojų teisių, teisėtų interesų apsaugą.

Todėl LAT padarė išvadą, jog ši byla buvo išspręsta tinkamai, tačiau kartu atkreipė dėmesį į tai, kad teismo sprendimas šioje byloje neužkerta atsakovams galimybės, jeigu dėl šioje byloje ieškovui pripažintos teisės ateityje būtų pažeidžiamos jų teisės, kreiptis į teismą dėl ieškovo veiklos ribojimo.

Taigi šiuo atveju tiek atsakovai aiškindami savo atsisakymą duoti sutikimą ieškovui verstis alkoholinių gėrimų prekyba, tiek ir bylą nagrinėję teismai rėmėsi Konvencijos 8 str. Teismai vertino ar yra tenkintinos visos straipsnio 2 dalyje numatytos asmenų teisių ribojimo sąlygos. Gana išsamiai aptartas teisingos pusiausvyros tarp ūkinės laisvės ir teisės į privataus gyvenimo gerbimą klausimas. Nustatant šią pusiausvyrą atsižvelgta į kavinės dydį, galimų incidentų ar neigiamo poveikio atsakovų gyvenamajai aplinkai tikimybę. Akcentuota tai, jog kavinės patalpos įrengtos taip, jog vykdoma veikla izoliuota nuo namo gyventojų, nėra viršijamas gyvenamosios paskirties pastatuose leistinas triukšmo ribinis dydis ir kad dėl kavinės veiklos atsakovams priklausančių butų vertė nepakito. Paminėtina ir tai, kad nagrinėdamas bylą LAT, kaip ir AB „Šiaulių lyra“ v. *Daugiabučio namo Tilžės g. 139 savininkų bendrija* byloje paminėjo tam tikrus nagrinėjamai bylai reikšmingus EŽTT jurisprudencijoje nustatytus su 8 str. taikymu susijusius aspektus.

Šioje byloje labai svarbu ir tai, jog tiek atsakovai, tiek ir bylą nagrinėję teismai rėmėsi ne teise į šeimos aplinką, kuri buvo minėta prieš tai aptartose bylose, o teise į ramią gyvenamąją aplinką. Teisė į ramią gyvenamąją aplinką taip pat buvo kildinama iš EŽTK 8 str. Tačiau nei vienoje iš minėtų bylų šių teisių turinys nėra aiškiai atskleistas. Vis dėlto, abi šios minimos teisės yra kildinamos iš Konvencijos 8 str., AB „Šiaulių lyra“ v. *Daugiabučio namo Tilžės g. 139 savininkų bendrija* bylos ir civilinės bylos Nr. 3K-3-33/2009¹⁹² faktinės aplinkybės gana panašios, abiejose šiose bylose teismai mini dalį tų pačių bylų (civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2009¹⁹³ minima daugiau bylų, tačiau tai susiję su tuo, jog ši byla nagrinėta vėliau nei AB „Šiaulių lyra“ v. *Daugiabučio namo Tilžės g. 139 savininkų bendrija* byla, todėl jos nagrinėjimo metu buvo daugiau EŽTT praktikos su aplinka susijusiose bylose), todėl galima daryti išvadą, jog teisė į šeimos aplinką ir teisė į ramią gyvenamąją aplinką reiškia tą pačią teisę.

Be šių LAT nagrinėtų bylų, Lietuvos teismų praktikoje yra ir daugiau bylų, kuriose pareiškėjai gina savo teises, kurios yra ar gali būti pažeidžiamos dėl tam tikros aplinkai daromos žalos. Pavyzdžiui, Lietuvos Vyriausiasis Administracinis teismas nagrinėjo nemažai bylų, kuriose pareiškėjai siekė, kad būtų panaikinti įvairūs priimti sprendimai, pavyzdžiui sprendimas dėl poveikio visuomenės sveikatai vertinimo ataskaitos¹⁹⁴, normatyvinių dokumentų bei gaminių higieninės ekspertizės protokolas, kuriuo įformintos poveikio visuomenės sveikatai vertinimo

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2009.

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2009.

¹⁹⁴ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2011 m. vasario 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-2433/2011;

ataskaitos visuomenės sveikatos saugos ekspertizės išvados¹⁹⁵, planuojamos ūkinės veiklos poveikio visuomenės sveikatai ataskaitos tvirtinimo sprendimas¹⁹⁶ ir kt. Tačiau nors šiose bylose ir yra nagrinėjami skundai, susiję pavyzdžiui, su esama ar būsima žala asmenų sveikatai ar gerovei kylančia dėl taršos arba su tam tikrų procedūrinių reikalavimų nesilaikymu priimant su aplinka susijusius sprendimus, galinčius turėti neigiamos įtakos asmenų sveikatai, EŽTK 8 str. nėra taikomas. Iš LVAT praktikos matyti, jog ieškovai su aplinka susijusiose bylose, nagrinėjamosiose administraciniuose teismuose EŽTK 8 str. nesiremia. Šio straipsnio netaiko ir administraciniai teismai, jie taiko atitinkamus santykius reguliuojančius nacionalinės teisės aktus ir tam tikrais atvejais (paprastai kai kyla klausimas dėl tinkamo visuomenės dalyvavimo sprendimų procese užtikrinimo) remiasi Orhuso konvencija.

Taigi, apibendrinant galima pažymėti, jog LVAT savo praktikoje nagrinėdamas su aplinka susijusias bylas EŽTK 8 str. netaiko, bendrosios kompetencijos pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai jį taiko, tačiau ne visada. Dėl šios priežasties jie kartais netinkamai išsprendžia bylas, nes netaikydami Konvencijos 8 str. teismai nevertina ar yra laikomasi šio straipsnio 2 dalyje numatytų teisių ribojimo reikalavimų. Siekiant išvengti tokių situacijų teismams reikėtų labiau analizuoti EŽTT praktiką dėl Konvencijos 8 str. taikymo su aplinka susijusiose bylose ir sprendžiant asmenų ginčus tokiose bylose remtis tiek pačiu EŽTK 8 str., tiek ir EŽTT praktika, nepriklausomai nuo to ar kuri nors iš bylos šalių šiuo straipsniu remiasi. Būtent tai daro LAT. Jis nagrinėdamas su aplinka susijusias bylas, kuriose kyla ar gali kilti grėsmė asmenų gerovei ar sveikatai remiasi EŽTK 8 str. Teismas vadovaujasi Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuota praktika, susijusia su šio straipsnio aiškinimu ir jį taiko tinkamai. Į 8 straipsnyje suformuotus reikalavimus LAT atsižvelgia teik tada kai bylos šalys remiasi šiuos straipsniu, tiek ir tada kai šalys juo nesiremia. Vis dėlto, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas su aplinka susijusiose bylose vartoja du terminus: teisė į šeimos aplinką ir teisė į ramią gyvenamąją aplinką. Kadangi teismo praktikoje šios dvi sąvokos vartojamos kaip sinonimai, siekiant išvengti nesklandumų ir neaiškumo, teismui reikėtų taikyti kurią nors vieną iš šių sąvokų, o ne jas abi. Rekomenduotina vartoti sąvoką teisė į ramią gyvenamąją aplinką, nes kaip buvo minėta anksčiau (aptariant teisės į aplinką koncepcijas), viena iš kai kurių autorių naudojamų teisės į aplinką formuluočių yra teisė į ramią aplinką, kuri labai panaši į LAT vartojamą sąvoką. Tuo tarpu teisė į šeimos aplinką nėra plačiai naudojama sąvoka kalbant apie aplinkos kokybę.

¹⁹⁵ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2011 m. birželio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1484/2011;

¹⁹⁶ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2008 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1617/2008;

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Tam, kad 8 str. būtų taikomas su aplinka susijusiose bylose asmenims turi būti padaryta rimta tiesioginė žala, kuri pasiekia minimalų sunkumo lygį ir tarp žmogaus teisių pažeidimo ir valstybės turi būti ryšys. Valstybė laikoma atsakinga pagal šį straipsnį kai tarša yra tiesiogiai jos sukelta, kai ji nesugeba tinkamai reguliuoti privačios pramonės, nesugeba imtis veiksmų siekiant nutraukti trečiųjų šalių vykdomą asmens teisių pažeidimą ar neužtikrina pareiškėjams galimybės susipažinti su jiems reikšminga su aplinka susijusia informacija.

2. Su aplinka susijusiose bylose, kurioms taikomas 8str., yra tam tikrų ypatumų dėl žalos ir jos įrodymo. Šiose bylose kartais sunku ar neįmanoma kiekybiškai įvertinti konkrečią žalą, todėl EŽTT vertina įvairius jam prieinamus, bylai reikšmingus duomenis, o žala gali būti įrodoma remiantis tiesioginiais įrodymais, arba, labai gerai pagrįstu netiesioginių įrodymų ir prezumpcija deriniu. Teismas taip pat pradėjo taikyti prezumpciją, jog gyvenimas teritorijoje, kurioje tarša aiškiai viršija valstybėje nustatytus standartus, yra potencialiai žalingas asmenų sveikatai ir gerovei.

3. Dažniausiai žala asmenims atsiranda dėl to, kad valstybė neįvykdo, arba netinkamai įvykdo pozityvias pareigas. Tačiau tokio pobūdžio bylose nėra didelio skirtumo tarp to ar byla nagrinėjama pozityvios pareigos valstybei imtis pagrįstų ir tinkamų priemonių užtikrinti pareiškėjų teises pagal 8 straipsnio 1 dalį atžvilgiu, ar viešosios valdžios kišimosi pateisinimo pagal šio straipsnio 2 dalį atžvilgiu, nes abiem atvejais taikytini principai iš esmės yra panašūs.

4. Vertinant, ar valstybė neperžengė jai suteiktos vertinimo laisvės ribų, daugiausia sunkumų sudarantis testas yra teisingos pusiausvyros tarp konkuruojančių interesų nustatymas. Spręsdamas ar ši pusiausvyra išlaikyta Teismas atsižvelgia į tariamo pažeidimo trukmę, veiklos ar neveikimo atitikimą nacionalinei teisei, bei priemones, kurių imtasi siekiant apsaugoti asmenų teises.

5. Bylose, susijusiose su tam tikrais valstybės sprendimais ar politika, darančiais įtaką aplinkai ir galinčiais pažeisti asmenų teises EŽTT atsižvelgia į visus procedūrinius aspektus, įskaitant valstybės politikos ar sprendimų tipą, mastą, kuriuo buvo atsižvelgta į asmenų nuomonę visame sprendimų priėmimo procese, ir procedūrinės apsaugos priemones. Jis taip pat nustatė 3 reikalavimus, kuriuos privalo atitikti sprendimų priėmimo procesas, kad nebūtų pažeistas Konvencijos 8 str. Tačiau kaip rodo EŽTT praktika, jie ne visada yra užtikrinami.

6. Konvencijos 8 straipsnis efektyviai užtikrina tam tikrą su aplinka susijusių teisių apsaugą. Tačiau ši apsauga teikiama tik tiek, kiek aplinkos būklės blogėjimas daro įtaką šiame straipsnyje numatytais teisėms. Dėl žalos aplinkai, nepatenkančios į 8 str. taikymo sritį, tačiau darančios jiems neigiamą poveikį, asmenys remdamiesi 8 Konvencijos straipsniu negalėtų ginti savo interesų. Todėl šio straipsnio teikiama apsauga nėra pakankama, kad pilna apimtimi užtikrintų teisę į aplinką.

7. LVAT savo praktikoje nagrinėdamas su aplinka susijusias bylas EŽTK 8 str. netaiko. Tuo tarpu bendrosios kompetencijos pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai šį straipsnį taiko, tačiau ne visada. Dėl šios priežasties jie kartais netinkamai išsprendžia bylas, nes netaikydami Konvencijos 8 str. nevertina ar yra laikomasi šio straipsnio 2 dalyje numatytų teisių ribojimo reikalavimų. Siekiant išvengti tokių situacijų teismams rekomenduotina labiau analizuoti EŽTT praktiką dėl Konvencijos 8 str. taikymo su aplinka susijusiose bylose ir sprendžiant asmenų ginčus tokiose bylose remtis tiek pačiu EŽTK 8 str., tiek ir EŽTT praktika, nepriklausomai nuo to ar kuri nors iš bylos šalių šiuo straipsniu remiasi.

8. LAT nagrinėdamas su aplinka susijusias bylas, kuriose kyla ar gali kilti grėsmė asmenų gerovei ar sveikatai remiasi EŽTK 8 str. ir jį taiko tinkamai. Teismas taip pat vadovaujasi ir EŽTT suformuota praktika. Į 8 straipsnyje suformuotus reikalavimus LAT atsižvelgia teik tada kai, bylos šalys remiasi šiuos straipsniu, tiek ir tada kai juo nesiremia. Tačiau Teismui, siekiant išvengti nesklandumų ir neaiškumo, rekomenduotina vietoj dabar jo praktikoje naudojamų dviejų sąvokų: teisė į šeimos aplinką ir teisė į ramią gyvenamąją aplinką, naudoti teisės į ramią gyvenamąją aplinką sąvoką.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais. Valstybės žinios. 2001-08-24, Nr. 73-2572.
3. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987;
4. 1996 m. Europos socialinė chartija (pataisyta)// Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1704;
5. Bizkaia Declaration on the Right to Environment, issued at the International Seminar of Experts on the Right to the Environment, organized by UNESCO and the United Nations High Commissioner for Human Rights, UN Doc. 30C/INF.11, 24.09.1999.
6. Hague Declaration on the Environment, The Hague, 11 March 1989, 28 *I.L.M.* 1308.
7. 1990 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr.45/9414 dėl būtinumo užtikrinti sveiką aplinką siekiant žmonių gerovės// <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r094.htm>; prisijungimo laikas: 2011-09-19
8. Indijos Federacijos Konstitucija// <http://www.indiankanoon.org/doc/237570/>; prisijungimo laikas: 2011-05-07
9. 1992 m. Jungtinių Tautų Rio deklaracija dėl aplinkos ir vystimosi, // <http://sedac.ciesin.org/entri/texts/rio.declaration.1992.html>; prisijungimo laikas: 2011-11-07
10. 1972 m. Jungtinių Tautų Stokholmo konferencijos dėl žmogaus aplinkos deklaracija// <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>; prisijungimo laikas: 2011-09-19
11. Malio Respublikos Konstitucija// [http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Republic_of_Mali_\(1992\)](http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Republic_of_Mali_(1992)); prisijungimo laikas: 2011-05-07
12. Turkijos Konstitucija// <http://www.anayasa.gen.tr/1982Constitution-1995-2.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-05-09

Teismų praktika

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 „Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo“ 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 52-1453
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas *Dėl invalidumo (netekto darbingumo) pensijos*. Valstybės žinios, 2009, Nr. 106-4434
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/04.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-497/2005.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2009.
18. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2011 m. vasario 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502- 2433/2011;
19. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2011 m. birželio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1484/2011;
20. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2008 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1617/2008;

21. EŽTK byla *X and Y v. Federal Republic of Germany*, No.61/1013 decision of 10 March, 1962
22. EŽTT byla *Bladet Tromso and Stensaas v. Norway*, No.21980/93, Judgement of 20 May 1999
23. EŽTT byla *Chassagnou and others v. France*, No. 25088/94, 28331/95 and 28443/95, Judgement of 29 April 1999
24. EŽTT byla *Deés v. Hungary*, No. 2345/06, Judgement of 9 November, 2010
25. EŽTT byla *Dubetska and Others v. Ukraine*, No. 30499/03, Judgement of 10 February, 2011
26. EŽTT byla *Fadeyeva v Russia*, No. 55723/00, Judgement of 9 June, 2005
27. EŽTT byla *Florea v. Romania* No. 37186/03, Judgement of 14 September, 2010
28. EŽTT byla *Fredin v. Sweden*, No. 18928/91, Judgement of 23 February, 1994
29. EŽTT byla *Giacomelli v. Italy*, No. 59909/00, Judgement of 2 November, 2006
30. EŽTT byla *Guerra and Others v. Italy*, No. 14967/89, Judgement of 19 February, 1998
31. EŽTT byla *Hatton and others v United Kingdom*, No. 36022/9, Judgement of 8 July, 2003
32. EŽTT byla *Janina Furlpa v. Poland*, No. 62101/00, decision of 18 March, 2008
33. EŽTT byla *Kyrtatos v. Greece*, No. 41666/98, Judgement of 22 May, 2003
34. EŽTT byla *Lopez Ostra v. Spain*, No. 1679/90, Judgement of 09 December, 1994
35. EŽTT byla *Mangouras v. Spain*, No. 12050/04, Judgement of 28 September, 2010
36. EŽTT byla *McGinley and Egan v. The United Kingdom*, No. 21825/93, 23414/94, Judgement of 9 June, 1998
37. EŽTT byla *Mileva and Others v. Bulgaria*, No. 43449/02, 21475/04, Judgement of 25 November, 2010
38. EŽTT byla *Moreno Gomez v. Spain*, No. 4143/02 Judgement of 16 November, 2004
39. EŽTT byla *Oerlemans v. Netherlands*, No. 12565/86, Judgement of 27 November, 1991
40. EŽTT byla *Oluic v Croatia*, No. 61260/08, Judgement of 20 May, 2010
41. EŽTT byla *Öneryildiz v. Turkey*, No. 48939/99, Judgement of 30 November, 2004
42. EŽTT byla *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland*, No. 12742/87, Judgement of 9 February, 1993
43. EŽTT byla *Powell and Rayner v. The United Kingdom*, No. 9310/81, Judgement of 21 February, 1990
44. EŽTT byla „*Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*“ v. *Belgium*, No. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64, Judgment of 23 July, 1968
45. EŽTT byla *Taskin and others v. Turkey*, No. 46117/99, Judgement of 10 November, 2004
46. EŽTT byla *Tatar v. Romania*, No. 657021/01, Judgement of 27 January, 2009

Knygos

47. Boyle A. The role of international law in the protection of the environment in Boyle A. & Anderson M. (eds) *Human rights approaches to environmental protection* - Oxford: Clarendon Press, 1996. P.313- ISBN: 0198267894
48. Fitzmaurice M. A. *International Protection of the Environment.*- Hague: Hague Academy of international law, 2001. P. 305-335. – ISBN 90-411-1855-1
49. García San José D. *Environmental protection and the European Convention on Human Rights* - Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2005. P 75. - ISBN 92-871-5698-0
50. Mahoney K. E. and Mahoney P. (eds.), *Human Rights in the Twenty-first Century*-- Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1993. P.1028. - ISBN 0792318102
51. Ragulskytė-Markovienė, R. *Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais.* Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 100–102. – ISBN: 978-609-437-027-4

Periodiniai leidiniai

52. Boyle A. Human Rights and the Environment: A Reassessment// *Fordham Environmental Law Review* - New York: Fordham University School of Law, 2007, Nr. XVIII. P. 471-511. - ISSN 1559-4785
53. Collins L. Are We There yet? The Right to Environment in International and European Law// *McGill International Journal of Sustainable Development Law & Policy*. - Montreal, Quebec: McGill University, Faculty of Law, 2007, Nr. 3(2). P. 119-153. - ISSN: 1712-9664
54. Ebeku K.S.A. The right to a satisfactory environment and the African Commission// *African Human Rights Law Journal*- Cape Town: Juta Law, 2003, Nr. 3(1). P. 149-166. ISSN: 1609-073X
55. Fitzmaurice M., Marshall J. The Human Right to a Clean Environment-Phantom or Reality? The European Court of Human Rights and English Courts Perspective on Balancing Rights in Environmental Cases// *Nordic Journal of International Law* – Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, Nr. 76(2-3). P. 103-151. - ISSN 1571-8107
56. Gaidys G. Žmogaus teisės į sveiką aplinką statuso identifikavimo problemos// *Socialinių mokslų studijos* - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 1(1). P. 51-62. - ISSN 2029–2244
57. Giorgetta S. The Right to a Healthy Environment, Human Rights and Sustainable Development//*International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*. - Boston: Kluwer Academic Publishers, 2002, Nr. 2 (2). P. 173–194. - ISSN 1567-9764
58. Greer S. The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights. // *Human rights files* No. 17, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000. P. 60. ISBN 92-871-4349-8
59. Gormley W.P. The Right of Individuals to Be Guaranteed a Pure, Clean and Decent Environment: Future Programs of the Council of Europe//*Legal Issues in European Integration* – Deventer: Kluwer Academic Publishers, 1975, Nr.1. P.23-65. - ISSN: 0377-0915
60. Handl, G. Human Rights and Protection of the Environment : A Milely ‘Revisionist’ Point of View, in A. A. Cançado Trindade (ed.), *Human Rights, Sustainable Development and the Environment/ 2nd ed.* - San José de Costa Rica/Brasilia: Instituto Interamericano de Derechos Humanos/Banco Interamericano de Desarrollo, 1992. P. 117-142- ISBN: 8585478020
61. Leach. P. Positive Obligations from Strasbourg – Where do the Boundaries Lie?// *Interights bulletin* - London: International Centre for the Legal Protection of Human Rights. 2006. Nr. 15 (3).- ISSN 0268-3709
62. Pedersen O. W. The Ties that Bind: The Environment, the European Convention on Human Rights and the Rule of Law// *European Public Law*. - London: Graham & Trotman/Martinus Nijhoff, 2010, Nr. 16(4). P. 571-596. - ISSN 1354-3725
63. Ryland D. The Evolution of Environmental Human Rights in Europe// *Managerial Law*.- Bingley, West Yorkshire: Emerald Publishing, 2005, Nr. 47 (3/4). P. 117 – 125. – ISSN 0309-0558
64. Rodriguez-Rivera L. E. Is the human right to environment recognised under international law? It depends on the source// *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, - Kolorado: University of Colorado Law School, 2001, Nr. 12. P. 1- 45.- ISSN: 1050-0391
65. Shelton D. Human rights and the environment: what specific environmental rights have been recognized?// *Denver Journal of International Law and Policy* – Atlanta: Darby Printing Company, 2008, Nr. 35(1). P. 129-172. - ISSN:0196-2035
66. Turgut N. Y. The European Court Of Human Rights And The Right To The Environment// *Ankara Law Review* – Ankara: Ankara University Law School, 2007, Nr. 4(1). P. 1-24. - ISSN: 1305-0575
67. Veinla H. Precautionary Environmental Protection and Human Rights// *Juridica international*, - Tartu: University of Tartu 2007, Nr. XII. P. 91-99. – ISSN 1406-5509

68. Weber. S. Environmental Information and the European Convention on Human Rights// Human Rights Journal- Kehl am Rhein: N.P. Engel, 1991, Nr. 12. P. 177-185 -ISSN: 0174-4704
69. Žvaigždinienė I. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste//Teisė - Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2011, Nr. 78. P. 152-167. – ISSN 1392-1274

Elektroniniai šaltiniai

70. Aplinkos sveikatos rizikos 2011//<http://www.wessex.ac.uk/11-conferences/environmentalhealthrisk-2011.html>; prisijungimo laikas: 2011-12-01
71. Bjerler N. Do Europeans Have a Right to Environment?//http://www.esil-sedi.eu/fichiers/en/Bjerler_455.pdf; prisijungimo laikas: 2011-04-01
72. Bowen P. Article 8 and ‘private life’: the protean right, ALBA Seminar, 2 March 2010, p. 8-10./ <http://www.adminlaw.org.uk/docs/ALBA%20Seminar%20-%20Article%208%20and%20private%20life.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-11-05
73. Dėl padangų gaisro Žemaitėlių kaime Vilniaus rajone. Aplinkos apsaugos agentūra// <http://gamta.lt/cms/index?rubricId=c7f4d958-38af-4582-9b8a-a70958142e79>; prisijungimo laikas: 2011-05-24
74. EŽTT informacinis biuletenis „Su aplinka susijusios bylos Teismo praktikoje“, 2011 m. balandžio mėn.//http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/0C818E19-C40B-412E-9856-44126D49BDE6/0/FICHES_Environnement_EN.pdf; prisijungimo laikas: 2011-08-23
75. Floros V. Is the environment protected under the ECHR?// http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/themes/freedom_of_expression/freedom_of_information/experts_meeting_2008/environment%20protected.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-08
76. François J., Kombe A. Positive obligations under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights Human rights handbooks, No. 7, 37p. // <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/1B521F61-A636-43F5-AD56-5F26D46A4F55/0/DG2ENHRHAND072007.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-10
77. Kunigėlytė R. Santykis tarp teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą bei saviraiškos laisvės pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją. Magistro darbas// http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20101124_204020-62980/DS.005.1.01.ETD; prisijungimo laikas: 2011-11-15
78. PSO dokumentas: Žmogaus teisės, sveikata ir aplinkos apsauga: teisinės ir praktinės sąsajos// http://www.who.int/hhr/information/Human_Rights_Health_and_Environmental_Protection.pdf; prisijungimo laikas: 2011-03-25
79. Lapinskas K. Konstituciniai aplinkos apsaugos Lietuvoje pagrindai// http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/20080911_Lapinskas.pdf; prisijungimo laikas: 2011-11-05
80. Shelton D. Human Rights and the Environment: Jurisprudence of Human Rights Bodies// <http://www2.ohchr.org/english/issues/environment/envIRON/bp2.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-07
81. Stewart F. A right to silence?// <http://www.journalonline.co.uk/Magazine/55-2/1007578.aspx>; prisijungimo laikas: 2011-05-21
82. Užterštumo poveikis sveikatai // http://aplinka.vilnius.lt/oras_poveikis.html; prisijungimo laikas: 2011-12-01
83. 2007-2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų Programa// http://www.esparama.lt/ES_Paramam/strukturines_paramos_2007_1013m._medis/titulinis/files/3_VP_SS_2007-07-05.pdf; prisijungimo laikas: 2011-05-23

SANTRAUKA

1950 m. visuotinis aplinkos apsaugos poreikis dar nebuvo akivaizdus, todėl teisė į aplinką nebuvo paminėta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijoje. Dėl aplinkos taršos iškilo asmenų teisės į aplinką problema ir šios teisės gynimo būtinybė. Dėl šios priežasties galima teigti, kad Europos žmogaus Teisių Teismo praktikos vaidmuo aiškinant teises, įtrauktas į EŽTK, šiomis dienomis yra labai svarbus sprendžiant aplinkos problemas žmogaus teisių kontekste.

Teismas interpretuoja aplinkos teises kitų teisių, esančių EŽTK, pagrindu, įskaitant teisę į privatų ir šeimos gyvenimą. Kadangi tam tikra rimta žala aplinkai gali pažeisti ir asmenų teises, ypač teisę į privatumą ir būsto neliečiamumą, šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjama EŽTK 8 straipsnio taikymo su aplinka susijusiose bylose problema.

Magistriniame darbe siekiama išnagrinėti svarbiausius EŽTK 8 str. taikymo ginant pažeistas žmonių teises su aplinka susijusiose bylose ypatumus Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, ir šio straipsnio taikymą bei aiškinimą Lietuvos teismuose. Todėl yra analizuojami teismų sprendimai, susiję su aplinkos teisių pažeidimais, kylančiais dėl aplinkos būklės blogėjimo.

Darbe nagrinėjamos Konvencijos 8 straipsnio taikymo sąlygos su aplinka susijusiose bylose. Jos yra dvi: ryšys tarp pažeidimo ir valstybės bei rimta tiesioginė žala, pasiekianti minimalų sunkumo lygį. Taip pat analizuojami šio straipsnio taikymo ypatumai. Pagrindiniai ypatumai yra susiję su žala ir jos įrodymu bei su daugiausia problemų taikant 8 str. su aplinka susijusiose bylose sudarančiu interesų pusiausvyros testu. Aptariamas ir procedūrinių straipsnio reikalavimų taikymas bylose, susijusiose su tam tikrais valstybės sprendimais ar politika, darančiais įtaką aplinkai ir galinčiais pažeisti žmonių teises.

Darbe taip pat vertinama, ar 8 str. teikiama apsauga yra pakankama, kad būtų užtikrinta teisės į aplinką apsauga ir ar šis straipsnis taikomas nagrinėjant bylas Lietuvos teismuose. EŽTT bylų analizė rodo, kad aplinkos teisių interpretavimas 8 str. pagrindu ne visiškai užtikrina teisę į aplinką. Nors šis straipsnis ir gina tam tikras su aplinka susijusias asmenų teises, šio straipsnio teikiama apsauga nėra pakankama, kad pilna apimtimi užtikrintų teisę į aplinką. Lietuvos teismų praktikos analizė rodo, jog su šio straipsnio taikymu Lietuvoje yra tam tikrų problemų.

SUMMARY

In the 1950s, the universal need for environmental protection was not yet apparent, therefore there was no mention of right to environment in the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. Due to pollution of natural environment, there arise an important problem of the human right to environment and the necessity of the protection of this right. For this reason it is possible to state that the role of the European Court of Human Rights practice and its interpretation of the rights, included in the ECHR, to respond environmental concerns within the context of human rights is especially relevant nowadays.

Court interprets the environmental rights on the basis of other rights, which are included in the ECHR, including the right to private and family life. Since some serious damage to the environment may violate the rights of individuals and, in particular their right to privacy and the inviolability of home, in this master's final work a problem of the application of Article 8 ECHR in environment-related cases is examined.

Master's Work seeks to examine the most important specificities of application of Article 8 of the ECHR in defending violated human rights in environment-related cases in the case law of the European Court of Human Rights and the application and interpretation of this Article in the courts of Lithuania. Therefore the judgments, related to interference in individual rights derived from environmental degradation, are analyzed.

It examines the conditions for the application of art. 8 of the Convention. They are two: link between the violation and the state and the serious direct damage, which attains a minimum level of severity. Specificities of the application of this article are also analyzed. The main specificities are related to the damage and its proof and to the fair balance test, which is the most problematic in the application of Article 8 in environment-related cases. Master's Work discusses the application of procedural requirements of Article 8 in cases relating to certain state decisions or policies, which affect the environment and can damage the rights of individuals.

This work also evaluates whether the protection provided by Art. 8 is sufficient to ensure the protection of the right to environmental and whether this article is applied to the proceedings in courts of Lithuania. The analysis of the ECtHR case law shows that the interpretation of environmental rights on the basis of Article 8 does not fully guarantee the right to environment. Although this article protects certain environment-related rights of individuals, the protection provided by this Article is not sufficient to ensure the right to environment in full extent. The Lithuanian courts case law shows that there are some problems with application of this Article in Lithuania.